

Muratpaşa Belediyesi Kültür ve Sanat Yayını

ant sanat

GÜZ 2023 / SAYI: 8

**CUMHURİYETİMİZ
100 YAŞINDA**

MURATPAŞA BELEDİYESİ
ANTALYA

Aydın Afacan

8. ANTALYA EDEBİYAT GÜNLERİ

16-19 KASIM 2023

Hüseyin Ferhad

Nazmi Ağıl

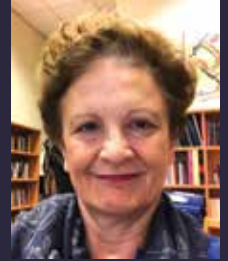
Semih Gümüş

Hasan Aksakal

Erdal Alover

Sibel Irzik

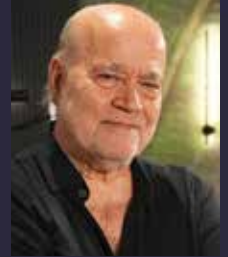
Erendiz Atasü

Sezer Ateş

İbrahim Karaoğlu

Vedat Sakman

Ali Cengizkan

Tuncer Çetinkaya

Ahmet Telli

Ferruh Tunç

Atilla Dorsay

Murat Ergin

Ömer Türkeş

Oktay Yivli

Ümit Uysal
Belediye Başkanı

Genel Yayın Yönetmeni
Tuncer Çetinkaya

Yayın Danışmanı
Ferruh Tunç

antsanatdersisi

Grafik Tasarım

Abdullah Yüksel

Kapak Resmi

Aleksander Samsonov
"Atatürk ve Çocuklar"
TÜYB. 200X300 cm, 2019

Yayıncı

RG Gazetecilik Mat. Rek. Tic. ve San. Ltd. Şti.
Altındağ Mah. Güllük Cad. H. Eren Apt. No: 83/7 Kat:3
Muratpaşa / ANTALYA Tel: 0 242 244 30 45

Baskı

Kutlu Avcı Ofset Ambalaj Ltd. Şti. Organize Sanayi Bölgesi
1. Kısım 1. Cadde No:7 Döşemealtı/ANTALYA-**TÜRKİYE**
Tel: +90 242 346 85 85 **Fax:** +90 242 335 53 92

Düzeltili

İlke Özer, Nail Güç,
Oya Duran, Julide K. Güngör

E-Posta

m_zamanlar@hotmail.com

Ücretsizdir. Parayla satılmaz.

Yazıların yasal sorumluluğu yazara aittir.

Baskı Tarihi: Ekim 2023

**Değerli komşularım,
sevgili sanatseverler;**

Bizim Cumhuriyetimiz sadece bizim Cumhuriyetimiz değildir. Feodalizmin otoriter klanlarının devlet halini aldığı Ortadoğu çöllerine su veren bir vahadır... Bizim Cumhuriyetimiz, demokrasinin, kadının ve insan haklarının, bilimin 20. yüzyıl başında kazandığı erken bir zaferidir... Bizim Cumhuriyetimiz 5, 7, 17 cariye'nin insan olduklarını kavramasını sağlayan bir büyük dönüşümdür...

Bizim Cumhuriyetimiz sömürge durumundaki ezilen dünya halklarının kimlik ve karakter bulma cesaretini gösterebilmesidir... Planlı kalkınma anlayışının dünyadaki ilk örneklerindedir... Anayasal kurumsallaşmanın, eşit vatandaşlığın miladı, kendi kimliğini kaybetmeden dünya kültürüne entegre olmanın fel-sesefesidir...

Bizim Cumhuriyetimiz bir mucizevi insandır; savaş meydanlarının nişanıyla Gazi Mustafa Kemal; dünyanın felakete sürüklendiği zamanlarda "Yurtta barış, dünyada barış" diyebilen Atatürk'tür...

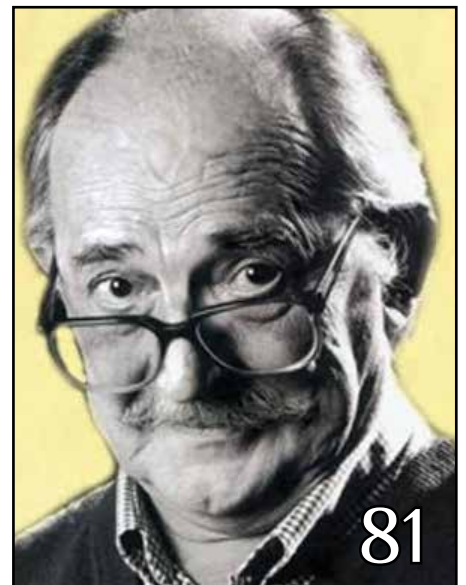
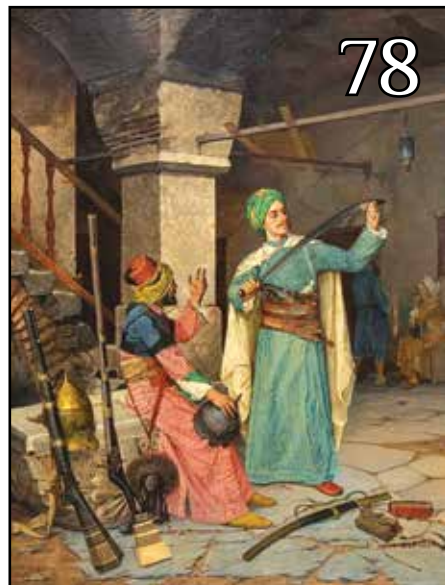
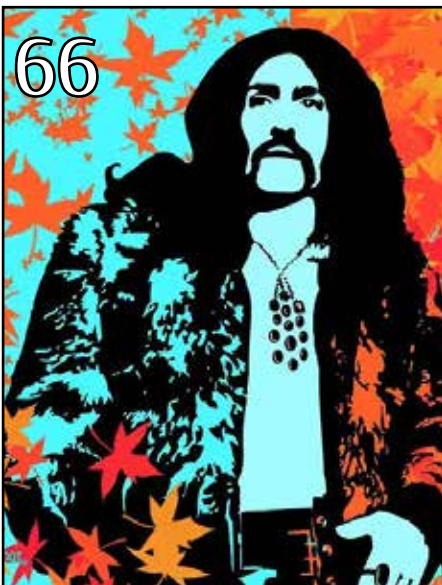
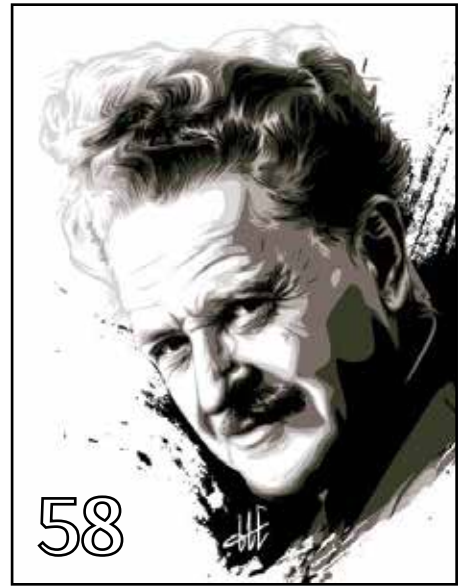
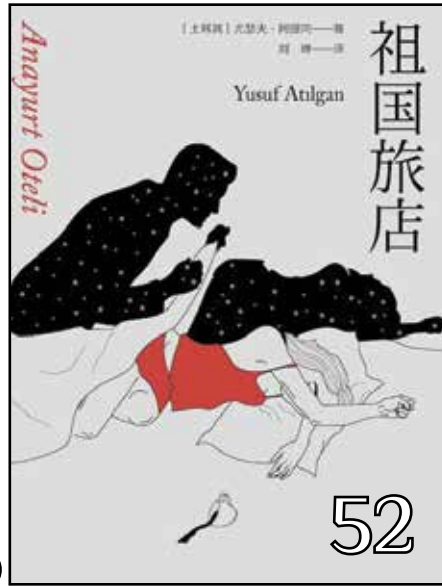
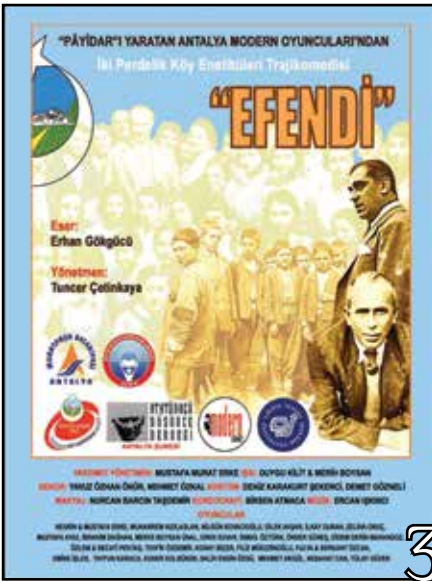
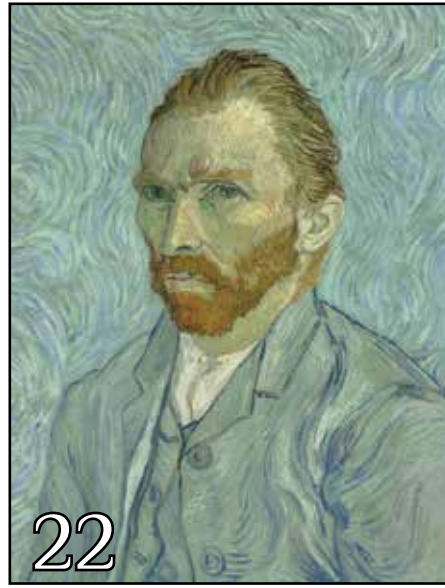
Ne mutlu bize ki, hayattaki en gerçek yol göstericinin bilim olduğunu söyleyen, sanattaki ilerlemeyi devrimlerinin başarısı sayan bir önderimiz var. Kurduğu Cumhuriyetin kıymeti her geçen gün, her geçen yıl, her geçen yüzyıl daha da artıyor. Muratpaşa Belediyesi olarak Cumhuriyetimizin 100. yılını coşkuyla kutlamaya, 2. yaşını dolduran, Antalya'nın tek sanat dergisinin özel sayısı ile başlıyoruz.

26-29 Ekim tarihleri arasında, 10 yıl içinde gösterdiğimiz çabayla başlı başına bir turizm destinasyonuna dönüşen Kaleiçi'nde, 26 ülkenin 40 şehriden kentimize gelecek dostlarımızla ve sizlerle Old Town Festivali'mizi kutlayacağız.

Takvimler 16 Kasım'ı gösterdiğindeyse sekizincisini gerçekleştireceğimiz Antalya Edebiyat Günleri'nde şair ve yazar dostlarımızla buluşacağız. Tüm komşularımızı bu coşkuyla birlikte yaşamaya davet ediyoruz.

Cumhuriyetimizin 100. yılı kutlu olsun.

Ümit Uysal
Muratpaşa Belediye Başkanı

1. Sunuş / Uysal	40. Genç Şair / Yüceoğlu
4. Şimdi Festival Zamanı / Deveci	42. Cumhuriyet, Atatürk'ün Eseridir / Meydan
6. Anadolu'da Açılan İlk Sergi / Karaoğlu	43. Cumhuriyet Nedir? / Sakarya
8. Kurtuluştan Kuruluşa / Kantarcıoğlu	44. 100 Yıllık Cumhuriyet Panoraması / Erdoğan
10. Eğitime Destek İçin Sanat / İrten	47. Çok Dalgalı, Çok Molalı / Batmankaya
11. Alakır / Mülayim	50. 10 Roman / Duman
12. Devrim Erbil / Güngör	52. Ateşten Gömlek / Ekiz
14. Dünden Yarına Cumhuriyet Sergileri / Yavuz	54. Yaban / Güç
16. Fulya Çetin / Sayın	56. Şiirimizin 100 Yıllık Akışı / Dizman
18. Habip Aydoğdu / Sönmez	58. 10 Şiir / Erbaş
22. Nedim Gürsel / Duran	60. Felsefenin 100 Yılı İçin Değerlendirme / İnam
24. Niyazi Altunya / Atmaca	62. Cumhuriyet ve Müzik / Yılmaz
26. Pakize Türkoğlu / Yılmaz	65. Cumhuriyet ve Kadınlar / Yılmaz
27. Hilmi Uysal / Karadeniz	66. 10 Popüler Şarkı / Çetinkaya
30. İdris Taş / Erdoğan	68. Cumhuriyet ve Tiyatro / Cinemre
31. Neşe Karel / Sümbül	72. Cumhuriyet ve Sinema / Sözen
32. Gencelen Kentin Kocamış Adamı / Karel	76. 10 Film / Evren
34. Yaz / Varol	78. Cumhuriyet ve Arkeoloji / Adalı
35. "Efendi" Geliyor! / Marangoz	81. Cumhuriyet ve Mizah / Demirci
36. Gelin, Filiz Olalım! / Taşdemir	85. Tatsız Cin Tutip / Yıldız
37. Ya Bensem / Günersel	86. 8. Antalya Edebiyat Günleri / Tunç
38. Geçit Vermez Dağı / Yaban	88. Karikatür / Ceylan

Yesim
DEVECİ

Şimdi Festival Zamanı!

Antalya'da kültür ve sanatın merkezi konumunda bulunan Muratpaşa Belediyesi'nce düzenlenen festivaller izleyiciyle buluşmaya devam ediyor. 22-25 Eylül tarihleri arasında 12'ncisi yapılan Uluslararası Gitar Festivali ve 25 Eylül-1 Ekim 2023 arasında, 72 hemşeri, kültür ve dayanışma derneğinin katılımıyla gerçekleşen Yörelere ve Renkler Festivali'nin ardından sırada Kaleiçi Old Town Festivali var.

Gitar Festivali

Bu festivallerin ilki olan, aynı zamanda gitarın Türkiye'deki en uzun soluklu etkinliği anlamına gelen Uluslararası Antalya Gitar Festivali, 12'nci yaşında Antalyalı müzikseverlere 3 gün devam bir müzik ziyafeti yaşattı. Klasik gitarın yeni isimlerini, virtüözlerini ve gitarda yeni yaklaşımları Antalyalı sanatseverlerle buluşturan 12. Uluslararası Gitar Festivali, 22-25 Eylül tarihlerinde Türkan Şoray Kültür Merkezi'nde gerçekleşti. Muratpaşa Belediyesi'nin ve ODTÜ Antalya Mezunlar Derneği'nce düzenlenen festivalin açılış gecesinde aynı zamanda festivalin sanat danışmanlığını yapan Ahmet Kanneci sahne aldı. Kanneci, festivalin 12'nci yılına Başkan Uysal'ın desteği, sahip çıkmasıyla ulaştığını söyledi. Sanatçı, Uluslararası Antalya Gitar Festivali'nin gitar üzerine Türkiye'nin en uzun süre devam eden festival olduğunu da sözlerine ekledi. Kanneci, Özcan Dal'ın eşlik

ettiği konserin ardından dakikalarca ayakta alkışlanırken, gecenin sonunda Başkan Uysal, kendisine teşekkür çiçeği ve plaket takdim etti. Uysal, Kanneci'yi sarılarak kutlarken, "Bu festivalin gerçek babası Ahmet Kanneci hocamızdır" dedi. Festivalin ikinci gününde Senio Diaz, Salvatore Daniele Pidone'yle sahne alırken kapanışta klasik gitarist Tunç Ataç ve eşi piyanist Melis Ataç birlikte sahnede idi. Ataç konserinin ardından gitar sazla buluştu. Özcan Dal, İlke Türkoğlu ve Fatma Parlakol birlikte sahne aldı.

Yörelere ve Renkler Festivali

Doğduğu yeri de doydugu yeri de unutmayanları, memleket özlemi çekenleri buluşturan 7. Yörelere Renkler Festivali ise 25 Eylül - 1 Ekim tarihlerinde düzenlendi. Festival, halk ozanı Neşet Ertaş'ın 11'inci ölüm yıldönümünde İç Anadolu Gecesi'yle başladı. Gecede ilk olarak Hüseyin Uğurlu sahne aldı. Uğurlu, Ertaş'ın unutulmaz bozlaklarını seslendirirken Muratpaşa Atatürk

Kent Meydanı'nı dolduran binlerce kişi hep bir ağızdan türkülere eşlik etti. Gece Türk halk müziğinin güçlü sesi Sabahat Akkiraz konseriyle devam etti. Akkiraz, gecede "Ruhuna değsin" diyerek türkülerini Neşet Ertaş için seslendirdi.

Bu yıl "Türkiye'miz Hepimizin" sloganıyla düzenlenen festivale, Antalya'da bulunan ve aralarında yerleşik yabancıların, Yörüklerin ve Giritlilerin kurduğu 72 hemşeri, kültür ve dayanışma derneği katıldı. Festivalde dernekler, kurulan stantlarda şehirlerinin yemeklerini, el sanatlarını, doğal ve tarihi güzelliklerini taşıdı. Festivalin ikinci günü, Ege ve Marmara gecesiyle devam etti. Gecede İlke Türkoğlu ve Antalya Orkestrası sahne aldı. Doğu Anadolu Gecesi'nde İhsan Güvercin ve Serpil Efe sahne alırken 28 Eylül Perşembe günü düzenlenen Akdeniz Gecesi'nde Abdullah Gencer ve İsmail Çakır konserleri düzenlendi. Festivalin Karadeniz Gecesi'nde Koliya, 30 Eylül'de düzenlenen Güneydoğu Gecesi'nde ise Kardeş Türküler sahnede aldı. Festival, 1 Ekim'de Antalya'da yerleşik yabancıların kurduğu 7 derneğin katıldığı Komşu Ülkeler Gecesi ve Cenk Bosnalı konseriyle sona erdi.

Muratpaşa Belediye Başkanı Ümit Uysal, Yöreler Renkler Festivali'nin "Bir şehirde buluştuk bir şehri oluşturduk" felsefesi ile yoğrulmuş bir etkinlik olduğunu söyledi. Uysal, şöyle konuştu: "Herkes doğduğu yerden, atasının, ailesinin yaşadığı

ğı yerden göç etti. Bütün şehirlerimiz hepimizin. İnsanlar kendilerine yine 'Konyahım, Vanhım, İzmirliyim' desin ama göç ettikleri yerde de eşit komşuluk ilişkileri içinde, göğüslerine gere gere 'Antalyahım', 'Muratpaşahım' desin. Türkiye'mizin her köşesi, kültürümüzün her ögesi hepimizin. Türkiye'miz hepimizin ortak vatanı."

Dayanışmanın, birlik ve beraberliğin şehirlerdeki ortak yaşam kültürünü beslediğini ve aynı zamanda kent sakinlerini tasada ve kıvançta beraber olma duygusuyla donattığını aktaran Başkan Uysal, "Hem birbirimizin komşuluğundan keyif alma, onur duyma duygusuyla donatıyor hem de bizleri acılar, felaketler, sıkıntılar karşısında güçlendiriyor. O yüzden kollarımızı birbirimize sımsıkı saralım. Sımsıkı kenetlenelim. Halaylarımızda birbirimizin elini sımsıkı tutalım. 'Merhaba' deyişimizin, 'Komşum nasılsın' deyişimizin kıymetini bilelim" diye konuştu.

Kaleiçi Old Town Festivali'ne Doğru

Kaleiçi, yüzyıllar içinde farklı kültürlerce kesintisiz iskân edilen, depremlerden, yangınlardan, sayısız kuşatmadan çıkarak kültürel dokusunu bugüne taşımayı başaran dünyanın sayılı tarihi kent merkezlerinden biri.

Çok değil 10 yıl öncesine kadar akşam saatlerinde asayiş olaylarıyla gündeme gelen, kış mevsiminde tenhalaşan Kaleiçi, Muratpaşa Belediyesi'nin çalışmalarıyla bugün başlı başına bir turizm destinasyonuna dönüştü. Bu çalışmaların en önemli halkası olan Uluslararası Kaleiçi Old Town Festivali, bu yıl 26-29 Ekim'de yapılacak. 26 ülkeden 40 şehrin katılacağı festival aynı zamanda Cumhuriyetimizin 100'üncü yıl kutlamalarına da ev sahipliği yapacak.

Cumhuriyet'in 100. Yılında Yine, Yeniden

Anadolu'da Açılan İlk Sergi

Yaratıcı bir sürecin sonucunda oluşan; düş gücüne, sezgiye, algıya ve bilgiye dayanan kültürel bir varlıktır sanat. İnsanların ve toplumların kültürel dokularını oluşturur. Ortak bir deneyim paylaşırır. Düşlerimizi, duygularımızı, sezgilerimizi ve düşüncelerimizi estetik olarak tanımlama biçimidir. Yaşamı tanımanın ve anlamlandırmanın hiç bilinmedik yollarını sezdirir. Sezgilerimizi, duygularımızı derinleştiren, hayatımızı yeni anlamlarla çoğaltan evrensel bir dildir sanat. İnsanın sosyalleşmesine, duygularını başkalarıyla paylaşmasına ve başka duygularla empati kurmasına olanak tanır.

Estetik çekiciliği çok çabuk etkiler insanı. Duygularımızla bağlantı kurarak bilincimize çok çabuk ulaşır. Hayal gücümüzü ve yaratıcılığımızı geliştirir, tutkularımızı uyandırır. Eğitir, bilgilendirir. Estetik duygumumuz en insani yanımızı oluşturur. Sanatın yarattığı duygu ve düşünceler yaşama olan bağlılığımızı çoğaltır. Dünyayı sanatsal duygularla algılamak; yaşamla aramızdaki ilişkiyi sevgi, umut, barış ve hoşgörüyle örer.

Çağdaş yaşamın vazgeçilmez bir kültür alanıdır. Toplum, yaşamı, kişileri değiştirir, dönüştürür, bilinçlendirir, estetik algılarını çoğaltır. İnsana, yaşama bağlılık duygularını duyumsatan en derin duygusal alandır. İstedğimiz şeyleri edinmekten doğan hoşnutluk duygusu ve güzellikler; varoluşumuzun kıymetli anlam alanlarıdır. Sanatın yaşamı betimleme biçiminin yaşamımıza kattığı anlam ve esinler algılarımızı ve dünyayı görme biçimimizi değiştirir. Yaşamı tanımanın ve anlamlandırmanın hiç bilinmedik yollarını sezdirir.

Dilin sınırlarını aşan yeni anlatım biçimleri sunar. Kendimizi tanıma, duygularımızı tanımlama ve düş gücümüzü; yaratıcı bir algı oluşturarak geliştirme olanağı sağlar.

Sanatın sunduğu imgeler, semboller ve diğer anlam biçimleri; neleri duyumsayacağımızı, nasıl davranışlar içinde olacağımızı öğretmez ama sezgilerimizi şekillendirerek değiştirir ve yeni deneyimler kazandırarak çoğaltır esinlerimizi.

Sanat farklı kültürleri, ifade biçimlerini, duyguları ve düşünceleri; farklı zamanlara, coğrafyalara taşır. Paylaşımı çoğaldıkça, anlamı da çoğalır.

Sosyal ve kültürel koşullar sanatın içinde yer almıştır hep. Sanat yapıtları tarihin her dö-

İbrahim
KARAOĞLU

neminde kültürel ve toplumsal süreçlerin en önemli yansıtıcısıdır; işaret, sembol ve imgelerle değişim ve dönüşümleri, zamanın ruhuyla tanımlar.

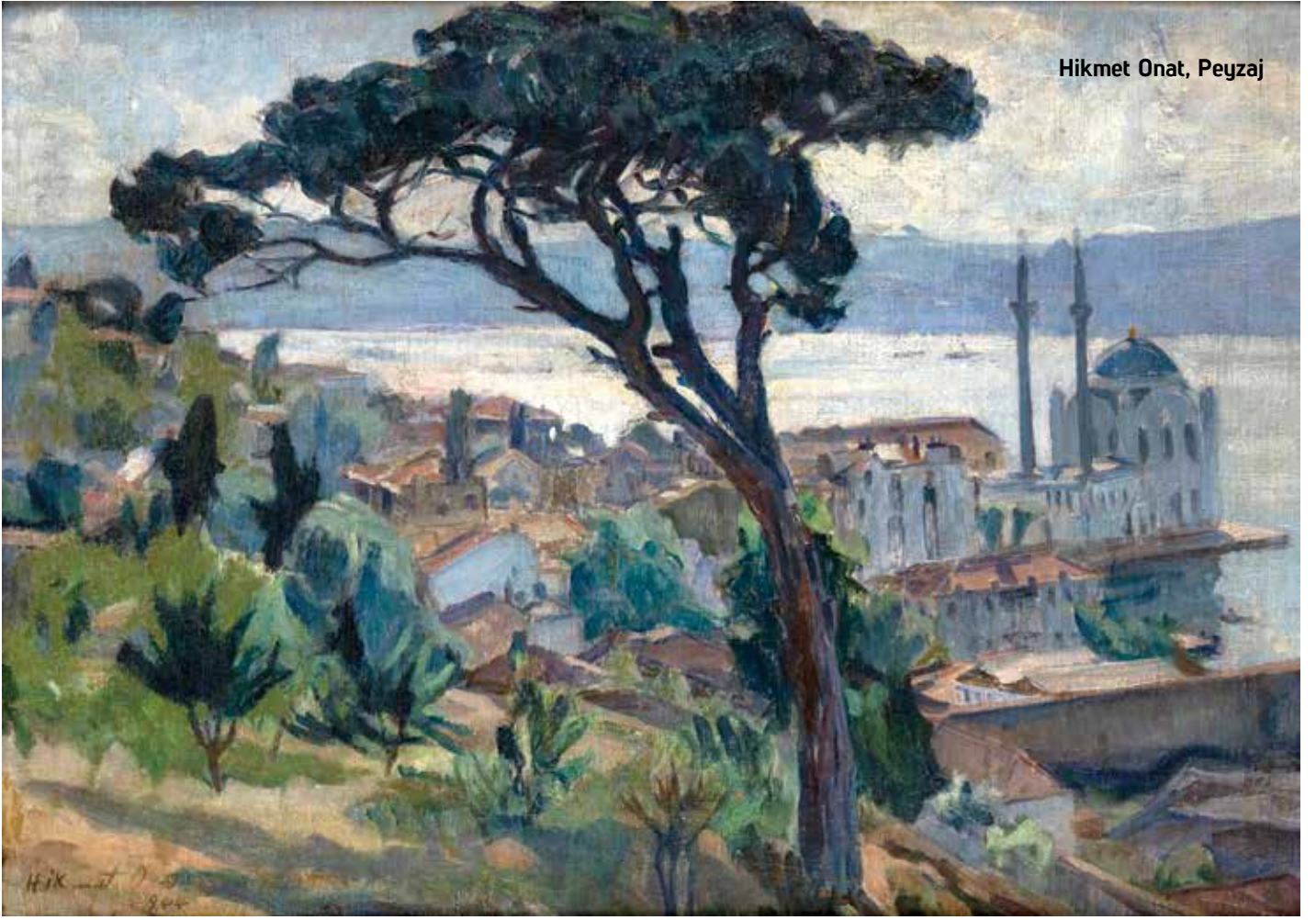
Sanat ve kültür insan varlığının en soylu ifade biçimidir. Geçmişe göndermeler yapar, şimdiki anlamlandır ve geleceğe ilişkin

öngörüler oluşturur. Olmasını istediğimiz şeyler önce hayallerle başlar. Hayallerimizi gerçekleştirecek değişimlerin vizyonunu sunar sanat. Yalnızca kişisel değil, toplumsal değişimlerin de öncü gücüdür.

Atatürk, sanatın ve kültürün hayatımıza kattığı değerleri çoğaltmak ve onlara erişimi kolaylaştırmak anlayışıyla kültür/sanat etkinliklerini, daha Cumhuriyeti ilan etmeden başlatmıştır. Sanatın, toplumsal ve sosyal değişimi, gelişmeyi hızlandırarak, yaşama değer katan boyutunu çok erken sezmiştir. Sanat yapıtlarını izlemenin insanların dayanışmasını ve ortak bilincini geliştireceğini, bireylerin ve toplumların kimlik oluşumunu etkileyip belirleyeceğini, geleceğe ilişkin çağdaş yönelimler sağlayacağını, aydınlık bir bilinç oluşturacağını öngörmüştür. Ve sanatın yayılmasını, gelişmesini, kalıcı olmasını sağlamak için erişimi

kolaylaştırmak istemiştir. Sanatın ve kültürün toplumla özdeşleşmeye önemli ölçüde katkıda bulunacağına olan inancıyla Cumhuriyet kurulmadan on beş gün önce, Cumhuriyetin kültürel ruhunu bir sanat şöleniyle duyumsatmak için "Ankara Türk Ocağı"nda, "1. Ankara Resim Sergisi"nin açılmasını istemiştir. Sanatı destekleyip yaygınlaştırarak, Cumhuriyete ilişkin bir kültür oluşturmayı, heyecan yaratmayı amaçlamış; Cumhuriyetin oluşturacağı değişim, dönüşüm ve modernleşmenin lokomotifini de kültür ve sanat olarak belirlemiştir Atatürk. Onun en temel söylemi; "Cumhuriyetin temeli kültürdür." Çünkü kendi kültürünü oluşturmaya bir

Hikmet Onat, Peyzaj

sistemin varlığını sürdüremeyeceğine inanmış. Yaklaşık 35 ressam ve bir heykeltıraşın 125 kadar yapıtının bulunduğu sergi, görkemli bir açılışla halka sunulmuştur. Sergi için çok özel bir katalog hazırlanmış ve o katalog sanatın önemli bir belleği olarak sergiye büyük değer katılmıştır.

Güzellik, umut ve iyimserlik yüklü resimlerden oluşan bu sergi açıldığı ilk günlerdeki toplumsal değişimin ve ilerlemenin de lokomotifini olmuştur. Oluşturduğu anlatım; insanların bakış açılarını, düşüncelerini ve algılarını olumlu yönde bir etki yaratmıştır. Sonra, gelenekselleşerek genç Cumhuriyetin kültürünü boyutlandırmıştır.

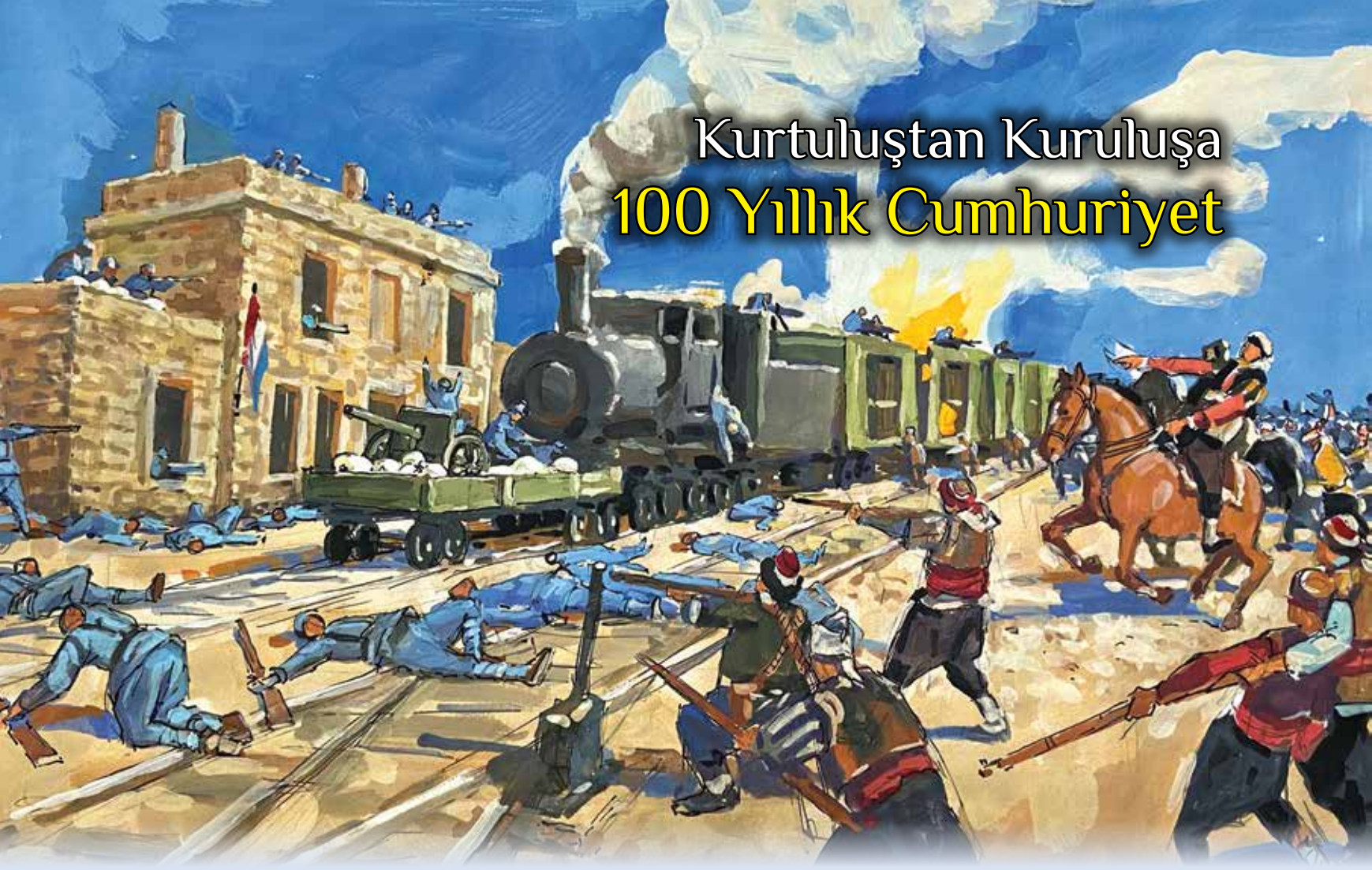
Belgesel bir değeri de var bu resimlerin. Sanki pek çoğu bir belgeleme duygusuyla üretilmiş. Yaşanılan zamanın aynası gibi. Renkler, boyama biçimleri, biçimleri; geride kalmış zamanların içinde dolandırıyor izleyicisini. Sanatçıların öznel bakışıyla şekillenen arka plan; toplumsal, kültürel ve tarihsel betimlerle sunuluyor. Dönüp geriye baktığımızda Türk resminin soylu bir geçmişi olduğunu gösteriyor bize.

Bu ressamın en ortak paydası; paletlerini ışıkla doldurarak, resimlerini izlenimci bir tavırla yapmalarıdır. İnsanla doğa arasındaki ilişkiyi, manzaraları, kent ya-

şamından kesitleri, natürmortları ve yaşadıkları zamana tanıklıklarını yansıtıyorlar. Yaşadıkları toplumun sorumlu bir bireyi olarak da yurtseverlikleri bağlamında Çanakkale Savaşı ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'na ilişkin de resimler yapmışlar. Yaşadıkları mekânların imgelelerini; öznel izlenimlerini ışığın etkisiyle şiirleştirerek yansıtmışlar. Bu resimlerin referansı yüz yıllık duygularla dokunuyor içimize. İletişim kuruyor bizimle. Dünya köprüleri kuruyor aramızda ve vazgeçilmez olduğunu duyumsatıyor sanatın.

(*) 1923 yılında Anadolu'da açılan ilk sergiden ilham alan ÇAĞSAV, Cumhuriyetin 100. yılında, Atatürk'ün mirasını dünden bugüne taşıma amacıyla T.C. Kültür Bakanlığı'nın katkılarıyla ve müştereken ilk sergiye katılan ressamın o dönem yaptıkları eserlerden oluşan özel bir seçki "Cumhuriyet'in 100. Yılında Anadolu'da Açılan İlk Sergi/YİNE, YENİDEN" adıyla sanatseverlerle buluşturacak. 5 Ekim'de açılacak olan sergi, 25 Ekim'e kadar Ankara Resim ve Heykel Müzesi Mihri Müşfik Sergi Salonunda gezilebilecektir.

Kurtuluştan Kuruluşa 100 Yıllık Cumhuriyet

Seray
KANTARCIOĞLU

Antalya Kültür Sanat, Cumhuriyet'in 100. yılını 30 Eylül - 29 Ekim 2023 tarihleri arasında ziyaretçilerini ağırlayacak "Kurtuluştan Kuruluşa 100 Yıllık Cumhuriyet " sergisi ile kutluyor, askeri tarih konulu yapıtlarıyla bilinen Rus Devlet Sanatçısı Alexander Samsonov'un eserleri, Antalya Kültür Sanat'ta izleyici ile buluşuyor.

Samsonov, 1960 yılında Moskova'da doğdu. Surikov Moskova Güzel Sanatlar Üniversitesi'ni bitirdikten sonra henüz 30 yaşında iken Grekov Askeri Ressamlar Stüdyosu'na kabul edildi. 1981 yılında Rusya Uluslararası Resim Sergisine katılan sanatçı, 1987'de Rusya Resim Akademisi Madalyası, 1999'da Rusya Emektar Ressamı şeref ünvanını aldı. 2000'li yıllarda Rusya Savunma Bakanlığı gibi pek çok üst düzey devlet kurumuna ve koleksiyonlarına onlarca eser ekledi. O yıllardan bu yana panoramik çalışmalar, tarihi- askeri konularda tablolar, portreler ve peyzajlar olmak üzere yüzlerce eser üretti. Son yıllarda Makedonya'daki iki büyük müze ve Türkiye'deki Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Gaziantep 25 Aralık Panorama Müzesi, Çanakkale Şehitleri Müzesi ve İstanbul Harbiye Askeri Müzesi gibi pek çok müze için tablo serileri üretmeye devam ediyor.

"Kurtuluştan Kuruluşa 100 yıllık Cumhuriyet" sergisi Kurtuluş Savaşı'ndan Milli Mücadele yıllarına, Anadolu'nun dört bir yanında gerçekleşen işgallerden, Büyük Taarruz Zaferi'ne, bir milletin varoluş hikâyesine ait olaylardan kesitler sunuyor. Sergide Samsonov'un, "Tekalif-i Milliye", "Savaş Suçu", "Akçakoyunlu Baskını", "Kılıç Ali'nin Antep'e Girişi" gibi önemli eserlerinin daha önce görülmemiş eskizlerinin yanı sıra, erken Cumhuriyet yıllarından günümüze uzanan ve özel koleksiyonlardan derlenen belge ve fotoğraflarla 100 yıllık bayram kutlamalarına kronolojik bir bakış sunuluyor. Seçkide ayrıca, Samsonov tarafından Anıtkabir için hazırlanan ve Anıtkabir'den önce ilk kez Antalya Kültür Sanat'ta görülmeye çıkan "Atatürk ve Çocuklar" tablosu da bulunuyor.

Ziyaretçiler "Kurtuluş" temasındaki ilk katta, Çanakkale Savaşı Yıllarında Gündelik Hayat'tan, Deniz Mu-

harebeleri'ne, yorgun düşmüş bir ordunun ölüm kalım savaşını anlatan eserlerle sergiye başlıyor. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın ardından yurdun dört bir yanında başlayan işgaller, İngilizlerin 13 Kasım 1918'de İstanbul'u, Yunanların 15 Mayıs 1919'da İzmir'i, Fransızların da Antep, Maraş ve Kilis'i işgal etmeleriyle sonuçlanıyor. Samsonov'un özellikle Antep'in işgali sırasında yaşanan olayları anlatan "Küçük Kamil'in Şehit Edilişi", "Akçakoyunlu Baskını" ve "Antep'in İşgali Dioraması"nın eskizleri, izleyicileri savaş yıllarına uzanan bir yolculuğa çıkarıyor. İzmir, İstanbul, Bursa, Eskişehir, Antalya gibi şehirlerdeki işgallerden, Büyük Taarruz'a uzanan kahramanlık öyküsünden kesitler sunan Kurtuluş teması, Nazım Hikmet'in Milli Mücadele Destanı isimli şiirinden, Afyon sırtlarında Mustafa Kemal Paşa'yı anlattığı dizelerle sonlanıyor. ("Dağlarda tek tek ateşler yanıyordu")

Serginin altını çizdiği ikinci tema ise "Kuruluş". İzleyicileri bu katta, 100 yıl önce, 101 pare top atışıyla ilan edilen Cumhuriyet'in haberini veren 30 Ekim 1923 tarihli Hâkimiyet-i Milliye gazetesi karşılıyor. Ardından

29 Ekim 1924 ve 29 Ekim 1925 kutlamalarının haberlerinin yer aldığı gazetelerden, erken Cumhuriyet yıllarındaki coşkuya, bayram kutlamalarının ilk 10 yılı, 10. yıldan 50. yıla ve 50. yıldan günümüze uzanan fotoğraflar izleyiciye sunuluyor. Samsonov tarafından hazırlanan birbirinden farklı Atatürk portrelerinin de bulunduğu katta, "Atatürk Dil Encümeni Toplantısı'nda", "Atatürk ve Çocuklar" tabloları ile Cumhuriyet'in 10. yıldönümüne damga vuran ve Ahmet Muhtar Kızıltan Koleksiyonu'ndan seçkiye katılan orijinal Nutuk dikkat çekiyor.

Milli Mücadele yıllarında Anadolu'nun yoksul halkının besleyip giydirdiği bir ordunun ölüm kalım mücadelesini, boynunda idam fermanı ile tarihe karşı "Bütün sorumluluğu üstüme alıyorum" diyen Mustafa Kemal Paşa'nın büyük zaferini ve son olarak 100 yıllık Cumhuriyet bayramlarını odağına alan "Kurtuluştan Kuruluşta 100 yıllık Cumhuriyet" sergisi 29 Ekim 2023 tarihine dek Antalya Kültür Sanat'ta gezilebilir.

antsanat

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nden

Eğitime Destek İçin Sanat Buluşmaları

ÇYDD Antalya Şubesi gelenekselleştirmeyi planladığı sanat buluşması etkinliklerinin ilkini 19-22 Ekim 2023 tarihleri arasında Cumhuriyetimizin 100. yılı onuruna, ATİK'in (Antalya Tenis İhtisas Kulübü) ev sahipliğinde, Antalyalı değerli resim sanatçıların eserlerini sanatseverlerle buluşturacak. Eserler, 19 Ekim 2023 günü saat 17:30'daki açılışla, 22 Ekim 2023 akşamına kadar ATİK tarafından bu sergiye ayrılmış salonda sergilenecekler.

Katılımcı sanatçılar (soyadına göre alfabetik sırada) Pegah Aghamohamedi, Asil Argun, Nagehan Ataseven, Nevin Yavuz Azeri, Y. Kemal Çankaya, Sinan Demir, Gülay Eroğlu, Mehmet Emin Erşan, Tuncer Ertuğrul, Hande Rastgeldi Ferreira, Mahrokh Fouldian, Ertuğrul Heggüzel, Bolotbek Mambetov, Umut Mambetova, Fergül Okudan, Himmet Öcal, Neriman Öcal, Mustafa Pişkin, Susan Sharifi, Handan Şişiner Üstün.

Leyla
İRTEN

Sanatçıların eserlerinin satışı halinde elde edilecek gelirin, yine sanatçılar tarafından belirlenen miktarı kadarının ÇYDD orta ve yüksek öğrenim burslarına bağışlanması sergiye özel bir anlam da katıyor. Sanatçıların eserlerinden, kendi instagram hesap barkodu ile eserlerin detay bilgilerinin de yer aldığı ve etkinliğin tamamı ve eser satışının işleyişine yönelik bilgileri de içeren e-dosya ile eserlerin ve sanatçıların da sadece sergiyi ziyaret edenlerle değil, çok daha geniş bir sanatsever kitle ile buluşması hedeflendi.

Bu etkinliğin ve 20 sanatçının eğitime sağladıkları bu desteklerinin kelebek etkisine sembol olacak; kendi tarzında, kendi yorumu ile belirlenen renklere, ölçüye göre ortaya koyacakları kelebek figürü ile bu harekete imzasını atmış olacak. 20 kelebekten oluşacak ortak sanat eseri 19.10.22 günü açılı sırasında kulübe armağan edilecek.

2023'de ilki gerçekleşecek sanat buluşmaları çerçevesinde yer alan bir diğer etkinlik de 7-12 yaş grubu çocuklara sivil toplum kuruluşu bilinçlendirmesinin yanı sıra resim sanatına teşviği hedefleyen "Atatürk'e bir Resim Hediye Etmek İstiyorum" çocuk ressamlar sergisi. ATİK'li üye çocuklarının ve misafir özel okulun aynı yaş grubu öğrencilerinin resim sergisine katılacak resimler ÇYDD Antalya Şubesi tarafından hazırlanacak 2024 takviminde yer alacaklar. Tüm katılımcı çocuk ressamlara, ayrıca ÇYDD genç gönüllü rozeti ve katılım sertifikası ve resimlerden oluşan kupa/mug, serginin açılış töreninde verilecek. 7-12 yaş grubu ressamların eserlerinden oluşan sergi de 14.10.2023 den itibaren bir hafta süreli Kulüp binası fuaye alanında gerçekleşecek.

Alakır'da Sanat Festivali

Emel
MÜLAYİM

12. Alakır Doğa Kültür Şenlikleri kapsamında 1. Uluslararası Sanat Festivali, 24-30 Temmuz 2023 tarihleri

arasında yapıldı. Antalya- Kumluca Karacaören Doğa, Kültür, Turizm Tanıtma ve Dayanışma Derneği ilk kez bir köyde Festival yapmıştır. Derneğin, öncelikli olarak sanat çalıştaylarına (Resim ve Seramik dallarında) yer verdiği etkinliğin temel amacı; aynı estetik kaygıyla bir araya gelen sanatçıların ilgi ve üretim sorunlarının çözümünde etkileşim ortamı yaratmak ve sanatçıları bölge insanıyla buluşturarak üretim süreçlerine tanıklık etmelerini sağlamaktır. Sanat çalıştayları, Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nden Öğretim üyesi Nevin Yavuz

Azeri ve Öğretim görevlisi Emel Mülayim'in koordinatörlüğünde yurtdışı ve yurtiçinden sanatçı ve akademisyenlerin katılımıyla gerçekleşmiştir. 2004

yılında köy şenliği olarak başlayan Festival, çalıştayların hemen ardından yöre halkının çoklu katılımıyla devam etmiştir. Karacaören köyü, Alakır Vadisi içinde Rhodiapolis, İdebessos Kitanaura, Kormos, Akalissus, Aloanda kentleriyle modern ve çağdaş nüfusuyla Antik Çağ'dan bu yana Likyalıların kültürel değerlerinin özelliğini taşımaktadır. Önemli bir kültür merkezi ve doğa harikası Likya vadisinde bulunan Karacaören köyü sanat çalıştayları ve festivalleriyle uzun yıllar yaşayacak ve yaşatılacaktır.

Şeytanın Bir Bacağı Daha Varmış!

Sanatçı Devrim Erbil; son yıllarda geliştirdiği İkili Bakış serisiyle şeytanın bacağını kırdı. Şimdi sıra, Bodrum'da büyük bir Devrim Erbil Müzesi açmakta; yani ikinci bacakta!

Devrim Erbil bereketli ressam; sonbahar gibi, nar gibi. Şimdilik 87 yıllık yaşamına siz deyin 500, biz diyelim 1000 kişisel sergi sığdırmış; tabloları, baskıları, vitrayları, kilimleri, hatta video yerleştirmeleri dünyanın bir ucundan öbür ucuna yol yapmış. O ise Bodrum'daki evinde tuvalinin başında. Ritüeli belli: Mermer sehpanın üzerine boyaları sıkıp, klasik müzik çalan bir radyo frekansı ayarlayıp, eline fırçayı almak. Sonrası malum; Sultanahmet Camii'nin kubbelerine beyaz ışıklar kondurmak, kuşları ufka doğru havalandırmak, güneşi kıpkızıl yapıp yavaşça batırmak. Bıraksak, orada öyle sonsuza kadar duracak. Resmi de ömrü de bitmeyecek. Kendisi de diyor zaten: "Hayata karıştıkça sanki sanattan çalışıyorum, kendimi suçlu hissediyorum. Her şeyi bir an önce halledip tekrar resmimim başına geçmek istiyorum. En güzel eserlerimi daha yapmadım gibi hissediyorum. En zoru resmi bitirmek zaten. Büyük bir karar o. Bazen zaman, bazen boya, bazen de hayat biter ama resim ama sanat ama heyecan..."

Kolay değil bu. Bir insanın kendini bir odaya, bir tuvalin başına böyle sabitlemesi. Üstelik nereden baksan aralıksız bir 70 yıl. Erbil'in, 1954'te öğrenci olarak girdiği Akademi'den 2004'te profesör olarak ayrılırken de bu aslında tek niyeti: Tüm zamanını resme vermek.

Sezgi, Emek ve Mücadele

Karşımızdaki an itibariyle 87. yılına yelken açan bir hayat... Baştan alırsak; Erbil, 1937'nin 16 Eylül'ünde ay başak burcunda seyredirken Salihli'de bir teyze ziyaretinde dünyaya gelir. Uşaklıdır ama hayat tüm aile için, 2. Dünya Savaşı'nın camlara battaniye gerilen, karneyle şeker ve ekmek verilen tedirgin günlerinde Balıkesir'de başlar. Hepsi bahçeli bir sürü evde. Ama biri var ki... Yuvarlak pencere, badem ağaçlı. İşte o ev, neler neler düşletir Devrim'e. O yuvarlak pencerelerden dışarıya bakarak kitap okuyup, şiir yazıp, aşık olan kırılğan ve naif çocuk; biraz palazlanınca

Jülide
Karahan
GÜNGÖR

edebiyat sohbetlerine, şiirlere ve resme çevirir yüzünü. Bu ani dönüşü, "resim; mucizevi bir olay, bir sezgi gücü" diye özetlese de; mucizesi en çok kendinde. Daha lise üçteyken, iki sınıf arkadaşıyla birlikte ilk sergisini açar. Üstelik resim bile satar rahmetli Eczacı Nail Bey'e, bir kazak karşılığında. Şöyle ki: "O zaman resim böyle parayla satılan bir şey değil! Hediye edilir, beğenene verilir. Zaten benim bir beklentim de yoktu. Sanatın beni buralara getireceğini aklıma bile getirmedi. Ne profesör olacağımı, ne bir sürü sergi açacağımı, ne resimden para kazanacağımı."

Ama işte sezgi, emek ve mücadele. Yani kaçınılmaz ve kararlı olarak Akademi; ver elini Bedri Rahmi Eyüboğlu Atölyesi. Mezun olduktan sonra da hayat sanki kaçiverecekmiş gibi bir telaş ve çabayla, bir an bile durup dinlenmeden sırayla; asistanlık, doçentlik, profesörlük, sayısız sergi, sayılı ödül.

Ama işte sezgi, emek ve mücadele. Yani kaçınılmaz ve kararlı olarak Akademi; ver elini Bedri Rahmi Eyüboğlu Atölyesi. Mezun olduktan sonra da hayat sanki kaçiverecekmiş gibi bir telaş ve çabayla, bir an bile durup dinlenmeden sırayla; asistanlık, doçentlik, profesörlük, sayısız sergi, sayılı ödül.

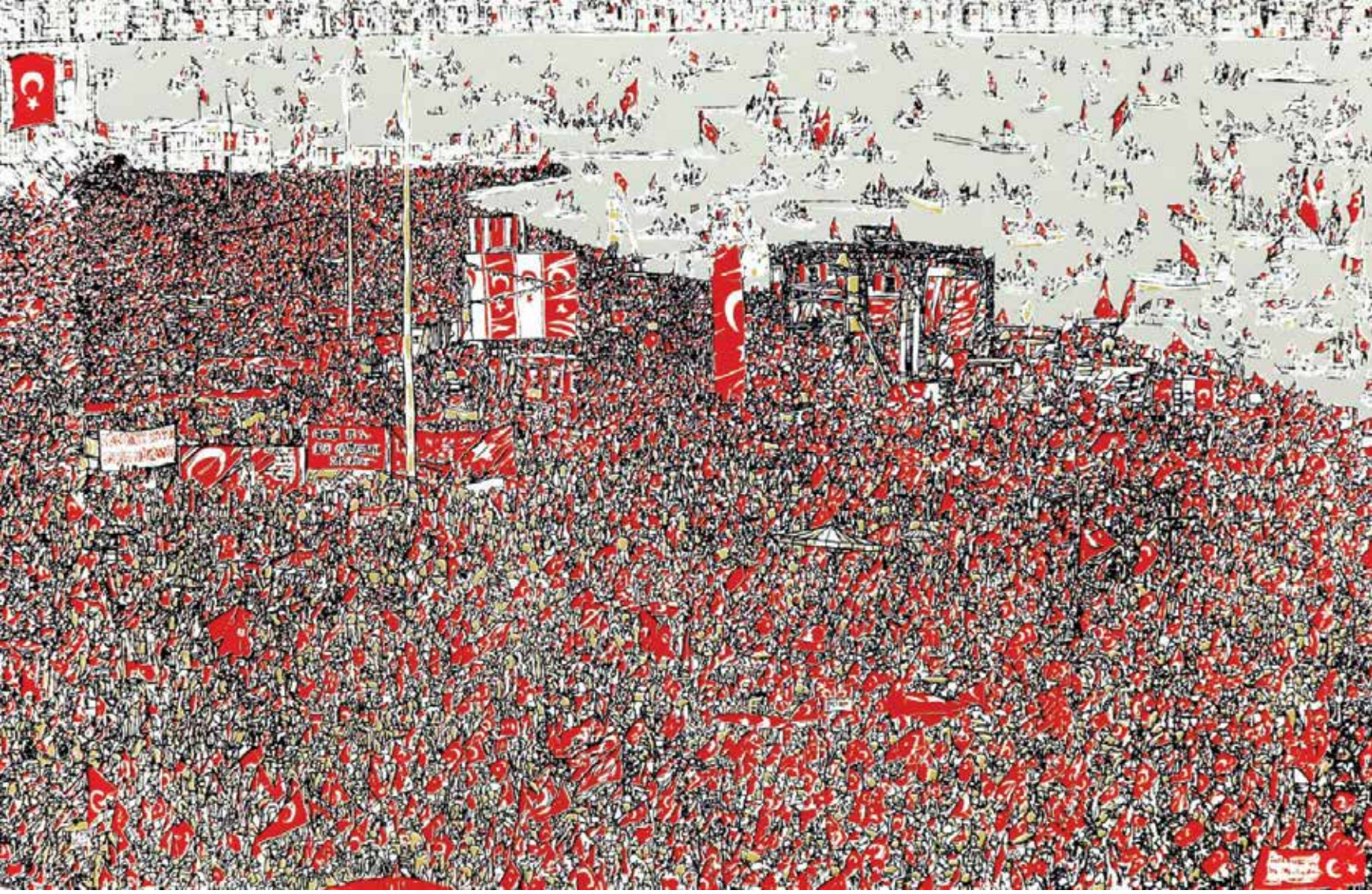
Basit, Zor, İnce, Kalın, Düz, Yamuk

Olayın merkezine yani resme gelirsek; Devrim, henüz 15 yaşındayken Balıkesir'de yaptığı resimlerden bu yana çizgisini korur hep. Bizzat çizgisini. Çünkü onun resmi çok coşkulu evet ama her şeyden önce çizgili. Basit, zor, ince, kalın, düz, yamuk... Erbil'in çizgisi; asker gibi katı değil, neşeli bir kadın gibi cilveli. Kırılarak, yer yer

saydamlaşarak ve hatta kırılarak hareket eder. Renk ondan sonra gelir. Boyayı renge dönüştürme sanatını erkenden kavrar Erbil.

Öyle ilham perisiyle filan olacak iş zaten hiç değil. Erbil'in bilinen ilk resimleri, yani Anadolu Çeşitlemeleri, minyatür perspektifi yanı sıra yumuşak renkleriyle dikkat çeker. Daha sonraki İstanbul soyutlamalarında renk; çekiciliğini korur hep. Mavinin tonlarıyla zenginleşen kıyı izlenimleri ve havalanıp uçan kuşlar, bir de kıpır kıpır yapraklı ağaçlar Erbil'e özgü titreşimin ilk kaleleridir. Sonsuz sabır, özen, coşku ve çabayla örülen tüm bu resimlere bir de defalarca bis yapmaya zorlanan ve neredeyse her renk olan İstanbul'lar eklenir.

Limon, Mandalina, Nar

Her şey bir yana; Erbil için en önemlisi kendi özüne sadık kalmak. Şöyle ki; “Hem yeninin peşinden gidip hem kendi özüne sadık kalmak kıl payı bir sınır. Var olmakla yok olmak arasında.” Bunu başarılmasında sezgi, emek ve Anadolu kültürü el ele, kol kola ama bir de ayakların hep yere basması var. Yola çıktığı ilk günden beri bakmayı ve görmeyi elden bırakmayan Erbil, Velasquez resmini de Nakkaş Osman minyatürlerini de iyi bilir. Bununla yetinmez üstelik. Şöyle ki: “Epeydir düşündüğüm bir şey vardı; yeni bir bakış, yeni bir anlam, yeni bir yorum, yeni bir perspektif. Bir yandan gül yapraklarının dağılımı görür gibi yukarıdan bir gözle kente, mimariye bakmak; diğer yandan da onun içinde gezinmek. Tek tuvalde iki ayrı bakış: Aynı anda aynı şeye içerdiren ve dışarıdan; yukarıdan ve karşıdan bakabilmek; üçüncü boyuta sızabilmek. Sonunda şeytanın bacağı kırıp yaptım onları; İkili Bakışları.”

Erbil’in son limanı İkili Bakışlar değil elbette. Şimdi kendisi Bodrum’da yaşıyor ve doktora gitmedikçe gayet iyi. O kadar iyi ki, her gece yatarken ertesi gün hangi resmi yapacağını düşünüyor, hatta düşünüyor. Tıpkı hayatının ilk yıllarında, yuvarlak pencerelerden badem

ağaçlarına baktığı günlerdeki gibi. Tek fark şimdi bahçede limon, nar ve mandalinalar var.

Ununu eleyip eleğini asabilir; ayranım bu, yarısı su diyebilir. Ama yok. Demiyor. Diyor ki: “Sanatı dert edinenin derdi bitmez zaten de... Benimki hiç bitmiyor çünkü ben kendime şöyle bir sorumluluk yükledim: Sanat herkese ulaşmalı ve sanatın seveni çoğalmalı. Balıkesir’de Devrim Erbil Çağdaş Sanatlar Müzesi’ni yıllar önce kurdum. Ama yetmez. Devrim Erbil Sanat Kültür ve Eğitim Vakfı’nı kurdum. O da yetmez. Şimdi burada Bodrum’da büyük bir Devrim Erbil Müzesi kurmak için uğraşıyorum. Müzem koleksiyonunu belirledim. Sergi alanı yanı sıra atölye çalışmaları, sanat buluşmaları, konferanslar ve kültürel etkinliklerle dolu dört başı mamur bir müze olsun istiyorum.” Bu durumda şeytanın bir bacağı daha var; kırılmayı bekleyen.

(* Bahar aylarında Antalyalı sanatseverlerle bir kez daha buluşacak olan Erbil, “Bağımsız Türkiye” isimli eseri, 5 Mayıs 2007’deki İzmir Cumhuriyet Mitinginden esinlenerek yapmış.

Dünden Yarına Cumhuriyet Sergileri

İlki Cumhuriyetin ilanının 92. yılında düzenlenen ve her yıl artan katılımcı sanatçı sayısı ile Antalya sanatseverlerin ilgisini çeken “Cumhuriyet Sergileri”nin öyküsünü, projenin yaratıcısı olan Yavuz’dan dinliyoruz.

Zübeyde
YAVUZ

Yıl 2013 idi. Antalya’da sanatçılar ve sanatseverler olarak, Cumhuriyetin ilanını nasıl kutlayabileceğimizi düşünürken, uzun süredir gündemimde olan, ama uygulamaya koyamadığım sergi düşüncesini gerçekleştirebileceğim konusuna yoğunlaştım. Projeyi hazırladım, belediyelere ve ADD’ye (Atatürkçü Düşünce Derneği) sundum. Bazı belediyeler yer gösterdi; ama gösterilen alan 92 resmi sergilemek için yeterli değildi. Sonunda Kepez Belediyesi Erdem Beyazıt Kültür Merkezi’nde mutabakata vardık. Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü kokteyl, afiş gibi tasarımlarını üstlendi. O dönemde bana yardımcı olacak genç dinamik bir ekip ile birlikte çalıştık. Salon da resim asamadığımız geniş alanlara şövalye sağladılar, düzenlemeye yardımcı oldular. İlk sergi “Cumhuriyet Sergisi” adı altında 15-31 Ekim 2015 Erdem Beyazıt Kültür Merkezi’nde 91 sanatçı 92 eser ve Antalya’da yaşayan sanatçı arkadaşlar ile Türkiye geneli ve yurt dışından katılan sanatçıların katılımlarıyla gerçekleşti. Eksiklikler vardı. Akılda kalan özel bir isim olmalıydı. Farklı isim arayışına girdim. Birbirini takip eden ve her seneye özel, bir sonraki seneye atıfta bulunan ve her yıla ayrı kutlama içeren bir isim olması gerekiyordu. Gerçek bir şölen havasında kutlama yapılmalı idi. “..... Yılında Eser ile Cumhuriyet Sergisi” ismi her sene biraz oynama ile olsa da bu şekilde oluştu. Sergi hazırlık süreci önemli ayrıntılar içeriyor. Her sene katılımcı sanatçılar ile tek tek iletişime geçtiğim, karşılıklı güvene dayalı önemli bir alt yapı ve koordinasyon süreci söz konusu. Üç senedir tahsis edilen (içi resimlerin zarar görmemesi için özel dizayn edilmiş) bir vasıta ile ulaşılabilen il ve ilçelerden resimler sanatçılardan tek tek alınıyor; alınamayan resimlerin transfer ücretleri karşılanıyor. Salon boyanıyor. Gelen resimlerin paketlerini tek tek kendim açıyor, videoya çekiyor, çıkan ambalajlara sanatçı isim etiketi koyuyor ve güvenli bir alanda saklıyorum. Sergi sonrasında bir davetiye A4 afiş, yaka kartı ve katılım belgesi ilave edilerek, bize geldiği şekilde ambalajını yaparak aynı koşullarda iade ediyoruz. Sergi geneli büyük boy resimlerden oluştuğu için, seyyar asansör (uçan halı) ile resimler asılıyor, her disiplinden eser kabul edildiği için gerekli sergileme

alanı oluşturuluyor, tasarımları yapılmış eser künyeleri yerleştiriliyor. Marangozundan Dokumapark personele, tasarımcısı ve basın yayın ekibine kadar oldukça geniş bir topluluğun emeği ile hazırlık süreci oluşuyor. Cumhuriyetin ilanına yakışır bir şekilde kokteyl ve açılış töreni ile sergi açılışı ulusal basın ve medya huzurunda gerçekleşiyor. Bu uzun bir süreç. Bu süreçte yardımcı olan tüm personele, Kültür ve Sosyal İşler müdürlüğüne, başkan yardımcılarını ve Kepez Belediye Başkanı Hakan Tütüncü’ye destekleri için teşekkür ediyorum.

95. yıl sergi açılışımızda sanatçı Devrim Erbil üç gün konuğumuz oldu ve yıllar içinde katılımı yoğun, günlük ziyaretçi sayısı 100’ün altına düşmeyen bir potansiyele ulaştı. İlk açıldığı günden bu yana, her sene salon girişinde sergi katılım afişi ile birlikte, şiir şeklinde şöyle bir yazı yer alır: “15 Ekim 2015 tarihinden bu yana, Cumhuriyet’in kuruluş yıldönümünü kutlamak için çıktık yola. Amacımız sanat adına herhangi bir sergi düzenlemekten ziyade, sanat adına Cumhuriyeti kutlamaktır. Önlük giyen, ellerinde kâğıt bayraklar, her 29 Ekim’de tek tek verilen görevleri yerine getirmek için altı ay önceden hazırlanmaya başlayan, meydanlarda atan küçük yüreklerle bize hediye edilen Cumhuriyeti bayram yaparak kutlayan nesiliz biz. Anadolu’yu bize tekrar canları pahasına hediye eden Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarına duyduğumuz minnetin ifadesidir şu an yaptığımız. Renk ile, boya ile; gökkuşağının renklerinin aydınlığında, milletimizin ve ülkemizin üzerinde aynı canlılığın ve aynı ruhun korunması adına, geleceğimizin aydınlık kalması adına, milli birlik ve beraberlik ruhu için, vatan için, millet için, yaşam için, sanat adına, plastik sanatlar adına katkı koymak amacımız. Biz bugünü ve bu anı bu amaç için, bunun için yaşıyoruz.”

Son olarak, Cumhuriyetin ilanı öncesinde Cumhuriyetin ilanı sürecinde ve sonrasında sanat ve bilim adına, ülkenin aldığı yolda katkı koyanlara, ayrıca Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu çok sevgili Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarına şükranlarımı sunuyorum. Ruhları şad olsun. Cumhuriyetin ilanının 100. yılı kutlu olsun...

Hikmet Çetinkaya, 'Gelincikler', TÜYB, 2019

Fulya Çetin ve “Ölüm Yokmuş” Üzerine

Zeynep
SAYIN

“Kutsal ot, toprak ananın saçlarıdır ve bu otları örme, onun esenliğine duyduğumuz yakın ilgiyi gösteren bir gelenektir. Üç şeride ayrılmış örülen otlar, iyilik ve minnetin simgesi olarak hediyeye edilir.”

Robin Wall Kimmerer

Göçmen bir kadının teknede ağırlık yapmasını diye kestiği saçlarının fotoğrafını gördükten sonra hiç tanımadığı bir kadının saçını örüyormuş Fulya Çetin, her iki taraf için de dinginleştirici, meditatif bir tür ilişkiye dönüşüyormuş örme. Pratiğini iki yıl boyunca çizdiği 517 kurşunkalem desene ve bir dakikalık bir videoya yayıyordu sonra; örmenin (85 dakika), çizmenin (2 yıl), seyrin (1 dakika 2 saniye) ömürlerini örüyormuş birbirine. Saçların uzama zamanı, saçları örme zamanı, saçları çizme zamanı, saçları kesme zamanı, videoyu kesme zamanı: yıllarla dakikalar süperpozeymiş, üst üsteymiş bir imgede: yaşamda kalmak için saçlarını kesen kadın, yaşamda tutmak, yaşama bağlanmak için kurşunkalemle çizilmiş saçları kesen video, güncelliğini ve çağdaşlığını, kesme sayesinde kazanan imge, zamanların beraberliği anlamına gelen çağdaşlık. Con/tempus, con/temporary, yaşam uğruna yaşamdan kesilen, kesitlenen, saklanan, belleğe davet, hatıraya armağan edilen faz kaymalarını ve zamanları barındıran, Japonların kesme-uzay-zamanı dedikleri kesmeye benzeyen bir şeyin, yaşama ağırlık yapmasını, yaşam canlansın diye yaşamdan kesilen canlılığı diliymiş: kire...

Ölümü her gün toplar ve dalından keser, kalan boşluğun izini kağıda aktarırmış sanatçı. Yaşamın karşıtı, ötekisi diye düşünülen ölüm, yaşamın ortasında yer alır, yaşamı çevresinde kurar, başkalaştırırmış. Varolanda, varolmayanın kullandığı imkanlar varmış. Fazlalaştırmak, çoğaltmak isteniyorsa, ağaçların, çiçeklerin, asmaların dallarını kesmek, eksiltmek gerekir, buna budamak denirmiş. Daha fazla hayat içinmiş ölüm. Çelenk gibi saran izleriyle kesik hayıt ağacı dalları giderek silikleşen bir olmayışı ödüllendirir, sanatçı iki rengi (genelde siyah beyaz, bazen kahverengi beyaz) degrade edermiş. Çifte bir boşluğun renkleriymiş bunlar, dalların izinden arta kalanın ve zaten olmamış olanın renkleri. Kuzey Amerika yerlilerinin yaz ortasında, yaprakları uzayıp parladığında toplanan, tek tek ayrılan, rengini koruması

için gölgede kurutulan, karşılığında daima bir armağan bırakan, kutsal sayılan otların lezzeti varmış bu yapraklarda, canlılığa ölümüyle beraber davet edermiş hayıt ağacı, (bir dil ve ses oyunuyla) işin ismi Hayat'mış. Bedenin saçları nasıl örülüyorsa toprağın saçları öyle örülürmüş. Yaşayan çiçekler demekmiş ikebana, evlenen, hayat çizgisini kesen, bolluk uğruna fazlalığı eksiltten kadın saçına hanoyame dermiş Uzak Doğu'da adalılar, çiçek/eş demekmiş bu, sürgünler saçını kesince karşı yakaya geçer, kadınlar hayatı kesince evlenirmiş. Canlılığı kestiği için yaşamı yaşama iade edermiş Fulya.

Batı Torosların yerli bitkileriymiş dalları, otları. Bir yerin yerlisi olabilmek için o yerin dilini öğrenmek gerekirmiş, yerli bitkilerin dilini öğrenmekteymiş sanatçı, izini bazen kağıda, bazen kumaşa çıkarırmış bu yerli dil. Dilsel ilişkileri yansıtmış bildiğimiz sözdizimleri,

yapılar, gramerler; dillerimiz bitkilerle değil, bitkiler üzerine konuşur, birbirimizle olan ilişkimizi, dünyayla kurduğumuz iletişimsizliği yansıtmış. Ağacın kim değil, şey olduğunu söylediğimizde, ağacı nesneye dönüştürdüğümüzü hatırlamaz, aramıza set çeker, kendimizi ahlaki sorumluluktan ayırır, sömürünün kapısını aralar, sorumluluk ve armağan sözcüğünün Latince aynı anlama geldiğini (munus), iletişimin, iletişimasyonun (munus) olmazsa olmazı olduğunu unutturmuşuz. Sözün tanımladığı ayrımlar tanımlanan şeyde değil, sadece dildeymiş. Sözcüklerden eski bir dil varmış oysa, dünyanın, bitkilerin diliymiş bu, biyoakustik çalışan İtalyan bir bilim kadının seneler öncesinden beri bir meşe, hikayesinin

anlatmasını rica edermiş, Fulya Çetin bu ricaya kulak verir, bitkilerin sesini duyar, hikayelerini anlatırmış. Dikensiz, dalları silindirik çalılar, katırtırnakları, boylamasına yivli gövdeleriyle kağıdın ortasından nezaketle göğe yükselir, dimdik dururken ardlarındaki ağaçlarla konuşur, onları dinlemeye çalışırmış Fulya. Gagliano'ya göre birbirlerine ve bizlere teşekkür edermiş bitkiler, insanlara ait olmayan bir dilde oryngham'mış te-

şekkürün ismi. Gece boyunca, dokununca yapraklarını kapayan, ama kapamamayı öğrenen ve (bütün bitkiler gibi) bilgisini sonraki kuşaklara ve bizlere aktaran, ılıman iklimleri seven mimozalar kağıdın üstünde farklı yüzlerini sergiler, bambular gibi incelik, ama alan kaplamaya, yayılmaya da kadir olurmuş. Bitkilerin dilleri, titreşimleri, halleri, bilgileri, bellekleri varmış. Alçak ve sık dallı, yuvarlak, dallanma şekli değişik yönlere, toprağa ya da göğe doğru uzayan her bir bitkinin başka bir hikayesi, güneşle ve komşularıyla kurduğu başka bir ilişkisi varmış, tecelli kimi zaman suskun, kimi zaman konuşkan, ama her zaman cilveliymiş. Canlılığının tükenme noktasına geldiği bir çağda, icat ettikleri biçimlerle birmiş bitkiler.

İşlerinin de öyle olmasını istemiş Fulya. Yüzyıllar boyunca, yakın bir tarihe kadar noktadan çizgiye, çizgiden figüre, figürden yüzeye, yüzeyden tümceye, tümceden bedene adım adım uzanan bir sözdizimine uyan, sözdizimini ve grameri doğruluk diye kabul eden bir gelenek varmış, yapraklarla değil, yapraklar hakkında konuşmuş. Her şey bir dil sorunuymuş, konuştuğumuz dilin altında yatan, jestlere ve bakışlara uzanan diğer, asıl dili unutturmuş, yeni bir dil olmadan yeni bir dünya yokmuş. Bütün ve parçaları arasında bir ilişki esinleyen, kendine kapalı bir kompozisyon oluşturmak yerine bitkilerle dünya, kağıt ve kumaş arasında ayar tuturan yeni bir dil konuşmuş Fulya. Bir tür iletişim, bir tür armağanmış kire, tek bir kesme hamlesi ile bitkiyi zamansal yazgısına iade edermiş. İletişim sadece eşitler arasında olasıymış, bitkilerle iletişime geçmeyi, kendini aradan çekmeyi, dahil olurken müdahil olma-

mayı, yaşam direncini yaşamdan kesmeyi bitkilerden, budanmış yaprakların dilinden öğrenirmiş sanatçı. Ağaçlar ve bitkiler secde eder, Kuzey Amerika yerlileri ot örer, Amazon yerlileri bitkilere büyükanne der, Fulya Çetin bitkilerden öğrenirmiş. Söylem düzeni dışında kalan, söylem düzeni tarafından güvenceye alınmayan bir dilmiş bu. Sanatsal bir etkili olma hali, bir etkinlik, bir etkililik değilmiş öğrenmek, olmaya, olgunlaşmaya bırakma süreciymiş. Amaçtan bağımsızlaşmış, koşulların oluşmasına, ortama destek veren, gerekmedikçe yardım etmekten imtina eden, sonucun kendiliğinden gelmesini bekleyen bir öğrenmeymiş. Kağıdın ortasında alan tutan boşluktan, yaşamın ortasında alan tutan ölümden öğrenir, kendiliğinden düşen yağmur gibi, mayıs yabanilerinin kokusu gibi ayar tutturmayı denermiş. Yaratıcılıktan ya da etkisellikten kaynaklanmazmış etkisi, budanmış dalların izlerini maddeye aktarması için uygun koşulları hazır tutar ama etkinliği biriktirmez, mülk edinmez, etkinliği etkinlikten indirgermiş sanatçı. Etkili olması bu yüzdenmiş. Bitkilerle sanat arasında düzenleyici bir etkide bulunur, bağlantı elemanı olur, gücünü kendini aradan çekmeye bağlamış: kendini, birikimlerini, göndermelerini, sözdizimini, grameri aradan ekmeye kadir olduğu, kendini mühürlemediği ölçüde etkili olurmuş mayıs yabanileri, katırtırmakları, gülhatmiler. Oluşturdukları kağıt peyzajında atmosfer gibi yayılır, ölmüş dallar kağıttan peyzajlarda canlanır, imge mekanında soluk almış. Yokmuş ölüm.

Fulya Çetin'in "Ölüm Yokmuş" Sergisi, 13 Ekim-14 Kasım arasında Den Art'ta

Nadire
SÖNMEZ

Zamanın Ruhunun Renkleri

Habip Aydoğdu ile ilk kez 2009 yılında Mili Reasürans Sanat Galerisinde açtığı “Van Gogh un Peşinde, Modernizmin İzinde” projesindeki izlenimlerinden çıktığı “Yıldızlara Erişmek...” adlı kişisel resim sergisinde karşılaşmıştım. Sergideki kaligrafik notlarla zenginleştirilmiş resimler çok ilgimi çekmişti. Bu kez onun Antalya Kültür Sanat’ta 24 Haziran-3 Eylül 2023 tarihleri arasında sergi açacağını duyunca çok heyecanlandım. Eski bir dostu görmeye gider gibi gittim açılışa.

Sergi salonuna adım attığımız anda zamanın ruhu sizi sarıveriyor adeta. Ve o ruhu sandıklardan çıkaran, oya gibi oradan oraya serpiştiren serginin küratörü, Habip Aydoğdu’nun kızı olan Elif Aydoğdu Ağatekin’di. Şimdi de bu güzel serginin hikâyesini dinlemek için bu güzel baba-kızla birlikteyiz.

Sayın Habip Aydoğdu, bu yıl Cumhuriyet’in 100. yılını kutluyoruz. Siz bu çok önemli zaman diliminin yarısından fazlasına sanatınızla, ruhunuzla tanıklık etmiş, fırçanızla, kaleminizle bıkmadan zamanın ruhunu sanatınızla belgelemiştiniz. Ağatekin de bu sergi ile bizim önümüze seriverdi hepsini. Bohça açıldı... Meğer neler biriktirmişsiniz neler... Nereden gelip nereye gider Habip Aydoğdu; öncelikle kimdir, kendinizden bahseder misiniz bize?

Söylediğiniz gibi Cumhuriyetimizin 100 yılının yarısından fazlasına kaleminle/fırçayla tanıklık etmeye çalıştım. Bu sergi bu zamana kadar ki yaptıklarımın bir özeti gibi. Resmimin oluşum ve dönüşüm süreçlerinin tipik bir görsel tarihi söz konusu. Habip Aydoğdu nereden gelmiş, nereye gidiyor, daha da nerelere gidebilir bunun ipuçlarını veren bir sergi bu.

Köy çocuğuyum 8 kardeşli bir ailenin en büyüğüyüm. Dördümüz kız dördümüz erkek. Kardeşlerim arasında hep ikişer yıl var. Ayrıca 2 kardeşimi de çok küçükken kaybetmişim. Konyalıyım. Eski ismi “Dorla” olan bugünkü Güneysınır ilçesine bağlı Aydoğmuş Köyü’nde doğdum. Eski ilçemiz Çumra ve Çatalhöyük’e 30 km uzakta olan yüz hanelik yoksul, kendi halinde bir köy. Annemin ve babamın okuma yazma-

ları yok. Resmin, fotoğrafın günah sayıldığı namaz saatlerinde fotoğrafların bile üstünün örtüldüğü bir ortamda geçti çocukluğum. Buralardan geldim; ama nereye gidiyorum, gidebilirim ben de bilemiyorum. Bildiğim bir şey varsa o da ben dünkü ben değilim. Hele hele elli-altmış yıl önceki ben hiç değilim. Değişiyor ve dönüşüyorum. Bu sergi biraz da bu durumun kanıtı ve sunumudur.

Kaya Özsezgin, 1976 tarihlerinde Ankara Or-An da açtığınız ilk serginiz için Milliyet Sanat Dergisinde, “Yapıtları sağlam temelli, çağından ve ülkesinden sorumlu bir duyarlılığın ürünleri” diyor. Sanat bir yerde kendinizi keşfetme yolculuğudur denilebilir. Köy Enstitülerinin devamı olan İvriz Öğretmen Okulu’nda yatılı okudunuz. Doğduğunuz topraklar, yaşadığınız devir, ortam sizin sanata bakışınızı, resimlerinizi nasıl etkiledi?

Kaya Özsezgin, çok sevdiğim ve saydığım bir sanat insanıydı. İlk sergimden (1976) rahmetli olduğu 2016 yılına kadar hemen hemen her sergimi izledi, eleştirdi, yorumladı. Özellikle bizim kuşakta emeği ve hakkı çoktur. İlk sergimle ilgili beni yüreklendiren bu ilginç yorumu benim için çok kıymetlidir.

“İnsan yaşadığı yere benzer” der ya Edip Cansever; hakikaten de benziyor. Sesin, kulağın, kokun, damak tadın, rengin, çizgin, resmin bir türlü benziyor işte. Bende de çocukluğumun geçtiği o coğrafyanın, o toprakların katkısının olmadığını kimse söyleyemez. Sanatın coğrafyası zaten hayattır, doğadır, ruhumuzdur, bilinçaltımızdır, sezgilerimizdir. Coğrafyamızdan ve çocukluğumuzdan kolay kolay kaçamayacağımız

kesindir. Beni o yıllardaki olumsuz koşulların olumlu etkilediğine, zenginleştirip çoğalttığına inanmışımdır. Bu ortamlar ya da köydeki yaşam bana hep masalımı gelmiştir. “Memleket ne doğduğun ne de doyduğun yerdir, memleket çocukluğunun geçtiği yerdir” diyen Ara Güler o kadar haklı ki...

Sevgili Elif Aydoğdu Ağatekin, sizi de biraz tanıyabilir miyiz, kısaca kendinizden bahsedebilir misiniz? Siz Seramik sanatçısınız. Babanızın seramik eserleri de var sergide. Habip Bey’in seramiğe ilgisi nasıl oldu?

Ben 1977 Ankara doğumluyum. Akademisyenim. Habip Aydoğdu sanat hayatı boyunca yalnızca seramiğe değil farklı malzemeleri deneyimleme konusunda her zaman hem cesur olmuş hem de müthiş ilgi duymuş bir sanatçı. Dolayısıyla ben seramik bölümünü kazanıp da okumaya başladığımda o çoktan bu malzemeyi deneyimlemişti. Tabii benim 1996 yılından beri içinde bulunduğum ortamlar onun seramikle olan ilişkisini kuşkusuz daha da geliştirdi. Yıllar içerisinde halen oturdukları evin karolarından, bir AVM’de bulunan 36 m²lik panoya, Avanos’taki bir raku pişiriminden, Eskişehir’de gerçekleştirilen fırçanın sırdaki izinde yaptığı çini tabak uygulamalarına kadar birçok etkinlik ve işte birlikte çalışma fırsatı bulduk. Benim için bu birlikteliklerin en etkileyici yanı Habip Aydoğdu’nun seramik malzemeye olan önyargısız tavrını izleme fırsatım olmuştur.

Sayın Aydoğdu, AKS’deki sergi fotoğraflarınızda sizi yerlerde uzanmış kocaman fırçalarla çalışırken görüyoruz. Resme salt ruhunuzu katmakla kalmıyor, bütün bedeninizle resim yapıyorsunuz adeta. Bu çok büyük bir coşku ve esrime değil mi? Resme başlamadan önce herhangi bir planlama, eskiz yapıyor musunuz; yoksa yüreğinin götürdüğü yere giden, fırçanın dediğini yapanlardan mısınız? Şiirin ilk dizesi gibi soyut resimde de tuvaldeki ilk fırça mı belirler her şeyi?

Baştan şunu söyleyeyim; günümüzün sanatsal yaklaşımlarında, bilgisiz ve kültürsüz sanat yapılabileceğine inanmıyorum. Evet ben biraz da fırçanın dediğini yapanlardan sayılırım. Bugüne kadar ki bütün deneyimlemelerim bana göstermiştir ki ilk fırça darbesi en sahici, en başarılı darbedir. Benim resmim bir yolculuk, bir süreç resmidir, bir müdahale resmidir. Doğaçlamaya sonuna kadar açıktır. Bu ilk hamle benim için hem zor hem de çok önemlidir. İlk darbe çoğu zaman ilk imgelerin, ilk çağrışımların anahtarı olabiliyor. Olmayabiliyor da; ama bir sonraki hamleyi her zaman o ilk fırça darbesi yönlendiriyor sanki. Aslında işte ben

bu yolculuğu, bu süreci seviyorum. Bu sürecin çilesini seviyorum. Menzile ister ulaşayım ister ulaşamayayım yolda olabilmek benim en büyük motivasyonum. Kirli, sessiz ve dağınık bir ortamda çalışmayı tercih ederim. İki elimle birden kimi zaman bütün bedenimle saldırırım tuvale. Katman katmandır benim resimlerim. Yıkıyorum, siliyorum, bozuyorum, yazıyorum. Tam bitti dediğim an onca emek ve zamanı hiçe sayarak yeniden üstüne kocaman bir fırça çekebiliyorum. Bu anlar gerçekten de çıldırdığımı, vahşilettiğimi hissettiğim anlardır. Bu süreç, benim için en gerilimli, en yaratıcı, en verimli anlarımdır.

Sergide okullarda tuttuğunuz anı defterlerinizin, günlüklerinizin yanında kartpostal tarzında da kitaplaştırılmış resimli günlükler de var. Bu çok ilginç resim dili nasıl oluştu, neleri kayıt altına aldınız o günlüklerde?

Yazının resimsel yanı, beni hep etkilemiştir. Ne zaman heyecanlansam yanımda defter ve kalemlerimin olmasını istemişimdir. Çizmek ve boyamak benim anadilim gibi bir şey. Hayata biraz da böyle tutunabiliyorum. Defter sevgisi bende 70’li yıllardan beri sürüyor. Defterli ressamları, defterli sanat insanlarını severim. Defter sayfalarında; yazının, imgenin ne menem bir şey olduğu artık önemini yitiriyor. İmgeyi yazıyla görmeye, yazıyı ise imgeyle düşünmeye başlıyorum.

Aslında defterlerimin çoğu sayfaları kendimle, hayatla dertleştiğim dizelerle doludur. İç dökümlerim, duygularım, düşüncelerim, isyanlarım, hüznlerim, sevinçlerim, hayata dair ne varsa bu defterlerde onlar vardır. Yani, sanatla hayat, imgeyle yazı tüm güncelliğiyle oradadırlar.

Sevgili Elif Aydoğdu, size de sormak istiyorum; sanatçının eserlerinin dışında sizi bu günlüklere götüren şey ne oldu. Orada bir sanatçının değil sadece, bir insanın ruh dökümü var.

Serginin adı “Yaşamı ve Yapıtlarıyla Habip Aydoğdu” olunca onun resmini anlamamanın bence en kıymetli anahtarlarından biri olan resimli günlüklerini ıskalamamak gerekiyordu. Günlükler hem kişiye özel hem de sahibinin en yakın arkadaşı olabilen objelerdir. Habip Aydoğdu’nun da her zaman koltuğunun yanında gün boyunca olanı biteni yazıp çizdiği, boyadığı bir günlüğü olur. Benim gibi yaklaşık 30 yıldır ailesinden uzak yaşayan biri için o günlükler evde olmadığım zamanlarda yaşananları hızlıca öğrendiğim kılavuzlardır. Tabii benim gibi o günlükleri alıp sayfalarının içinde gezmek, oku-

mak, resimlerine dalmak ne yazık ki sergi ortamında hem güvenlik açısından hem de koruma açısından mümkün değil. Bu nedenle yeri gelmişken kardeşim Özgür Aydoğdu'ya teşekkür edeyim. Kendisi yıllardır büyük bir özveriyle her sergide başka bir defteri dijital ortama aktardı. Günlükler bu sayede herkesin kendi cep telefonundan izleyebileceği kadar kolay gezilebilir hale geldi.

Sayın Aydoğdu, 1981 yılında Mon-Tur Sanat Galerisi'nde açtığınız resim sergisi üzerine Şahin Kaygun "Sanat Çevresi"ndeki yazısında diyor ki: "Sanatçının toplumla ilişkisinde sanatçıya düşen önemli görevler olduğunun bilincinde bir sanatçı olarak Habip Aydoğdu bu sorumluluğu sürekli yansıtır."

Şahin Kaygun'la aynı yaşlardaydık ama benden daha erken olgunlaşmıştı. İlginç öngörülerini olan bir arkadaşım. Ne yazık ki çok erken kaybettik (1992). Sözünü ettiği bu sorumluluğu ben ilk sergimden beri yüreğimde taşıyorum. Zaten hep çağımdan sorumlu hissetmişimdir kendimi, yıllardır insanlığı ilgilendiren her konu, doğal olarak benim de konum olmuştur.

Ve bu yargıyı doğrulayan tabloların birisi de 200-140 tuval üzerine akrilik "Kaynayan Coğrafya-Haşlanan Kurbağa" tablosu. O kurbağa oraya nasıl geldi? Haşlanan Kurbağa Sendromu diye toplumsal bir metafor vardır. Çoğumuz biliriz bu deneyi. Eğer bir kurbağayı haşlamak isteyip de onu içi kaynar su dolu bir suya atarsanız kurbağa anlık bir refleksle sıçrar ve kaçır. Ama onu ılık bir suya koyup da ısıyı yavaş yavaş yükseltirseniz, kurbağa ne olduğunu bile anlayamadan mayışır, haşlanır ve kaynarak ölür. Bu örnek ateşin ayarını fazla yükseltmeden hazmettiren hazmettiren yapıyla gelen toplumsal dönüşümler için kullanılır. Resimlerimde bu tür göndermeleri, ironiyi eğer resmimin ruhuna uygun düşünüyorsa arada bir kullanıyorum.

Sevgili Elif Aydoğdu, Küratör kimdir, küratör olmaya nasıl karar verdiniz? Bu sergiyi hazırlarken sanatçı Habip Aydoğdu ile çalışmak nasıldı?

Ben küratörü; sanatçının izleyiciyle buluşmasını sağlayan sergi organizasyonunda; yapıtların sergilenme koşullarını hem fikren hem de fiziken oluşturan kişi ve aynı zamanda bu organizasyonun tüm taraflarının haklarını da koruma görevi yapan bir arabulucu olarak görüyorum. Örneklerine çok az da rastlasak iyi kürate edilmiş bir sergi izlemenin keyfinin başka olduğunu düşünüyorum. Bu saygınlıkta emek veren küratörleri en az sanatçısı kadar ilgi çekici buluyorum.

2018 yılında Bodrum Şevket Sabancı Kültür ve Sanat Merkezi'nde açılan "Kırmızı Yolculuk" sergisinde babamın ricasını kırmadım ve ilk kez onun sergisi için küratörlük yaptım. Bu sergiyle birlikte Habip Aydoğdu için 3. kez küratörlük yapmış oldum. Onunla çalışmanın hem zor hem de çok keyifli tarafları var. Zor; çünkü Habip Aydoğdu işi konusunda çok titiz ve onunla çalışmak büyük bir

özen ve detaylarda saatler geçirmeyi gerektiriyor. Bunu çok uzun yıllardır önce onun kızı, daha sonra da birlikte çalışan biri olarak yaşadığımdan aşırı içselleştirmiş durumdayım. Bu detaycılık ve zoru seçme hali zaman içinde beni sardı diyebilirim. Keyifli taraflarından da bahsedeyim; çok komiktir Habip Aydoğdu. En çileli işleri güle oynaya, tatlı diliyle yaptırır. Nasıl ve neden yaptığımızı bile anlamazsınız. Şaka bir yana bu boyutta bir organizasyonu dünya gözüyle hep birlikte yapabileme fırsatı için kendi adıma çok mutlu ve şükürde olduğumu söyleyebilirim.

Cumhuriyetin 100. Yılında Türk Resmini nerede görüyorsunuz?

Ülkemizdeki resimsel üretim, bundan 15-20 yıl önceki coşkunkluk döneminden biraz uzaklaşmış gibi gözüküyor. Resmimizin resimsel düzeyinden değil de piyasa ilişkileri bağlamında endişelerim var. Daha hızlı, daha çabuk algılanabilen; grafiksel, karikatürel, dekoratif, kusturacak denli bir kitsch patlamasının yoğun olduğu, eğlencelik resimler daha fazla ilgi görüyormuş gibi geliyor bana. İzleyebildiğim kadarıyla Türkiye'deki resim koleksiyonlarının çoğu çer-çöptür. Çok azı has sanatçılarındır. Bütün zorlamalara, manipülasyonlara rağmen bence kalacak olanlarda has sanatçıların resimleri olacaktır. Has sanatçılarımız, sanat insanlarımız, sayıları çok sınırlı da olsa eli yüzü düzgün galerilerimiz var çok şükür. Son yıllarda göreceli olarak uluslararası etkinliklerde çağdaş veya güncel sanat alanında ufak tefek kıpırtılar oldu. Çok iyi yerlere gidilebilirdi. Ne olduysa oldu sürekliliği yaşanmadan bu süreç kesintiye uğradı. Sanatın olmazsa olmazı olan deneysel karakterini yavaş yavaş kaybetmeye başladığını düşünüyorum. Ülkemizde sanatın, sanat insanlarının, akademik dünyanın ciddi baskılar altında oluşu biliniyor. Oysaki sanat ve bilim özgür ortamlar ister. Ancak orada yeşerebilir ve boy verebilirler.

Bugün artık ülkemizdeki ve dünyadaki görsel sanatlar piyasası ne yazık ki kapitalist dünyaya endekslenmiştir. Altını olanın kuralını koyduğu bir "altın kural" sürecini yaşıyoruz. Ülkemizde sanat sanıldığı gibi aksine liberalleşmiyor, sanki iyice içine çekiliyor gibi. Ankara'da yaşayan ve Türkiye'de üreten bir ressam olarak ne batıdaki ne ABD'deki ne de dünyamızın bir başka yerindekilere karşı, ciddi bir eksiklik ya da eziklik duygusunu hiçbir zaman yaşamadım. Kendime ve sanatıma hep inandım, ülkemde üretilen sanata da inandım. Resmimizde dünya sanatçılarıyla birlikte eş zamanlılık ne kadar gerçekleşti; gerçekleşti ise de ne kadar sağlıklı gerçekleşti? Bunu bilemiyorum. Bu konudan emin değilim. Sanat yazarı, prodüktör Hasan Çakır dostumun "Keşke 100 yaşındaki Türkiye Cumhuriyeti yüz akı sanatçılarıyla dünyaya meydan okuyabilse..." umudunun gerçekleştiği günleri görebilmek bizlere de kismet olur. Ben buna inanmak istiyorum ve de umutluyum.

Habip Aydoğdu, 'Enkaz Altındaki Ruhlar', TÜAB, 200X140 cm, 2023

“Balık Değil Resim!”

Oya
DURAN

*Türkan Şoray Kültür
Merkezi, 7 Ekim
Cumartesi akşamı,
yazımızın güçlü
nefeslerinden
Nedim Gürsel'i ağırladı.
Yaşar Kemal'in
Doğumunun 100. yılı
dolayısıyla düzenlenen
özel bir programa katılan
yazar ile son eseri
“Doğaya Açılan Pencere”
üzerine sohbet etme;
Monet, Sisley ve
Van Gogh'u
anma olanağı yakaladık.*

AntSanat'a hoş geldiniz. İzlenimcilik (Empresyonizm) sanat akımının 150. yılına bir saygı duruşu olan son kitabımızın yazın serüveniniz içinde ayrıksı bir noktada durduğu söylenebilir, öyle değil mi?

Resim, gerek öykülerimde gerekse de romanlarımda bir izlek olarak hep yer aldı. Örneğin anlatının odak noktasında sanat tarihçisi Kamil Uzman'ın yer aldığı “Resimli Dünya” adlı romanım, sonra Van Gogh'un “Buğday Tarlası” resminden yola çıkarak yazdığım “Buğday Tarlasında Ölüm” adlı öyküm bu tarzdadır. Tek tük de olsa bazı ressamın üzerine de yazdım. Fikret Mualla bunlardan biridir. “Resimli Dünya” romanımda Mualla'ya da yer vermiştim. Ama resmi doğrudan konu alan deneme biçiminde ilk kitabım “Doğaya Açılan Pencere”dir. Tabii izlenimciliğin 150. yılı olmasının bu seçimimde rolü var. Ama kitabımdaki üç sanatçı, Claude Monet, Sisley ve Van Gogh beni her zaman etkileyen sanatçılardır.

O halde İzlenimcilik'ten başlayalım derseniz...

Sanatta bir dönüm noktası kuşkusuz. 1874 yılında, dönemin sanat eleştirmeni Louis Leroy tarafından, Monet'nin akıma adını veren o ünlü tablosuna atfen ve biraz da alaycı bir ifadeyle ortaya atılıyor. Nitekim Zola ve Mallarme olmasa, bu yeni resim formu akademik sanatçılar tarafından kolaylıkla benimsenmeyecekti. İzlenimciler pek çok bakımdan modern resmin öncüsü olmuşlardır. Sanayi Devrimi ve teknolojik gelişmelerden doğrudan etkilenmişler, sanatın çehresini değiştirmişlerdir.

Kitapta Monet ve bir post empresyonist olan Van Gogh dışında adı kuşağın sanatçıları arasında ilk sıralarda anılmayan Sisley de yer alıyor.

Sisley, her şeyden önce iyi bir manzara ressamıdır. Açık hava çalışmaları yapmayı hep çok sevmiştir. Onun bu yönü beni etkiledi. Diğer izlenimcilerde olduğu gibi Sisley'in de değeri sağlığında anlaşılmadı. Genç yaşta

ölen sanatçının yaşadığı Marly-le-Roi kasabasına giderek onun izlerini sürdürdüm. Hayranlığım daha da arttı.

“Doğaya Açılan Pencere”yi, üç sanatçı merkezinde bir gezi kitabı olarak da ele almak mümkün.

Evet. Bu kitabın çıkış noktası, izlenimci ressamların coğrafyasıdır. Tabloların yapıldığı mekânların keşfi ve benim öznel bakışımla bunların eserlere nasıl yansydıklarının anlatımı da diyebilirim. Biliyorsunuz Empresyonizm; resim sanatını, atölyeden açık havaya çıkarmış bir akımdır. Bu kısmı ve ışığın etkisiyle değişen nesnelerin ve doğanın, onların öznel bakışıyla tuvale nasıl yansıdığı görmek ilgilendiriyordu beni.

Picasso’ya “Bu ne biçim balık?” diye sormuşlar. “O, balık değil. Resim! Sadece bir resim.” diye cevap vermiş. Bu anekdot, izlenimcilerin yaptıkları için de geçerli bir bu düşünce. Ben sanat tarihçisi değilim. Resim eleştirmeni de değilim. “Doğaya Açılan Pencere” adlı kitabımı, resimle ilgilenen bir yazarın kitabı olarak tanımlayabilirim.

Sözün bu kısmında Van Gogh’u da anmak isteriz.

Van Gogh da Sisley gibi çok etkilendiğim bir ressamdır. Onun çalışmaları post empresyonist olarak da ni-

telendirilebilir. Dehayla delilik arasında gidip gelen bir karakterdir Van Gogh... Varoluşunu yaratıcılığa adanmış biri olması her zaman ilgimi çok çekti. Auvers-Sur-Oise’da yaşadığı yetmiş gün boyunca yetmiş dört tablo yapmış. Her güne bir tablo... Ve biliyorsunuz orada intihar etmiş. Van Gogh’un yaşadığı kasabayı da mezarını da ziyaret etme şansım oldu.

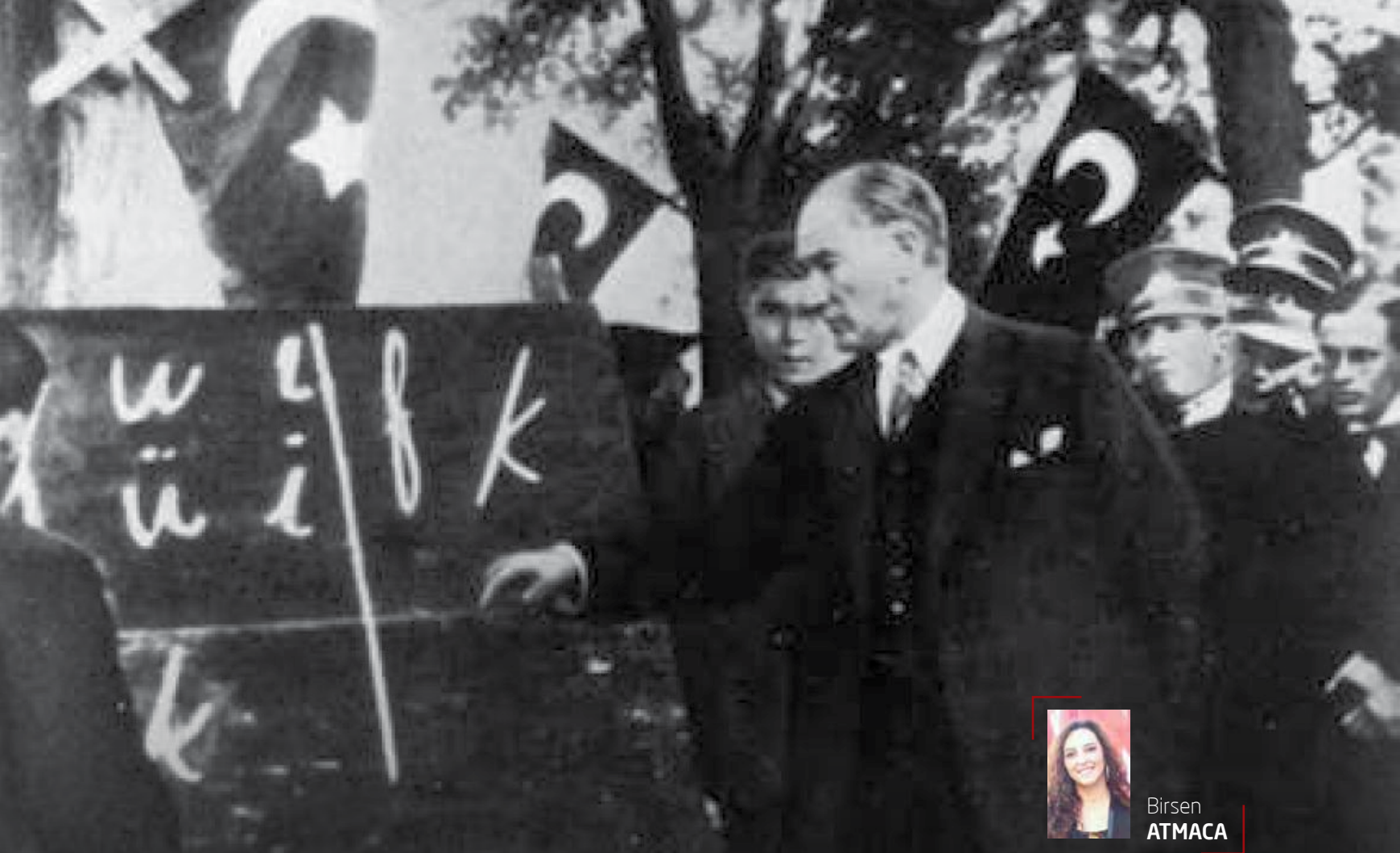
Bir virgül koymak isteriz. Son dönemdeki kimi teoriler, Van Gogh’un ashında öldürülmüş olabileceği görüşünü içeriyor. Bu bakışı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Ben konunun uzmanı değilim; ama kitabımda bu konuya da değindim. Bilindiği gibi, Dr. Gachet de bir ressam. Van Gogh’un dehasını da anlamış biri. Van Gogh’a olan kıskançlığından dolayı onu koruması altına almıyor. Van Gogh, kurşunu karnına sıkıyor, kalbine de değil ve yirmi dört, belki de kırk sekiz saat can çekişiyor. Bu süre içinde Dr. Gachet, Van Gogh’un başucuna kadar geliyor fakat ona müdahale etmiyor. Bu tutumu kafamda bir soru işaretidir. O tabancanın nereden ve nasıl bulunduğu da ayrı bir soru işareti... Yine de Van Gogh uzmanlarının bu iddianın gerçek olmadığını söylediklerini hatırlatayım.

Plastik sanatları özne kılan çalışmalarınızın devamı gelecek mi?

Geldi bile. Şu an “Paris Buluşmaları” diye bir kitap yazıyorum. Paris’in biraz gizli güzelliklerine yer vermek istiyorum. Eserde sokak sanatı üzerinde de durdum. Mahallemde bu tür sokak sanatı örnekleri çok var. Bir de Eugene Delacroix’ın Saint Sulpice Kilisesi’nde “Meleklerle Mücadele” isimli bir fresk var. Beni başından beri çok etkilemiştir. Kitabın bir bölümünü oradan yola çıkarak yazdım. Biraz da Fikret Mualla’nın Paris macerasına değindim. Şu an yazmakta olduğum bu kitap, tümüyle olmasa bile bir yönüyle yine resimle ilişkili diyebilirim.

Birsen
ATMACA

“Ulusal Eğitim, Kuruluş Ayarlarına Dönmelidir”

Güz 2023 sayımızın konuklarından biri de alanında çok büyük bir boşluğu doldurduğuna inandığımız “Türkiye’de Eğitimin Son 100 Yılı” adlı eseri geçenlerde yayımlanan eğitimci ve yazar Niyazi Altunya. Yazarımızla Osmanlı’dan Cumhuriyet’e uzanan eğitim yolculuğumuzu ve daha nitelikli, bilimsel bir eğitim ortamına nasıl ulaşabileceğimizi konuştuk.

Niyazi Hocam, her ne kadar ülkemizde öne çıkan eğitim sendikalarının üyelerince tanınmaz da sizleri geniş kesimlere anlatmak isteriz. Bu bağlamda sohbetimize “Niyazi Altunya kimdir?” sorusuyla başlayalım.

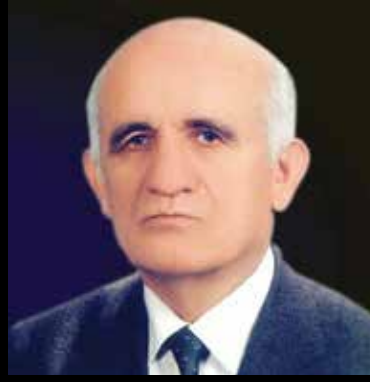
1 Nisan 1942’de Isparta’nın Sütçüler ilçesi Hacıahmetler köyünde doğdum. İlkokulu köyümde bitirdikten sonra, sınavla Isparta Gönen İlköğretmen Okulu’na (eski Gönen Köy Enstitüsü) girdim. Buradaki altı yıllık öğrenimden sonra ilkokul öğretmenim oldum.1966’da Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Eğitim Bölümü’ne öğrenci olarak girdim. Okulu 1968’de bitirip ilköğretim müfettişliğine atandım. Diyarbakır ve Yozgat’ta yedi buçuk yıl müfettişlik yaptıktan sonra Konya Rehberlik Merkezi’ne sürüldüm. Ardından Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü’ne (TODAİE) uzman olarak atandım. 1978’in Mart ayında Gazi Eğitim Enstitüsü’ne (GEE) müdür yardımcısı ve meslek dersleri öğret-

meni olarak geçtim. Bundan sonraki çalışma yaşamımı değişik ortaokul ve ortaöğretim kurumlarında rehber öğretmen olarak sürdürüp 1993’te emekli oldum. 12 Eylül 1980 darbesiyle yok edilen örgütümüzü yeniden yaratmak için 1985’te bir grup öğretmen arkadaşla bir çalışma başlatarak abece dergisini (1986) çıkarıp örgütlenmeye adres olduk; önce EĞİT-DER’i (1988), ardından da 28 Mayıs 1990 günü ilk memur sendikası Eğitim İş’i kurduk. Ocak 1995’e dek bu sendikanın genel başkanlığını yaptım. Aynı tarihte iki sendikanın birleşmesiyle oluşan Eğitim Sen’de 1 no’lu kurucu üye olarak yer aldım. 2001 yılında emekli oldum. Kalan zamanımın çoğunu okuyarak ve yazı yazarak geçiriyorum.

Sizleri son çalışmanız “Türkiye’de Eğitimin Son 100 Yılı” dolayısıyla sayfalarımıza konuk ediyoruz. Bu eseri yazma nedeninizi sorabilir miyiz?

Türkiye Cumhuriyeti’nde eğitimin değişik yönleriyle

İlgili iyi çalışmalar yayınlandı. Benim kitabımda konuya daha bütüncül, kısmen tarihsel ve siyasal boyutlarıyla yaklaşıldı. Kitap, hem belgesel bir çalışmadır hem de öğretmenler ve öğretmen adayları için derli toplu bilgi veren bir elkitabı özelliği taşımaktadır. Geniş bir kaynakça ve zamandizin (kronoloji) de bulunan kitap, daha geniş bilgi edinmek isteyenlere rehberlik eder umudundayım.

Kitapta erken dönemlerin eğitim ortamı ayrıntılarıyla ele alınıyor. Buradan hareketle Osmanlı'dan Cumhuriyete kalan eğitim mirası neydi diye sorsak...

Osmanlı'dan Cumhuriyete kalan, eğitim mirası nicel, nitel ve ideolojik boyutuyla çok büyük sorunlar bıraktı. Osmanlı döneminde eğitim, değişik siyasal görüşlerin etkisiyle parçalanmış durumdaydı. Önceden dinsel eğitimle dünyevi eğitim birlikte yürüyordu. 19. yüzyıldan sonra Türkiye'ye borç veren tüm ülkeler Türkiye'de okul açmışlardı. Misyoner örgütleri ülkede cirit atıyordu. Ekonomide dışa bağımlı ve güçsüz Osmanlı Devleti bunları denetleyecek durumda değildi. Devlet, geniş topraklara yayılmış ülkede yeterli eğitim hizmeti vermiyordu. Cumhuriyet dönemine yüzde 6-7 kadar okur, yüzde 1 kadar yazabilen yurttaş kaldı. Kadınların oranı yüzde 1 bile değildi. Cumhuriyetin başında 10 bin kadar ilkökul öğretmeni vardı, ama bunların sadece dörtte biri öğretmen olarak yetişmişti. Şansımız, Atatürk'ün daha devlet kurulurken ulusal ve bilimsel eğitime, "başöğretmen" olarak önderlik etmesiydi.

Cumhuriyet döneminde eğitimde atılan önemli adımlar nelerdi?

Kuşkusuz ilk adım, eğitimin ulusallaştırılması, bütünleştirilmesi, bilimselleştirilip laikleştirilmesi idi. Önder Atatürk, 15 Temmuz 1921 günü ilk Maarif Kongresi'ni açarken, Şark'tan (din ve doğmalardan), Garp'tan (emperyalizmden) gelecek tüm etkilere karşı "ulusal eğitim" ilkesini ortaya attı. Bu ilke 2000'lere kadar eğitimimize yön verdi. Ondan sonra adım adım ulusal eğitimden vazgeçildi; vazgeçiliyor. Cumhuriyet eğitiminin ilk hedefi ümmet (kul) yerine yurttaş yetiştirmektir. Medrese ve mahalle mekteplerini kapatıp yerlerine laik ilk, orta ve yükseköğretimi kurdu. Köy Enstitüleri girişimiyle eğitimi ülkenin en ucra yerlerine kadar yaymaya girişti. Kadınların eğitiminde çok önemli

adımlar atıldı. Bu konudaki başarıyı görmek için, aynı yıllarda yola çıktığımız Afganistan ve İran'a bakılmalı. Türkiye 1924'te Anadolu bozkırında (Ankara'da) konservatuvarın temelini atarken, bugün Arap Kralının karısı hâlâ oy ve araba kullanamıyor.

Bu noktada Köy Enstitüleri'ne geliyoruz. Bu kurumların tarihsel önemi nedir?

Öncelikle belirteyim; Köy Enstitüleri dünya eğitimine Türkiye'nin armağanıdır. Köylülüğünü kaybetmemiş büyük eğitimci, Babamız İsmail Hakkı Tonguç'un önderliğinde yaratılan Köy Enstitüleri, tüm yoksul çocuklara ulaştırdığı eğitim hakkı ile bilimin ışığında insanın aklını ve vicdanını özgürleştiren kurumlardır. Enstitüler, o güne kadar hiçbir girişimin yapamadığını yapıp hem nitelikli öğretmen, hem kültür ve sanat insanlarını yetiştirdi. Fakir Baykurt, Mahmut Makal, Pakize Türkoğlu gibi köy çocuklarını dünyada ün salacak yazarlar olarak çıkardı.

Bugün eğitimin daha nitelikli bir hale dönüştürülmesi için neler yapılmalı?

Bugün uygar dünyada eğitim, çağdaş devletin başta gelen görevlerindedir. Yurttaşın eğitimi doğru yapılmazsa devletin yazgısı tehlikededir. Fransız Devrimi, teokrasiye de karşı bir devrimdi. Bir devrim geçirmeyen Osmanlı, Tanzimat'tan sonra medrese ve mahalle mektebi ile modern eğitimi birlikte sürdürmüştür. Bu iki kurum arasında sürekli çatışmalar olmuştur. Laik Cumhuriyet devrim yasaları ile bu ikiliğe son vermiştir. Ancak, 100 yıl sonra bugün o ikilik yeniden başlatılmıştır. Bu gidiş iyi değildir. Ulusal eğitimi kuruluş ayarlarına döndüremezsek, en başta laik devlet düzeni tehlikeye girecektir.

Devletin, bilimsel ve laik eğitime sahip çıkması gerekir. Devlet bu ödevini, eğitim erkini ve denetim yetkisini ele alarak, eğitime yeterli kaynak ayırarak yapacaktır. Hiçbir eğitim girişimi öğretmen dışlanarak başarıya ulaşamaz. Dolayısıyla bir plana göre iyi yetiştirilen, işsizliğe ve sefaletle terk edilmeyen nitelikli öğretmen yetiştirmeye önem verilmelidir. Öğretmen sendikaları da buna katılmalı, üyelerinin niteliğini arttırmaya istekli olmalıdır. Öğretmenleri milletvekili olarak Meclis'e sokmayan iktidar ve siyasal partileri de sorumluluğa davet etmeliyiz.

Pakize Türkoğlu'nun Ardından Kemal'in İyilikleri

“Kızlar da Yanmaz” adlı kitabında “Kemal'in (Mustafa Kemal Atatürk) iyiliklerini anlatmak istiyorum” der Pakize Öğretmen. Çünkü çocukluğu köylülerin anlattığı Kemal'in iyiliklerini dinleyerek geçmiş. Bu iyilikler bir köy çocuğu olan Pakize Türkoğlu gibi tüm köy çocuklarının hikâyesi olmuş. İşte size bu hikâyenin kahramanı olan Pakize (Yılmaz) Türkoğlu'nu kısaca anlatmak istiyorum.

Sabri
YILMAZ

Pakize (Yılmaz) Türkoğlu, Köy Enstitülerini anlattığı “Kısa Süren Hasat” adlı kitabında belirttiği gibi, kısa süren bir hasadın ürünüydü. Ancak neredeyse bir asır boyunca ürün vermeye devam etti. Tonguç ve Enstitüleri, Kısa Süren Hasat, Kızlar da Yanmaz, Kimseli Kimsesiz, danışmanlığını yaptığı, Sağlık Ekseniyle Köy Enstitüleri ve Mustafa Necati Öğretmenlik Onur Ödülü bize bıraktığı ürünlerden bir kısmıdır. Bunların yanında sivil toplum örgütlerindeki üyelik ve yöneticilik, gazete ve dergilerdeki yazıları bu kısa süren hasadın bitmez tükenmez ürünleridir.

Cumhuriyetin onuncu yılı, Gazipaşa'nın Çile Köyü'nden, “okula giden kızlar cehennemde yanar” tabusunu yıkarak, ilkokula başlar. Bu durumu aynı kitapta, “İlkokula başlamak benim en büyük devrimimdir” diye anlatır. Buradan da anlıyoruz ki, o yıllar hayatın olağan akışı içinde olması gerekenlerin devrim sayıldığı yıllardır. Yıkılması gereken ne çok tabu vardır. Ama Köy Enstitüleri de zaten bu tabular yıkılsın diye kurulmuştur; Pakize Öğretmen de bu tabuları yıkmak için bazen yaya olarak, bazen eşek ve at sırtında köy köy ve kasaba kasaba dolaşır. Kendi deyimiyle Kemal'in iyiliklerini, kendisinin de doğup büyüdüğü, o kuş uçmaz kervan geçmez köylere götürür ve yeni hikâyeler yazar.

Pakize (Yılmaz) Türkoğlu, bir devrim kuşağıydı, Köy Enstitülüydü; devrimi, aydınlanmayı, değişimi köylere başlatan bir kuşağın üyesiydi. O kısa süren hasadın son ürünü, adeta unutulmuş bir mücevher, bir masal kahramanı gibiydi. Kuş uçmaz, kervan geçmez köylere köy çocuklarının umudu, hikâyesiydi. Aslında bu öykü Kurtuluş Savaşıyla başlamış, Cumhuriyetin kuruluşuyla tüm toplumu içine almış, Köy Enstitüleriyle de köy çocuklarını hikâyenin kahramanı yapmıştır.

Pakize Öğretmen 25 Temmuz 2023 yılın-

da, 96 yaşında aramızdan ayrıldı. Köy Enstitüleri doksan altı yıllık hayatının sadece on yılını kapsamıştır. Yukarıda da bahsettiğim gibi ürettiği her şey bu on yıllık eğitimin, deneyimin, bilginin ve birikimin ürünüdür. Buradan da anlıyoruz ki, bu on yıllık Köy Enstitülü yıllar kültürel bir bahardır. Ne çok çiçek açmış bu baharda; hepsi meyveye durmuş. Bu meyveler ülkenin en ücra köşelerine kadar ulaşarak önce köy çocuklarını beslemiş, büyütmüş. Sonra onlar çiçeklenip meyveye durmuş, o meyveler de yeni ürünler vermek üzere yollara düşüp ülkenin dört bir tarafına yayılmış. Bu kahramanlar taş taşıdılar, duvar ördüler, okul oldu. Toprağı sürdüler, ekin ektiler, harman ettiler ekmek oldu, aş oldu. Sonra köylere gittiler okul oldu, yol oldu, kitap oldu ışık oldu. Pakize Öğretmen de Kemal'in iyiliklerinin peşinden gitti. Köylerini, yurdunu, ülkesini “Beyaz Zambaklar Ülkesi” yapmaktı amacı. Sonra devir değişiverdi; çocuklar hikâyesiz, okullar eğitimsiz, köyler öğretmen-siz kaldı. “O iyi insanlar, o güzel atlara binip gittiler.” Bize bıraktığın iyilikler için sonsuz teşekkürler Pakize Öğretmen. Ruhun şad olsun.

antsanat

Köy Enstitüleri: Birer Eğitim, Kültür ve Sağlık Anıtı!

Tarihin sadece kahramanlar üzerinden anlatılmadığı zamanlara yavaş da olsa geldik. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında temeli atılan, eğitim hamlelerinin yüz akı Köy Enstitülerinin tarihinde önemli bir yere sahip olan ve işlevleri çok az bilinen "Revirler" ve "Sağlık Kolu" nun 6 yıllık hikayesi "Sağlık Eksenine Köy Enstitüleri-Sağlık Eğitimiyle Canlandırılacak Köy" başlıklı eserde ayrıntılarıyla anlatılıyor. Kitabı, yazarlarımızdan Prof. Dr. Hilmi Uysal Hocamızla konuştuk.

Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları tarafından Temmuz ayında yayımlanan; "Sağlık Eksenine Köy Enstitüleri – Sağlık Eğitimiyle Canlandırılacak Köy" başlıklı eser; Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimler Fakültesi emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Mualla Aksu ve Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroloji Ana Bilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Hilmi Uysal ile Antalya Aksu Köy Enstitüsü ve Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü mezunu Eğitimci-Yazar Pakize Türkoğlu tarafından iki yıl süren araştırmanın sonunda kaleme alındı. Bugün Köy Enstitüleri sisteminin çok yönlü, çok programlı, hatta çok amaçlı işlevi konuşulmaya, yazılmaya devam ediyor. Cumhuriyeti'mizin 100. Yılına armağan edilen eser için; "Biz bu kitapta sadece bir tarih konuşmuyoruz. Biz aslında geleceği konuşuyoruz" diyen, Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroloji Ana Bilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Hilmi Uysal konuğumuz.

"Sağlık Eksenine Köy Enstitüleri" kitabımı hazırlama fikri nasıl oluştu?

Bir hekim olarak sağlık sistemimizin tarihi her zaman

Seher Özen
KARADENİZ

ilgimi çekmiştir. Aynı zamanda tıp eğitimi veren öğretim üyesi olmamdan kaynaklı eğitimle ilgili bir yönüm de var. Dolayısıyla konu çok ilgimi çekiyordu. Öğretim Üyeleri Derneğinin başkanlığı yaparken bir köy enstitüleri sempozyumu yapmıştık. Orada da köy enstitülerindeki eğitim anlayışıyla tıp eğitimindeki anlayışın ne kadar birbirleriyle uyduğuna anlatmıştım. Tıp fakültesindeki eğitim ancak iş içinde pratik içerisinde, uygulama içerisinde yapılması gereken bir eğitim, bu özelliği olmadan gerçek bir tıp eğitimi gerçekleşmezdi. Köy enstitülerindeki eğitim anlayışının tıp ve sağlıkla bağıntısını kurmayı hep düşünüyordum.

Pakize Hoca'nın "Tonguç ve Enstitüleri" ve Tonguç'un "Canlandırılacak Köy" kitaplarını okumuştum. İkisinden de çok etkilendim. Türkoğlu ile Köy Enstitülerinin kuruluş tarihi olan 17 Nisan'da bir söyleşi yapmayı planladık. İşte o söyleşi sonrasında karar verdik. Çünkü Pakize Hoca, kitabında enstitülerin sağlıkla ilgili çalışmalarının ve Sağlık Kolunun önemine dikkat çekiyordu. Ancak bu konuya tıp eğitiminde hiç yer vermiyorduk. Köy enstitülerinin, tıp eğitimine ve ülkenin sağlık sis-

temine katkısıyla ilgili hiçbir bilgi aktarılmamıştı. Hoca, Aksu Enstitüsü'nün doktorlarından Bediha Hanım'dan (Kervancıoğlu) söz etti. Öğrencilerimle "Antalya'nın İlk Doktorları" diye bir sosyal duyarlılık projesinde kendisinin yaşam hikayesine odaklandık. Böylece enstitülerdeki revirlerin sağlıkla ilişkili önemi iyice bilincime çıktı. Ve sonuçta bir kitaba dönüştü.

Ellerinize sağlık, yazar kadrosu nasıl bir araya geldi? Önceden tanışıklığınız var mıydı?

Pakize Hoca'dan söz ettim. Mualla Hoca'da eğitim fakültesinden emekli, Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği'nin kurucu başkanı aynı zamanda; kendisiyle Öğretim Üyeleri Derneği sürecinde tanışıyordum. Kitap fikri ortaya çıkınca üç kişilik bir ekip olduk.

Kitabımızın yayınlanmasından üç gün sonra kitabın da yazarları arasında olan çok kıymetli hocamız Pakize Türkoğlu'nu kaybettik. Öncelikle kendisini saygıyla anıyoruz. Neler hissettiniz?

Evet öyle oldu, çok üzüldük, şok oldum. Biz kitabı hazırlamaya bayağı tempolu başladık. İki yıl gibi kısa bir sürede tamamladık. Hiç böyle yavaş yavaş ilerleyelim demedik. Kitaba karar verdiğimizde çalışmanın ana hatları kabaca belli olmuştu. Şimdi diyorum ki iyi ki de tempolu çalışmışız. Niyetimiz 17 Nisan'a yetiştirmekti. Olmadı. Temmuz ayında basılabildi. Hocaya kargo 2-3 gün erken gidebilseydi kitap eline geçmiş olacaktı. Pakize Hoca belki kitabı eline alamadı ama oğlundan kitabın çıktığının haberini aldı. Tek tesellimiz bu, kendisini bir kez daha saygıyla anıyorum.

Hasanoğlan Öğretmen Lisesi mezunuyum. Köy Enstitülerindeki Sağlık Kolundan revirlerimizin öneminden kitabınız aracılığıyla haberdar oldum. Tohumları 1936 yılında Köy Eğitim Okulları'yla atılan, 1940 yılından sonra arka arkaya açılan 21 Köy Enstitüsü'nün tamamında revir var. Revirlerin işlevinden söz eder misiniz? Revir köy enstitülerinin temel kurumlarından biri. Kuruluş yönetmeliklerinde her zaman "doktor", "sağlık memuru" tanımlanmış durumda ve 1940-1954 yılları arasında 98 doktor, 27 hasta bakıcı/hemşire, 37 sağlık memurundan oluşan 162 kişilik bir ekip görev alıyor. Doktorlar "sağlık şefi" olarak konumlandırılmış, aynı zamanda sağlık memurlarının eğitiminden de sorumlular. Proje sağlık sistemini ilgili revir kavramının içinde taşıyor. O yıllar için olağanüstü çağdaş, olağanüstü yeni bir buluş. Yatılı öğrencilerin olduğu bir kurumda doktorların, hemşirenin, 10-15 yataklı bir sağlık sisteminin var olması gerektiğini düşünüyorlar.

Köy Enstitüsü revirlerinde kaç tane doktor, sağlık memuru ve hemşire görev almış?

Revirlerde çalışan 100'e yakın, 60'a yakın da okullarda çalışan toplam 160 doktor adı geçiyor. Bunların hiçbirine ulaşamadım. Çok üzgünüm. Umarım bu kitaplardan birisine ulaşır. Parçaları birleştirmemiz gerekti. İnanın halen adını bildiğimiz hemşireler var, ama soyadları yok. Öğrenciler anılarında "anne" diye söz ediyorlar. Örneğin ilk açılan, en çok bilinen Kızılcıullu'daki hemşirenin soyadı yok. Ve oradaki sağlık memurunun da adı yok. Enerjimizin çoğunu bu isimleri bulmaya ayırdık. O kadar çok kişiyle görüşme yaptık ki neredeyse seksene yakın kişinin görüşü var kitabın içerisinde, yirmiyeye yakın da köy sağlık memurunun görüşü. 8 öğretmen, 16 köy sağlık memuru ile görüştük. Bunların içerisinde bir de yaşarken o konudaki bilgilerini evlatlarına aktarmış olanlar var. Onların hikayesine de yer verdik. Toplam 32 kişiyle direkt telefon görüşmesi yaptık. Yaklaşık 150 kişilik bir çevre kitabın hazırlanma sırasında duyarlı hale geldi.

Sizin dikkat çektiğiniz revir konusundan 1940 yılından arka arkaya açılan yirmi bir köy enstitüleri arasında "Sağlık Kolu" açılan köy enstitülerinden yetişen sağlık memurları meselesi var. Biraz da bundan söz eder misiniz?

Revirlerin çok önemli işleri var. Sadece bulunduğu enstitüden sorumlu değil orada çalışan sağlık personeli aynı zamanda okulun bulunduğu köyden ve çevre köylerde yaşayanlara da sağlık hizmeti sunuyor. Her şeyden önce kitabın özelliklerinden biri bu verileri ortaya çıkarmış olması. Öte yandan 1943 yılına gelindiğinde Köy Sağlık Kolunu kuruyorlar. Bu çok önemli bir aşama. O tarihlerde toplumun yüzde 80'i köylerde yaşıyor ve köydeki sağlık düzeyi inanılmaz derece düşük. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e gelen büyük sorunlardan biri köylerdeki sağlık elemanı eksikliği, ciddi bir açık var. Cumhuriyet'in devraldığı eleman sayısı o kadar düşük ki onlar ancak Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirleri kaldırabilecek durumda. Antalya'da da çok az

sayıda. Dolayısıyla sağlık çalışanları çok eksik insan gücüyle ve ağır sağlık sorunlarıyla karşı karşıya. Demek ki köye yararlı elemanın en kritik olanı bir tanesi de sağlıkçılar. 1940-1943 arasını çok iyi gözlemleyen Tonguç, Köy Sağlık Memuru Kolu'nu kuruyor. İki yıllık bir okul. İlk önce dört yerde kuruluyor. Daha sonra üç okul daha ekleniyor. Sadece bin 600 kadar köy sağlık memuruyla değil 18 bin öğretmen ve 8 bin eğitmenle çağdaş sağlık bilgisini götürüp uygulayan bir ekip var. Ecza dolapları var. Kinini dağıtıyorlar, enjeksiyon yapıyorlar, öğrencilere anlatıyorlar. Hijyeninden, tuvaletinden, sıtma mücadelesinden, aşılmasından sağlık bilgisinden, beslenmesinden sorumlular. Sağlık Kolu bence köy enstitülerinin 'köye yararlı eleman yetiştirme' özelliğini kanıtıyor.

Köy Enstitüleri'ndeki Sağlık Kolundan mezun olan sağlık memurlarının o dönemdeki salgın hastalıkların yayılmasının önlenmesi konusundaki rolü ne olmuştur?

Temel rolleri bu aşında. İki büyük iş yapıyorlar. O dönemde çok ciddi salgınlar var. Sıtma, tüberküloz, difteri, boğmaca büyük bir sorun. Temiz su ve kanalizasyon sisteminin olmaması nedeniyle hijyen sorunundan kaynaklı ishal köylerde çok yaygın. Giden sağlıkçıların ilk yaptıkları işlerden bir tanesi tuvaletler yaptırmak. Bu bile işin ne kadar ciddi olduğunu gösteriyor. Temiz su ve sabuna ulaşmalarını sağlıyorlar. Köy Enstitülerinde sabun yapımı da öğretildiği için sabun kullanımını yaygınlaştırıyorlar. O dönem çok yaygın olan trahom (göz hastalığı) hijyen eksikliğinde ortaya çıkıyor. Ancak iyi bir temizlik anlayışına sahip olduğunuz zaman kurtulabiliyorsunuz. Sadece bu hastalığın kökünün kazınmasında çok büyük katkıları var. Kitapta sağlık kolunun bu yönü özellikle göstermek istedik. Hemen hemen bütün tanıklar bundan söz ediyor.

"Sağlık Eğitimiyle Canlandırılacak Köy" ihtimali bugünün Türkiye'si değerlendirildiğinde çok ütöpik kalmıyor mu? Köyler için hala böyle bir ihtimal var mı?

Bugün temel sorun bence sağlık eğitimi. Aynı sorun yine duruyor. Cumhuriyet kurulurken koruyucu hekimlikle ilgili önlemlerin önemi biliniyor. Bunun için de beş bin kişilik bir ordu yetiştirmeye çalışırken bin altı yüz kişiyle kalınıyor. Gidilen köylere bakılınca aslında neredeyse 30-35 bin köyün sağlık problemini büyük ölçüde çözüyorlar. O zaman Cumhuriyet'in bulunduğu çözüm şimdi halen geçerli. Köy, kasaba ve şehirlerdeki sorun halen sağlık eğitimi. Bugüne bakın, o zaman okullarda sağlık dersi varken şimdi ders yok. Dolayısıyla

hiç kimse "Temel sağlık nedir, hastalıktan nasıl korunuruz, koruyuculuk nedir" bilmiyor. Sonuç, tedavi edici hizmetler oluyor. Yani sağlık hastanede bulunan bir hizmet olarak görülüyor. Halbuki sağlık hastalanmamakla ilgili olan bir hizmettir. Bizim biraz geriye bakmamız gerekiyor. Altmış yıl önceki anlayışın tekrar uygulanması gerek.

Ayrıca bugün sağlıkla ilgili beklentimiz koruyucu sağlık hizmetinden yana değil de tedavi edici sağlık hizmetinden yana oluşmaya başladı. Kitabımızın bu haliyle hem ülkemizin sağlık hem de eğitim alanlarında yapılacak planlama çalışmaları için de katkı sunacağımı düşünüyorum. Siz bu konuda ne dersiniz?

Pakize Hoca'yla da bu konuyu konuştuğumuzda şu sonuca varıyorduk. Biz bu kitapta sadece bir tarih konuşmuyor, aslında geleceği konuşuyoruz. Geçmiş deneyimle şu anda yaşadığımız sorunları ve gelecekte yaşayacağımız sorunlara bir çözüm sunduğumuzu düşünüyorduk.

Birkaç köy enstitüsünü yerinde ziyaret etmişsiniz. Ziyaretlerinizle ilgi neler aktarmak istersiniz?

Son hallerini gidip yerinde görmek istedim. Niyetim kitap çıkıncaya kadar hepsini görmektir, ancak dokuzunu yerinde görebildim. Revirler görmemiz gereken ana işlikti. Bu işlikler olmadan sistem çalışmazdı. İlk önce Aksu'ya gittim. İlçe

Milli Eğitim Müdürlüğü binası olarak kullanılıyor. Bu şekilde revir binası en azından korunmuş gözüküyor. İçini göremedik. Gönen'e gittik. Gönen'deki bina duruyor, kooperatif yapmışlar. Hiç kimse o binanın revir olduğunu bilmiyor. İçini gezdik. Verandası var. İki tane büyük salon, doktorun odaları. Sokağın adı Revir Sokak ancak inanabiliyor musunuz kimse oranın eskiden revir olduğunu bilmiyor. Çifteler'i gördüm. Köy enstitülerinin ilk denize indirilen gemisi Çifteler, amiral gemisi de Hasanoğlan. Dıştan ağaçlar içerisindeki verandasına baktım. Hayal ettim; hastalar verandada oturuyor güneşleniyorlar. Yanlarına hemşire arkadaş geliyor. Ateşlerini ölçüyor. İçi aydınlık, ferah. İlaçların, yemeklerin dağıtıldığı yer ayrı, doktorun yeri ayrı. Ardından Hasanoğlan'a geçtim. İlk revir yıkılmış. Bölge hastanesine çevrilmesi amacıyla yapılan iki katlı olan bina duruyor. Kullanılmıyor. Diğerlerinde de benzer manzaralar var. İsmail Hakkı Tonguç Köy Enstitülerinden bahsederken, "Bunlar eğitim ve kültür anıtıdır" diyor. Enstitüler, bütün o revirleriyle birlikte hem eğitimde hem sağlıkta kültür anıtımız.

“Neler Yaşadık Neler?”

Antalya Gazeteciler Cemiyeti tarafından hazırlanan ve içinde, kentimizde görev yapan gazetecilerin anılarının yer aldığı “Neler Yaşadık Neler” adlı kitap geçtiğimiz günlerde yayımlandı. Cemiyet Başkanı İdris Taş’ın, amacını, “Hem üyelerimizin anılarını ölümsüzleştirmek hem de gazeteci adaylarına inanılmaz bir deneyim ansiklopedisi hediye etmek istedik” sözleriyle açıkladığı eseri beğeninize sunuyoruz.

Şennur
ERDOĞAN

Sayın Taş, AntSanat’a hoşgeldiniz. Dilerseniz kitabın yayımlanma fikrinin nasıl ortaya çıktığını sorarak söze başlayalım.

AGC olarak kente ve ülke gündemine kuruluşumuzdan bu yana çok büyük katkılar sunduk. Bunu üyelerimizin mesleki deneyimleri ve bilgi birikimleriyle kazandık. Bu kazanımların mesleğe ve meslektaşlarımıza bir yol haritası olmasını isteyerek yola çıktık. Yönetim Kurulu üyelerimizle uzun mesailer yaparak kitabımızın içeriğini ve basım süreçlerini planladık. Biliyorsunuz ‘söz uçar yazı kalır’. Cemiyet; kentine, mesleğine ve gelecek nesillere bir almanak, bir kütüphane olma yolunda ilk çalışmasını da “Neler Yaşadık Neler” kitabıyla gerçekleştirdi. Gazetecilere ve gazeteci adaylarına, meslektaşlarımızın haber peşinde koşarken yaşadıkları zorlukları, olumlu olumsuz deneyimleri ve meslek yaşamlarında unutamadıkları anılarını paylaşmalarının kalıcı izler bırakacağını düşündük.

Kitabın yayımlanmasında kimlerin emeği var?

Öncelikle hepsi birbirinden değerli yönetim kurulu üyelerimizin tümünün böyle bir esere imza atmasından bahsetmek istiyorum. Ekonomik koşulların arttığı günümüzde bir meslek kuruluşunun basılı yayın hazırlaması ve bu kararı vermesi büyük bir özveriye işaret ediyor. Özverileri ve elini taşın altına ko-

yan tüm yönetim kurulu üyelerine teşekkür ederim. Başkan Vekilimiz Işık Tuncel, Genel Sekreterimiz Rasim Gündüz ve Genel Sekreter Yardımcımız Hayrettin Deniz kitabın editoryal süreçlerini ve yayına hazırlık süreçlerini takip ederek büyük emek verdiler. Kendilerine teşekkürü borç bilirim. Ayrı-

ca kitabımızın kapak tasarımını yapan Belek Üniversitesi Öğretim Görevlisi Mustafa Yüce ve kitabın sayfa tasarımını yapan üyemiz Abdullah Yüksel de unutulmaz bir tasarım örneği sundular. Ayrıca cemiyetimiz yayın kurulu üyeleri Simru Silahtaroglu, Cüneyt Bol, Melis Metin ve Aydın Çevik’e de anıların bir araya getirilmesi noktasında gerçekleştirdikleri emek için teşekkürü borç bilirim. Bu arada tabii ki bize zaman ayırıp anılarını kaleme alan meslektaşlarıma da teşekkür ederim.

AGC Başkanı
İdris Taş

Kitapta neler yer alıyor?

Kitabımızda, kurucularımız ve önceki dönem başkanlarımız başta olmak üzere toplam 46 meslektaşımızın mesleki anıları yer alıyor. Gazeteden televizyona, dergiden radyoya bir çok alanda gazetecilik mesleğini icra eden üyelerimizin hepimize ışık tutacak anıları, tarihe damga vuracak fotoğraflarla birlikte bizi Antalya basın tarihiyle ilgili de kısa bir yolcuğa çıkarıyor.

Kitapların devamı gelecek mi?

Cemiyet yayınları elbette devam edecek. Göreve geldiğimiz günden bu yana mesleki eğitimleri de artırarak, hem mevcut üyelerimizin donanımlarını artırmak, hem de gazeteci adaylarının meslekte yeterlilikleri adına çalışmalara imza atıyoruz. İkinci kitabımız da yakın zamanda basılacak. “Gazetecinin Başvuru Kitabı” adıyla Gazetecilik Hak ve Sorumluluk Bildirisi, Antalya basın tarihinden kısa bir özet, Basın Kanunu, Basın Kartı Yönetmeliği, Basın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair Kanun ile Basın Rehberi’ni bir yayında topluyoruz. Kitabın her meslektaşımız için başucu ve başvuru niteliği taşımasını hedefliyoruz.

Bir Sokak Kedisi: Neşe Karel

O bir sokak kedisiydi... 1943'te anne tarafı Dobruca'dan, baba tarafı Varna'dan, dünyalar güzeli bir göçmen kızı olarak Bursa'da doğdu. Babasının sık sık tayin olması nedeniyle, ninesinin ve dedesinin yanında, Rumelili insanlar arasında çok güzel, çok renkli bir çocukluk yaşadı. O renkli çocukluk yılları dört yıl kadar sürdü.

Vedat
SÜMBÜL

Sonraki yıllarda hüznü yazgılandı yaşamı. Hayatın onu evlat acısıyla sınavacağı günlere doğru yol aldı o güzeller güzeli göçmen kızı.

Evlenip Antalya'ya geldiğinde sadece yirmi üç yaşındaydı. Küçüktü o yıllarda Antalya. Kısa sürede herkes onun eşsiz güzelliğini konuşmaya başladı. Tarihsel belleğimiz Hüseyin Çimrin şakayla karışık, "Antalya'da o yılları yaşamış, boynu bükük bir adam varsa, bilin ki Neşe Karel'e bakmaktadır." demişti.

Ne o, ne de onun güzelliğinden büyülenen Antalyalılar doğal olarak farkında değillerdi; ama hayat, o dünyalar güzeli göçmen kızını çok acı bir öyküye hazırlıyordu. Kendisi gibi dünyalar güzeli bir oğlu oldu; ama doktorların yanlış tanı koymaları nedeniyle o güzel bebek, kırk üç yıl engelli birey olarak yaşadı. Engelli bir çocuğa adanmış kırk üç yıllık bir hüznün işlenmişti kalbine, ruhuna. Sahipsizlerin ezilenlerin avukatı olmakta çocukluk düşü; ama eve mahkum, evlat hüznüne mahkum bir yaşamı yüzüne çarpan...

Evlatları, dostlarıydık Antalya'da bir avuç insan. Hiç birimizi hüznüyle yormadı. Bizim en ağır öyküye mahkum olmuş dünya güzeli öykücümüz, sokak kedimiz olarak hayatlarımızda pırıl pırıl bir kahraman olarak yer aldı. Ustaca sakladı hep ruhunu, bedenini sarsan evlat endişesini. Engelli evladı olan anneler, çocuklarından önce ölmek istemezler, onu hayat yangınının içinde yalnız bırakmaktan korktukları için. Oğluna son gününe kadar ömrünü verdi ve iki yıl kadar kaldığı Almanya'da da çare bulamadığı oğulcuğunu, uğurladı kendinden önce öte dünyaya ...

O büyük kederlerin içinde gazete yazarlığı, tiyatro oyunculuğu, öykü yazarlığı yaptı. Geçek adı Fatma Neşe Karel'dir. İlk öykülerinde Fatma Alagöz ismini kullandı. İlk öyküsü "Horoz Dövüşü" 1988'de İzmir'de çıkan Atayolu dergisinde yayımlandı.

Öyküleri ve denemeleri Varlık, Atayolu, Yaba, Karşı, Temmuz, Sanat Rehberi, Yazıt, Kırkmerdiven, Akdeniz Sanat, Çağdaş Türk Dili, İnsancıl, Ansan Sanat, Portakal, Morca, Kıyı, Dört Mevsim, Ana Dili, Pebcere, Bahçe, Güzel Yazılar, Dil Dergisi, Damar, Düşlük, Amik gibi sanat gündemini belirleyen dergilerde ve gazetelerde yayımlandı.

Almanya'da hazırlanan, "Türkiye'de Almanca Almanya'da Yabancı" adındaki ortak kitapta; Bursa Edebiyat Günleri'nin ürünleri olan Erguvan Bayramı, Uludağ'ın Etekleri Gümüşten, İpek Şehrin Günlüğü, Saat, Bursa Suları, Manolya Durağında Roman, Ölümünün 40. Yılında Tanpınar Anısına Bursa Denemeleri, İşçi Öyküleri adlı kitaplarda düzyazılarıyla yer aldı.

"Yalnız Kadınlar Irmağı", "Sokak Kedisi", "Bisikletli Gelin", "Erkekler de Sever", "Pembe Entarili Kadın" adlı kitaplarıyla edebiyat tarihimizdeki yerini aldı. Özellikle "Pembe Entarili Kadın"da kendi yaşamının, kendi öyküsünün izlerini bulabilir dikkatli okuyucular.

Üstad Hüseyin Demirhan, "Bir yazarı seçkin kılan üç yetenek de var Neşe Karel'de: Dikkatli bir gözlem, güçlü bir düşlem, etkili bir anlatım." demişti onu değerlendirmesi istendiğinde. Derin ve sarsıcı yaşam öyküleri olan yazarların öyküleri daha etkileyici, daha sarsıcı, daha güçlüdür. Öyle öyküler bırakarak, bizleri de dahil

ettiği yaşamdan, bir huzur evinde, 3 Ağustos 2023'de kopup gitti. O bizim sokak kedimizdi. Antalya'da edebiyat sokağının en güzeliydi. Çok özleyeceğiz gülen gözlerini ve "Çocuk..." diye başlayan cümlelerdeki sınımsız sesini.

Üyesi olduğu ANSAN, Edebiyatçılar Derneği, Türkiye Yazarlar Sendikası, Dil Derneği, Antalya Sanat Derneği, Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Derneği camilerinin ve AntSanat ailesinin başı sağ olsun...

Gencelen Kentin Kocamış Adamı

Neşe
KAREL

Kırkmerdivenler adıyla anılan basamakları tırmanmak, şimdi kırk dakikayı buluyordu. Eskiden olsa, bir solukta çıkardı. En büyük yardımcısı olan bastona dayanarak, felçli ayağını sürüklediği sokaklar da artık onu ürkütmeye başlamıştı. Her dışarı çıkışında, yazın yakıcı güneşten, kışın yağmur sağanaklarından kaçarken sığındığı dost saçakların teker teker yok olduklarını görmek çok acı geliyordu adama. Zamanın bile eskitemediği görmüş geçirmiş kaldırım taşlarını sökerek yenileriyle değiştiriyorlardı. Eğer doktorlar, “Uzun yürüyüşler yapmalısın ki ayakların açılsın” demeseydi, belki hiç çıkmayacaktı evinden dışarı. Bildikleriyle karşılaşmak eskisi gibi sevindirmiyordu onu. Saçı dökülmüş, beli bükülmüş her dostunda kendini görür gibi oluyordu. Hele zaman zaman Tekeli Hasan Paşa camisinden verilen salâlarla dünyadan göçen arkadaşlarının adını duymak, ruhunda soğuk fırtınalar kopmasına neden oluyordu. Kırkmerdivenleri çıkarırken, hiç de iç açıcı olmayan bir çok şey geçmişti usundan. “Vasiyet edeceğim, öldüğümde benim için salâ verdirmesinler minarelerden” diyerek yürüdü. Daralan genişleyen eski sokakları geçerek, bir gayret hükümet meydanına çıkan basamakları da tırmandı. Merdivenlerin başında durdu. Manavgat yeli serin serin esiyordu. Derin bir soluk. Sola saptı. Tophane bahçesine girdi. Boş masalardan birine oturdu. Elinde tepsıyla ona bakmadan geçen çocuğa seslenerek çay ısmarladı. Oturduğu yerden, kendi evinin de olduğu Kaleiçi semti, eski liman, Bey dağları ve elmas pırıltılarla ürperen Akdeniz görünüyordu... Yeni yat limanı yapıldığından beri, mavnaların yerine, çoğu yabancı bandıralı yatlar demirlemişlerdi. Eskiden, iskeleye yanaşamayan gemilerin yükleme ve boşaltma işlerinde kullanılan, tek kürekle yönetilen mavnalar; geçmişin anılarına karışarak kaybolmuştu. Alıllı güllü boyalı, balıkçı kayıklarıyla, küçük tarihî mescit de olmasa, limanın limana benzeyen bir yanı kalmamıştı ona göre. Yenileştirmek, güzelleştirmek adına eski balıkçı kahvelerini, aşevlerini, içki evlerini yıkmışlar, kayak yapım atölyelerini kaldırmışlardı. Yatlardan kayıkların demirleyerek bağlayacak yer bulamayan balıkçıların tekneleri, çıkan fırtınalarda ikişer üçer birbirlerine çarparak parçalanıyordu. Hele otel yapmak için milyonlar dökülen bir yapı vardı ki, henüz içinde kimse yatmadan yer yer çökmeye başladığı söylentisi ortada dolaşıyordu.

Denizin parlak maviliği gözlerini almıştı. Mor ipek tülere bürünmüş, başları duman duman, karlı Beydağları daha bir uzaklaşmışlar gibi geldi. Soluklanmak için başını denizden çıkararak yeşil bir köpek balığını andıran Sıçan Adası, dalgalarla sevişiyordu sanki. Havanın açık olduğu zamanlar, Tünektepenin tam başında yeni yapılmaya başlanan Döner Gazino da görünürdü. “Yıllardır bitmek bilmeyen şu gazinoyu ben ölmeden bitirsem de görsem bari. Benden önce giden arkadaşlara verecek bir haberim olur” diye mırıldandı. Emekli olduğu yıl geçirdiği hastalık ıveceen etmişti adamı. Güle söyleye geçen gençler onu görünce durdular. Uzunca boylu karayağz olanı hatırlı sordu. Oturduğu sokağın çocuklarıydılar. Çoğunun doğumunu bilirdi. Adamın binbir zorlukla çıktığı merdivenlerden gençler, dudaklarında yabancı şarkılarla koşarak indiler. “Hey gidi zamane delikanlıları hey! Elllerine üç kuruş geçirdiklerinde soluğu bira evlerinde alıyorlar. Söyledikleri şarkılar bile değişik.” Çayını bitirmişti ama yerinden kalkası gelmedi. Bir çay daha söyledi. Yıllardır hep bu çay bahçesinde otururdu. Buradan gözlenebilen şu doğa harikası manzara, belleğinin baş köşesine kazanmıştı sanki. Nereye giderse gitsin, gözlerini yumduğu an karşısında canlanıyordu. Her bakışında ilk kez görüyormuşçasına heyecanlanarak hazla ürperiyordu. Umarsız, kederli günlerinde gözlerini kapatarak o mavilerin, yeşillerin güzelliğine gizleniyordu. Eski kale surlarının mazgal deliklerinden Mermerli gazinosunun renkli ampullerle süslü çardağı, sıra sıra müşteri bekleyen boş masaları görünüyordu. Plajın karşısındaki Kipriyanos kayalıklarının çevresinde dalgalar kıpır kıpırdı. Bir zamanlar eli ayağı tutarken, mermerli gazinosundan denize inilen dik merdivenlerden aşağı inerdi. Limanı çevreleyen dalgakıran duvarının üstünden yürüyerek, uçtaki deniz fenerinin önüne otururdu. Açıkta demirleyen gemileri, gemilerden kıyıya yük taşıyan mavnaları, iskelede karınca gibi çalışan hamalları, iki fener arasındaki akıntıyı izlerdi. Sıcak yaz günlerinde, Kipriyanos kayalarından denize atlayarak yüzme yarışını yapan, yanık tenli Antalya çocuklarının sevinç çığlıkları, martıların seslerini bastırırdı. Kaleiçinde, dedesinden kalma ahşap, cumbalı, tahta panjurlu evine dönerken kayaların kenarına yapışarak yaşayan kırmızı deniz yıldızlarından toplayarak götürürdü. Her iskele gezisi dönüşünde, “Ahh biraz param

olsaydı, şu iskelede bir aşevi açardım” derdi karısına. “Sen kuru fasulyeyle pilav pişirirdin. Şu iskele işçisi adamı kalkındırırdı. Onlar da ucuza karın doyururlardı. Memuriyette bir gün olsun durmazdım.”

O günlerde kurduğu düşler de eski yapılar gibi yıkılmıştı. Yıkıntıların yerine yenileri yapılıyordu. Yeni içki evleri, diskotekler, içkili aşevleri, hediyelik eşya dükkanları... Geçmişe uzanmak dertlendirmişti adamı. Eskiden böyle anlarda bir sigara yakardı. Cebine götürdüğü eli göğsünde kalakaldı. Sigara paketinin durduğu cep boştu. İnme indiğinden beri doktorlar tütünü yasaklamışlardı. Göğsünü ovuşturarak, bakışlarını Kaleiçi’ne çevirdi. Çevresinde yükselen beton yapıların önünde kuşatılmış, küçük bir kent artığı gibi duruyordu doğduğu semt... “Hadi burada oturanların çoğu pası olmadığı için evlerini onaramıyorlar, ya Konyaaltı caddesindekiler?” diye söylendi. “Güllük gülistanlık bahçeli evlerini yıktılar. Yerlerini tonla para dökerek apartman adında beton kütleleriyle doldurdular. Arka sokaklarda oturanların soluğunu kestiler. Arka bahçelerde de ne ağaç kalmış ne çiçek. Bir de dolmuş sürücüleri dalga geçercesine “Bahçeli bir iki!” diye seslenmiyor mu ?”

İçtiği çayların parasını ödeyerek kalktı. Büyük pastanenin yanından geçerek Büyük Otel’e doğru yürüdü. Talya Oteli yapılah, büyüklük bu otelin adında kalmıştı. Otelin çift kanatlı camlı kapılarının altından taşan köpüklü sabunlu sular kaldırıma akıyordu. Kayıp düşmek için bastonuna sıkı sıkı tutundu. Kapılar ardına kadar açıldı. Elinde süpürgeyle Zarife hanım görüldü. Yaz kış demeden yalın ayak, bu kadın temizlerdi otelin dört bir yanını. Adamı fark edince süpürmeyi bırak-

tı. Ayaküstü karşılıklı hal hatır sordular birbirlerine. “Genç yaşta kocasını kaybeden bu kadın, çocuklarına bakmak için çabalarken, sabun gibi eriyip bitti” diyerek ıslak yerleri geçti.

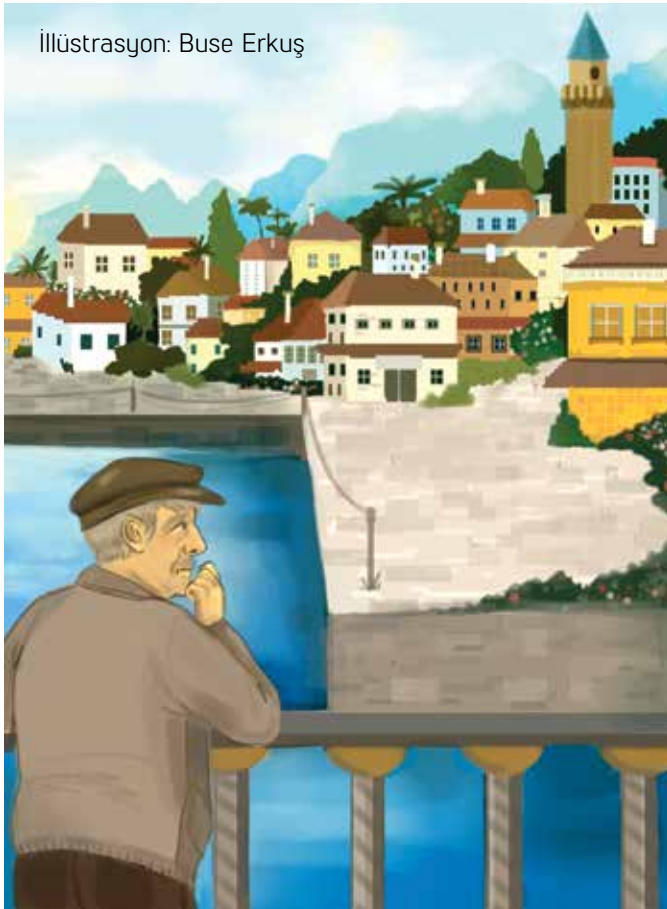
İyi kötü nice günlerini geçirdiği eski büyük postaneye ulaştı. Postanenin kocaman bahçesi yine rengârenk çiçeklerle donanmıştı. Bir zamanlar cızır cızır santralların çalıştığı ikinci kat ve eskiden santral memurelerinin yattığı üçüncü katlar, şimdi konukevi olarak kullanılıyordu. Başka kentlerden gelen PTT çalışanları kalıyordu santralcı kızların yerinde. Gezici kartpostal satıcıları, sergilerini yine eski postanenin duvar parmaklıklarının önüne yaymışlardı. “Alışkanlıklarından vazgeçemiyorlar” diyerek satıcılara selam verdi. Kendisi de eskiden çalıştığı bu yerin önünden geçmeden edemiyordu. Postane şimdi eski hapishanenin karşısındaki büyük konuta taşınmıştı. Çalışma saatları düzene girmiş, otomatik cihazlarla donatılmış, telefon konuşmaları hızlandırılmıştı. Eskiden olduğu gibi günboyu beklemiyordu telefon etmek isteyenler. Yine de o, ilk gençlik ve yetişkinlik yıllarını geçirdiği, pencereleri Akdeniz rüzgârlı, yosun kokulu, yüksek tavanlı, tahta tabanlı eski postaneye unutamıyordu.

Özellikle nöbetçi kaldığı gecelerde, içeri onun yanına girmek istercesine eserdi lodos. Camların genişlerken lodosla kucaklaştıklarını gördükçe ürperirdi adam. Öyle bir eserdi ki, tepeden iner, dört bir yandan saldırırdı. Zaman zaman kabaran duygular, çırpınan yürekler, sağanak sağanak boşalan yaşlar gibi. Çok, pek çok bildik gelirdi adama. Kendini Kaleiçi’ndeki eviyle, postane arasında gerili yaşam kavgası ipinin üstünde sabah akşam gidip gelen bir cambaza benzeten adamı hep korkuturdu lodos... Gençlik yıllarının tehlikeli yeli olan lodosu şimdi de izliyordu. Kadınıarı köprüsünün demir parmaklıklarına dayandıktan sonra, uçmaması için şapkasını eline alarak lodosun önüne kattığı dev dalgaların görkemle kayalarda parçalanışına bakıyordu. Emekli olduktan sonra birkaç kez, yeni postaneye arkadaşlarının yanına gitmişti. Onu içtenlikle karşılamışlardı. İkram ettikleri çayı içerken, harıl harıl çalışan bu insanların arasında fazla bulmuştu kendisini. Öylesine yabancılık duymuştu ki, bir daha semtlerine uğramamıştı.

Eski limanın dik yokuşunu tırmanan gezginler, eski postanenin arkasına gelince durdular. Kimi fotoğraf makinasına, kimi kamerasına sarılarak eski limanı kuşbakışı görüntülemeye başladılar. Bir bölümü de kartpostal satıcılarının sergilerine sokuldu. Yaş ortalaması altmışla seksen arası görünen bu insanların, sağlıklı duruşları adamı imrendirdi. “Ne güzel, emekli olduktan sonra gelirleriyle yabancı ülkelerde gezebiliyorlar. Bizdeki gibi yaş yetmiş iş bitmiş demiyorlar” diye iç geçirdi. Ev kirası vermediği halde, üç aydan üç aya nasıl ulaştığını bir Allah bir de kendisi biliyordu.

Kart alan gezginlerden, ak saçlı, kızıl sakallı olanı ona yıllar önce Alanya’yla konuşabilmek için altı saat bekledikten sonra, “Yürüseydim Alanya’ya varmıştım, ko-

İllüstrasyon: Buse Erkuş

nuşacağımı konuşmuştum” diyerek saçını başını yolan başka bir gezgini anımsattı.
 “Bu günlük bu kadar yürüyüş yeter” diyerek geri döndü. Bir yıldır arkasında dolaşan müteahhitle burun buruna geldi. “Ooo bey amca, ben de seni arıyordum. Nasıl, kararını verdin mi?” diyerek sırttı adam. “Böyle önemli iş ayaküstü konuşulmaz. Sonra gel de konuşalım” diyerek adamı geçmek istediye de müteahhit önünü kesti. “Tamam, gelmesine gelirim ama, bizim de işimiz kaydımız var. Olur diyorsan geleyim. Konuşur anlarız. Sonra da notere gider senet yaparız.”
 “Gel dedik ya, uzun ettin. Gel de bitirelim bu işi !”
 “Emredersin bey amca, yarın sizdeyim. Bak ne güzel bir apartman dikeceğim senin viranenin yerine.”
 Tophane bahçesinde otururken, Kaleiçine baktığında içinin acıması boşuna değildi. Bir yıldır inşaat müteahhitleri ardına düşmüşlerdi. “Gel bey amca, ver şu evi. Âhir ömründe rahat et. Sana üç daire verelim” diyorlardı. Ona kalsa yaşadıkça evine kimseyi dokundurmazdı. Emekli olduğu zaman, aldığı ikramiyeye kızının birini evlendirmişti. Şu güzel memleketinin berbat bir adeti vardı. Hem kızını veriyordun, hem de iğneden sürmeye bir kamyon dolusu eşya. Geride daha bir kızla iki oğlan vardı. Müteahhit gelip gitmeye başlayalı oğlanlarla da tadı kaçmıştı. Çocuklar evlenmek istiyorlardı, zamanları gelmişti. Gelin gerekli eşyaları getirecek olsa da, evlenmek için ev gerekti. Kiraların yanına yaklaşılabilecek gibi değildi.
 “Ooof of! “diye bir ses çıktı dudaklarından. Sonra utandı, acaba duyan oldu mu, diye çevresine bakındı... “Yaşadığın kadar yaşayacak değilsin ya be adam” dedi. “Çocukları da düşünmek zorundasın. Yalnız gözünü aç da kazıklanma!” Az önce ağzından çıkan “Olur” sözcüğüyle, aylardır taşıdığı, ağırlığıyla onu ezen bir yükten kurtulmuştu sanki. Caddeden hızla akan trafiğe bakmamaya çalışarak yürümeye başladı. Taşıtların önünden kayıp giden görüntüleri başını döndürür olmuştu. Yolun karşı tarafından, onun bulunduğu kaldırıma doğru koşan kadın ilgisini çekti. “Azgın yaratıklara benzeyen bu otomobillerin arasından geçmek yüreklilik ister” diyerek kadının geçmesini bekledi.
 Yolu geçmeyi başaran kadınla göz göze geldiler. Başından şapkasını çıkararak adam ağzını daha bir çarpıtarak gülmeyi denedi. Kadın da “Nasılsınız?” diyerek gülümsedi. “Sağolun “karşılığımı verdi adam... İyi günler dileyerek adamın yanından ayrılan kadının içi hüznle doldu. Geçmiş yıllardan, güleç yüzü, yardımseverliğiyle anımsadığı bu postane memurunu sürüklenen ayağı, çarpılmış ağzıyla görmek üzmüştü. “Zavalılık ne hale gelmiş” dedi.
 Adam uzaklaşan kadının arkasından uzun uzun baktı... O gölgeler içindeki postaneyi her gelişinde Akdeniz güneşi gibi aydınlatan, sıcacık gülüşüyle yüreklerdeki buzları eriten bu kadını görmeyeli yıllar olmuştu. “Onun da saçlarına ak düşmüş, yanakları sarkmaya başlamış!” derken, yüreğini hınzırca bir sevinç kapladı...

antsanat

Yaz

Yaz, yorgun tırsmış uzun günleriyle büyük yorgunlukları yüklenmiş de geçiyor

Gece, yıldızlar çilemiş
Akdeniz mutluluk içinde

Beni de al boynuna çiçekli boynuna
denizine balık olayım

Yaz, eşkin poyrazla güneşin altında
çıtır çıtır eden otlarca
yangınlarda kavruldum

Yazla, uçan oradan oraya ...

Sararmış otlar gibi yandığım
yaz, kalkalım artık beni de götür!

Hasan Varol

Fatma Göçer

Efendi Geliyor!

Eğitim İş Sendikası Antalya Şubesi ve Muratpaşa Belediyesi tarafından hazırlanan; paydaşları arasında Modern Zamanlar Sanat Derneği, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği, Atatürkçü Düşünce Derneği ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Antalya şubelerinin de bulunduğu “Efendi”, seyirciyle buluşmaya hazırlanıyor.

Özgür
MARANGOZ

Cumhuriyet’in 100. yılına saygı duruşu anlamına gelen ve Erhan Gökgücü’nün “Promete 1940” adlı oyunundan uyarlanan “Köy Enstitüleri Trajikomedisi: Efendi”, Antalya kültür tarihinin en kalabalık kadrolu oyunlarından biri olarak hafızalara kazınan “Müzikli Drama: Pâyidar”ı yaratan ekip tarafından sahneleniyor.

“Efendi”, 1938-48 yılları arasında Cumhuriyet aydınlanmasının en özgün eğitim kurumlarından olan Köy Enstitüleri’nin tarihini, bir baba ve kızın değişimleri çerçevesinde ele alıyor. Oyunda Hasan Ali Yücel, İsmail Hakkı Tonguç, Reşat Şemsettin Sirer, Tevfik İleri, Refet Angın gibi tarihi karakterlere yer veriliyor; Pakize Türkoğlu, Fakir Baykurt, Talip Apaydın ve Mahmut Makal gibi adını kültür tarihimize altın harflerle yazdıran isimler anılıyor.

Eğitimci ve yazar Tuncer Çetinkaya tarafından uyarlanıp yönetilen “Efendi”, Antalya Modern Oyuncuları’nın önceki odramalarına benzer biçimde kalabalık kadrosuyla göze çarpıyor. Yönetmen Yardımcılığını Mustafa Murat Erke yaptığı oyunun ışık sorumlularını Duygu Kilit ve Merih Boysan. Dekor ve Kostümler Yavuz Özhan Önür, Mehmet Özkal, Deniz Karakurt Şekerci, Işın Demet Gözneli tarafından hazırlanıyor; Makyaj’da Nurcan Barçın Taşdemir, Koreografi’de Birsen Atmaca, Ses’te Mustafa Fadıl Sözen ve Müzik’te Ercan Işkıncı’nın imzaları var.

Dergimize oyunla ilgili görüşleri açıklayan Çetinkaya, Erhan Gökgücü’nün 1988 -2005 yılları arasında Devlet Tiyatroları Başrejisörü olduğunu hatırlatıp, eserinin 1997’de Oyun Yazımı Yarışması’nda Hasan Ali Yücel Ödülü’ne değer görüldüğünü anımsatıyor. Oyunun daha önce hiç sahnelenmediğinin ve ilk olarak Antalya seyircisiyle buluşacağını altını çizen Yönetmen, sözlerine şöyle devam ediyor:

“Oyunda serbest bir uyarılma söz konusu olsa da, elimizde gerçekten çok güçlü bir metin var. Pandemi sonrası dönemde mizahın gücünün daha iyi anlaşıldığı düşüncesinden hareketle, oyunumuza yeni sahneler ekledik;

ama Gökgücü’nün Köy Enstitüleri’ne bakışını genel olarak muhafaza etmeye gayret gösterdik. Oyundaki olaylar 1938 yılında, tam da Başöğretmenimizi kaybettiğimiz günlerde başlıyor. Kurgumuz, Anadolu’nun köylerini gezip yeni açılacak okullara köy çocuklarını kaydettirmeye çalışan iki efsane eğitimci Yücel ve Tonguç’un yollarının Aksu civarındaki bir yerleşime düşmesiyle başlıyor. Türkiye’nin o dönemdeki sosyal tarihine benzer biçimde inişli çıkışlı karakterlerin damgasını vurduğu Efendi’nin genel olarak aydınlık ve karanlık arasındaki mücadeleye tanıklık ettiğini söyleyebiliriz.

Yola, kurucu felsefenin idealizminin, geri düşünceye rağmen harekete geçmesi ve tüm dünyayı kendisine hayran bırakan Enstitülere hayat vermesi ile başlıyoruz. Sonrasında karşımıza 2. Dünya Savaşı ve 50’lerin yükselen siyasal eğilimleri (Marshall Yardımı) çıkıyor ve kırılma anına geliyoruz. Oyunda çocuğunu okula kaydettiren bir babanın karanlık tarafa geçişi ile kızının aydınlık bir Türkiye’ye olan inancı, çatışmanın merkezini oluşturuyor. Bu olgunun, 50’lerden sonraki Türkiye’yi ve günümüzü anlamlandırmak bakımından önemli olduğuna inanıyoruz.

Amatör ruhlu, kocaman yürekli bir ekibimiz var. Payidar’da deneyimlediğimiz dayanışma duygusunu adım adım büyütüyor, bir dönemlerin ‘Halk Tiyatrosu’nu yaşatmaya çalışıyoruz. Ülkeye ve geleceğe dair özlemlerimizi mümkün olabildiğince geniş kesimlerle sanat yoluyla paylaşmak, Köy Enstitüleri’nin idealizminden pek de farklı değil. Antalya Modern’i izlemeyi unutmayın.”

Gelin, Filiz Olalım!

Kirlenen dünyaya temiz bir müdahale... Bu sefer kaskımızı, emniyet kemerimizi ve teknik malzemelerimizi dağlara çıkmak için değil, falezlerde dağ gibi olmuş çöp yığınlarını toplamak için taktık. Sabahın erken saatlerinde Antalya'mızın incisi falez sahil bandına herkesten önce gelerek teknik malzemelerimizi hazırlamaya başladık; bir çöpün falezlerden aşağıya atılması çok kolayken toplanmasının ne kadar zor olduğunu gösterip dikkatleri çekebilmek için kolları sıvadık.

Nurcan
Barçın
TAŞDEMİR

Dağcı arkadaşlarımla falezlerden inmeden önce güvenlik önlemleri için gerekli teknik kontrolleri yaptıktan sonra inişe geçtik. Herkes indiği bölgeyi temizlemeye başladı.

Önümde çalıların içinde iskambil destesinden bir “sinek kızı” duruyordu. Oyun oynanırken rüzgar uçurmuş olmalı; kız kaçırın rüzgar kimse bulamasın diye de buraya getirmiş deyip gülümsedim. Anlaşılan oyun yarım kalmış. Biraz ilerisinde bir oyuncak; falezlerden bakarken küçük bir çocuk elinden düşürmüş, belki de çok ağlamış. Rüzgarın getirdikleri ve istemeden düşürülenler vardır elbet, ama ya gerisi...

Bir insan geleceğine nasıl kötülük yapar, gözlerimle gördüm. Yukarıdan atılan poşetlerin bir ağacın köklerine dolana dolana çürütüp kuruttuğuna şahit oldum; yukarıdan atılan şişenin küçücük bir yavru kaplumbağayı öldürdüğünü fark edince irkildim. Toprağın içine gömülmüş poşetleri aldıkça toprağın nefes aldığını hissettim. Böceklerin ve çiçeklerin yerine sigara izmaritleri, kuşların yerine dallarda asılı kalmış plastik şişeler ve denize düşüp denizleri kirlüten birçok atık. Oysaki hepimiz aynı gemideyiz; batarsak hepimiz batacağız... Hepsi bir yana, bu gezegende ekolojik sorunlara daha fazla dikkat çekmeye çalışan, bunun için bir araya gelip çabalayan insanlar da var. Muratpaşa Belediyesi ve MAKSAT Arama Kurtarma Derneği tarafından “İyilik

Yap Denize Atma” sloganıyla düzenlenen bu etkinlik de çevreci çabamızın güzel bir örneği.

Bu güzel etkinlikte yer alarak çevre için bir şeyler yapmanın gururunu bütün ekibin gözlerinde görebiliyordum. Bu gururla ekipteki arkadaşlarım daha hevesli bir şekilde çöp toplama yarışına girdi, doldurulan çöp poşetlerinin yenisi istendi. “Hey bir çöp poşeti daha atın” sesi, şimdiye kadar sessiz sedasız çöp atarlara bir tepki gibi yankılandı falezlerde. Yukarı çıktığımızda yaptıkları projelerle Muratpaşa’da her anı Dünya Temizlik Günü gibi yaşadıklarını söyleyen, İklim Değişikliği ve Sıfır Atık Müdürü Ceren Şahin, “Neden uğraşıyorsunuz ki yarın yine kirlenecek kimse umursamayacak” diyenlere inat bize teşekkür etti.

Dilerim çabamız bir umut olur, bir filiz; tıpkı 3 Mart 2008 tarihinde küçük bir Baltık ülkesi olan Estonya’da ki etkinlik gibi! Orada, 50 bin gönüllü bir araya gelerek ülkenin ormanlarına atılmış 10 bin ton çöpü sadece 5 saat içinde topladı. Dünya çapında büyük ilgi gören bu etkinlikten sonra şimdiye kadar toplam 96 ülkede 115 temizlik etkinliği düzenlendi ve 7 milyon gönüllü bir günlük çöp toplama etkinliklerinde yer alarak 100 bin ton atık topladı. Böylece küçük bir filiz yayılarak orman oldu.

Gelin, filiz olalım!

antsanat

Ya bensem?

Ya benimse bu eller
Che'nin değil de?
Ya benimse bu beden?
Gerçekten?
Yaşadığı her şeyi ben yaşadıysam
başkaları değil de?
Ya bensem bu ölen
yaşamaya başlamak üzereyken
onca doęaçlamadan, deneyden,
provadan sonra?
Gereksiz sorular son anda,
kimse bilemeden
bu zihinden geçenleri.
Ne zamanı ne yeri.
Ama kaygı yersiz belki.
Kuşku kuşu var öten, ama beden emin:
Ana rahmi hazır, işlemek üzere,
hayal gücü dışında annemin.

Tarık Günersel
9 Temmuz 2023

Geçit Vermez Dağı

Ümit
YABAN

Büyük İskender neredeyse tüm dünyayı ele geçirmişti. Termessos'un eteklerine kadar gelen dünya fatihinin, "Bırak geçeyim. Benim yolum uzun. Bu kartal yuvası önünde askerlerimi kaybetmek istemem" haykırışı yankılandı. Gençlerimiz şehri vermemek için canları pahasına savaşmışlardı. Korunaklı yuvamızı, ancak bilenmiş bıçaklar gibi parlak ve keskin cesaretleri olanlar korurdu. Termessos İskender'in saldırısından sonra çok kayıp vermişti. Biz "Gerusia" ("Yaşlılar Heyeti"), bu gençlerin sorumluluklarını, bizim için yaptıklarını her an takdir ediyor, insanlarımızın yaralarını sarmak için çareler düşünüyorduk. Hayvanlarımızın talan olmuş, zeytinlerimiz Pamfilya vadisine saçılmıştı. İskender, Termessos'u kuşatamayıp geri döndükten sonra bir rahat nefes alırız sanmıştık. Tekrarı olmasın diye, Zeus Solymos'a kalan hayvanlarımızı kurban verdik. Keşke Gerusia, burasının Solymos'un evi olduğunu unutmayıp kurbanı daha önce verseydi. Odeon, onca savaştan sonra cesur savaşçıların üzgün çocukları daha da üzülmeyin diye, boynunu kesilmiş kurbanlara ev sahipliği ediyordu.

Büyük İskender'in beklenmedik ölümü bizimle savaştan hemen sonraydı. Generalleri arasında devasa imparatorluğu paylaşma hırısından korkunç bir öfke doğmuştu. Öfkenin dağlara doğru esen yele tutunup yeniden Termessos'u yakmasından korkmaya başladık. Çok geçmedi, korktuğumuz başımıza geldi İskender'in generalleri birbirine düştü. İmparatorluk kimseye devredilmediğinden bunca büyük toprağın savaşı da büyük olacaktı. Tek gözlü, lanet olası Antigonos Monophtalmos topraklarımızı istediği için Alketas ile savaşıyordu. Bir gün baktık ki şehrin kapısının önünde Alketas, askerleriyle bize sığınmak istiyor. Gençlerimiz Alketas'a onu Antigonos'a karşı koruyacakları sözünü verdiler.

Sütunlu caddeden hamama doğru giderken yemyeşil tepelerden altın rengine boyanmış gün ışığı vuruyordu gözlerime. Gürültülü bir kalabalığın birilerini karşıladığını gördüm; yolumu oraya çevirdim. Atının üzerinde sanki bir ölümlü değil de tanrıları anımsatan bakışı göğü delip gelen, pelerini saten yumuşaklığı ile parlayan bir general vardı. Belki çok zarif değildi; ama atının üzerinde bir hayvan kadar güçlü görünüyordu. Ayak uçlarımdan kafama doğru bir tuhafılık yayıldı; en kötü

his midemdeydi. Sendeledim, ağaca tutunup onu dinlemeye koyuldum. Bir ayı gibi gösterişli bu adamı görür görmez Termessos çiğdemi gibi açıldı göğüs kafesim. Göz göze geldiğimizde sanki bir sırrı oraya gömmüşüm gibi ellerimi göğsümün önünde kilitledim, ona gülümsedim. Ama bundan da büyüleyici olanı, onun da bana aynı tatlılıkla gülümsemesiydi. Ben Oreia, daha önce hiç böyle hissetmemiştim.

Ey kahraman, seni ilk gördüğümde goncalandım
Ulu zirvelere kafa tutan sen
Bırak kabul etmen için aşkıma
Kapanayım dizlerine

Antigonas ne inatçı bir savaşçı çıkmıştı. Asla dağımızın yamaçlarından ayrılmıyordu. Gerusia endişeliydi. İskender ile yaşadıklarımız bizi senelerce geriye götürdü. Ekinlerimiz de askerlerimiz gibi talan oldu. Alketas'ı korumak bize pahalıya mal olacaktı. İhtiyarlar söylemeye başladı. Savaşmadan bu işten çıkmak için bir çare bulmalıydık.

Hamam girişinde denk geldik. Gözlerimiz birbirine değdiğinden beri asla aklımdan çıkmıyordu. Yutkunurken boğazımızın hareket edişi, teninin gök kadar pürüzsüzlüğü, çamlar gibi güzel kokusu yaklaşıncaya beynime kazındı. Yürüdüm, ardıma düştü. O günden sonraki her gün zeytinlerin altında düş gibi günler geçirdik. Yaprakların yeşili gözlerinin yanında soluk kalıyordu. Sesi kulağıma ılık meltemler gibi geliyordu. Tüm kahramanlıklarını dinlemek istiyordum elleri saçlarımı okşarken. Güçlü elleri sanki adalet ve merhamet yüklüydü, hepsi saçımdan içime akıyordu. Biz şehirde ne kadar aşksak, askerler şehrin dışında o kadar huzursuzdu. Günlerimin içinden gelip geçen korkular ve kaygılar, kayalar kadar büyüdü.

Gergin bekleyiş hepimizi çok huzursuz etmişti. Sonunda bu işi bizim çözmemiz gerektiğine karar vermiş, bir savaş stratejisi belirlemiştik. Gençler kapı dışında Antigonos'un ordusuyla önceden belirlenmiş bir noktada savaşacaklardı; fakat bu gerçek bir savaş olmayacaktı. Amacımız Alketas'ı korumaya hayatları pahasına ant içmiş gençlerimizin yara almadan şehre dönmesiydi. Sinsi, gizli bir ayrıntımız vardı, Gerusia dışında kim-

senin bilmediği. Bu karar alınırken herkesin yüzü kızmıştı, ama evlatlarımızı seçmek durumundaydık. Çoğunluğun önüne set çekmeyeceğimize çok önceleri karar vermiştik.

Babamı duydum, o lanet moruklarla konuşurken. Ayakta durmakta zorlandım. Söyledikleri sözler içine karışınca hava mide bulandırıcı bir hal almıştı. Kusmak istiyordum. Hem de Gerusia kalleşlerinin üstlerine. “Yapmayın, kumpas peşinde koşmayın, yalvarırım size” diye ağlıyor, ayaklarına kapanyordum. Hainliklerinin çevresinde keskin bir ışık belirdi. Bunu engellememin mümkünatı yoktu. Öldürmeyeceklerdi, ama onu teslim etmeleri ölümden de beterdi. Güçlü, kudretli bir generalin yaşlılarca, zalim, kana susamış bir generale teslim edilmesinden daha alçakça ne olabilirdi!

Oreia beni diğerleri ile konuşurken duydu. Bu hiç iyi olmadı. Kendini yerlere attı. Aslında beni duymasının şokunu atlattıktan sonra, neden bu kadar üzülüğünü düşününce daha büyük bir şok yaşadım. Aşıktı Alketas’a, nasıl anlamamıştım. Asla fark etmemiştim günlerdir. Nereyi yaraladığımı anladım, kılıcı göğsüne saplamıştım, tam da kanı pompalayan yere... Saçları berrak ırmaklar gibi akan kızımın nefesini kesmiştim. Ne yapacağımı şaşırdım. Gerusia’yı caydıramazdım. Oreia’ya ise kendimi bağışlatamazdım. Kızıma seveceği bir kader yaratmaya çalışırken hayatını kayalardan aşağı yuvarlamıştım. Cehennemin sesinin, adım uduğunu duyabiliyordum.

Nagehan Ataseven, 'Meta Maria', 100x100 cm, Karışık Teknik

Koşarken ayağıma takılan taşların bazılarını içime çekmişim gibi yırtılıyordu ciğerlerim. Ona ulaşmak, bu adice kumpası bir an önce söylemek istiyordum. Hep bulduğumuz çam ağacının altına gittim... Mor çiğdemleri sulayan kırmızı kanın içinde uzanmış solgun bedenini gördüm. Nefesim göğsümde ezildi. Benden, hatta yelden çabuk gelmişti haber. “Ey, aşkı gururundan küçük sevgilim, bir an daha sabredemedin mi? Termessos’un kayaları yarılınsın gökten aşağı, tüm şehir yansın yok olsun. Elinde hala sıkı sıkı tuttuğun yılan başlı bıçak bizim düğünümüzde pastaları kesebilirdi, laneti tüm halkı boğsun. Seni, o bitmez hırsıyla kapıda bekleyen canavar Antigonos’a canlı teslim edebileceklerini nasıl düşündüler.” Acı üstüme hiç gitmeyecekmiş gibi kapandı. Elime keskin bıçağı aldım, elime alınca küçüldü, önemsizleşti.

Nasıl bir mezardır Termessos bana,
Bedenin süründü topraklarında
Ve benim evim oldu
Gülümün açmadığı istirahatgâh.

Mermerler ayağımın altında kayıyordu sanki, gitmem için uğraşıyorlardı, her geçen an uyku tutmamış bir gece uzunluğundaydı. Kızımın nereye gittiğini az çok tahmin edebiliyordum. Uzakta onu gördüm, ağaçların ardına dalmıştı ince bedeni, çamların arasından süzülen ışık, soluyordu ben ona yaklaştıkça. Ben Alketas’a ihanet ederken onurunu kaybetmiş bir zavallı olarak ölmeyi kabul etmişim ama tekrar bir sevdiğini kaybedecek kadar güçlü değildim. Beni görünce pek anımsayamadığı bir yüze bakar gibi bomboş baktı, yerdeki kızılık yüzüne yansıdı, saçlarını yolmaya başladı. Eline parlak bir şey aldı kanlar içinden. Sonrası tufan...

Termessos’un duvarında güzel anıt,
Alketas’ın mertliğini sunuyor tüm Termessos’a,
Kahraman mezarında genç masum bir aşık,
Ders veriyor Gerusia’ya...
Ey, Zeus Solymos!
Bu hain bedeni yaşarla besleyerek
Zulmetme ruhuma.
Nefesimi kes,
Kızım ile kavuştur beni.

Keder ömrümün en büyük yoldaşı oldu o günden sonra. Gençler Alketas’ın anıtını muazzam şekilde ölümsüzleştirdiler kayalara. Günlerdir önünde yattığım bu anıt kaya Alketas’ın şerefine, gururuna dikilmişti; benim ise utancıma ve acıma. Öyle muazzam, öyle eşsizdi ki, son nefesi burada vermek gerekirdi...

Zeki Korkmaz, 'İsimsiz', TÜYB, 100x100 cm.

Sergide Bir Portre

Sergide bir kadın portresi
Havada, asılı duran
Mavi zemin üzerine dehşeti çağrıştıran
Karanlık, sisli
Gereğinden fazla kırmızı
Gerçeği andıran...
Bir nefes kadar yakın
Dokunabilmek camdaki yansımasına
Aynalar karşı olmasaydı varoluşuna
Anlayabilmek derinlerde
Aramıza sızan onca ruha

Ekınsu Yüceoğlu, Gülveren Anadolu Lisesi, 12. sınıf

Asil Argun, 'Ideas Never Die', 92x122 cm. TÜYB

DOSYA:

CUMHURİYETİMİZ 100 YAŞINDA

Cumhuriyet Atatürk'ün Eseridir

“Türk devleti halk idaresi olan cumhuriyetle idare olunur bir devlettir. Türk devleti laikdir.”
“Memnuniyetle tekrar görüyorum ki laik cumhuriyet esasında beraberiz. Benim siyasi hayatta bir taraflı olarak daima aradığım ve arayacağım temel budur.”
Atatürk, 1930

Sinan
MEYDAN

Rüzgar Fidan, 'Sayende', 131X65 cm, TÜYB

Cumhuriyetimizin 100. yılını büyük bir coşkuyla kutluyoruz. Ülkemiz 100 yıl sonra bugün pek çok sorunla karşı karşıya. 60-70 yıllık yanlış politikalar, bitip tükenmek bilmeyen Cumhuriyet düşmanlığı, karşı devrimci geri dönüş çabaları nedeniyle Cumhuriyetimiz çok kan kaybetmiştir. Ancak asla umutsuz değiliz, olmamalıyız. Çünkü Cumhuriyetimizin temeli çok sağlamdır; yaratılan çağdaş değişim ve dönüşüm çok köklüdür. Cumhuriyetimizin kazanımları toplum tarafından benimsenmiştir. Türkiye'mizi, tarihin karanlık çağlarına geri döndürmek isteyen köhnemiş, çürümüş zihniyetlerin Cumhuriyet birikimi karşısında hiçbir şansı yoktur.

Bizim Cumhuriyetimizin temelinde “tam bağımsızlık”, “ulusal egemenlik” ve “çağdaş uygarlık” vardır. Cumhuriyetimizin en önemli özelliği ise laikliğidir. Atatürk'ün ifadesiyle “Cumhuriyetimizin karakteri laikdir.” Tam bağımsızlık için önce Kurtuluş Savaşı kazanılmış, sonra Lozan'da kapitülasyonlar kaldırılmıştır. Böylece Osmanlı'nın siyaset, ekonomi, hukuk, eğitim, kültür vb. alanlarındaki tüm bağımlılıklarına son verilerek tam bağımsızlık sağlanmıştır. Cumhuriyetimiz, kendini “Allah'ın yeryüzündeki gölgesi” olarak gören yüzlerce yıllık, artık köhnemiş sultan/halife düzenine son vermiş, kayıtlı ve şartlı millet egemenliği, yani meşrutiyet yerine, “kayıtsız şartsız millet egemenliğini” gerçekleştirmiştir.

Atatürk, 1920'de üzerine padişah gölgesi düşmeyen TBMM'yi açarak, “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” diyen 1921 Anayasası'nı kabul ederek, 1922'de saltanatı, 1924'te halifeliği kaldırarak, 1923'te halkı siyasal katılıma alıştıracak bir siyasal parti (CHP'yi) kurarak ve 1930-1934'te kadınlara siyasal haklar vererek Türkiye'de demokrasinin altyapısını hazırlamıştır. Türkiye'de demokrasiye giden yolu cumhuriyet açmıştır.

Cumhuriyetimiz ümmetten “millet”, kuldan “birey” yaratmıştır. Osmanlı'da padişahın önünde “tebaa” olan halk, Cumhuriyet'te hukuk önünde “yurttaş” olmuştur. Cumhuriyetimiz yurttaşları arasında “fırsat eşitliği” yaratmıştır. Atatürk'ün tabiriyle “Cumhuriyet imkân demektir.” Cumhuriyetin yarattığı bu “fırsat eşitliği” ve “imkân” sayesinde ki Anadolu'nun herhangi bir köyünde doğan hiçbir ayrıcalık sahibi olmayan sıradan halk çocukları Türkiye Cumhuriyeti'nde en üst makamlara kadar yükselmişler, bakan, başbakan, cumhurbaşkanı olabilmişlerdir.

Cumhuriyetimiz “Türk Milletini” tanımlarken etnik köken, din ve mezhep bağına değil, “vatandaşlık bağına” esas almıştır. “Naslara” dayanan “dinsel hukuk” yerine, insan aklının ve insanlık birikiminin eseri “pozitif hukuku” benimsemiştir. Cumhuriyetimizin temelinde akıl ve bilim vardır. Cumhuriyetimizin yönü, Atatürk’ün ifadesiyle “muasır medeniyete”, yani “çağdaş uygarlığa” dönüktür. Cumhuriyetimiz resim, heykel, tiyatro gibi güzel sanatlarda ilerlemeyi gerekli görmüştür: Cumhuriyetimiz toplumun giyinişiyle, görünüşüyle, düşünüşüyle, yaşayışıyla, eserleriyle her bakımdan çağdaşlaşmasını esas almıştır. Cumhuriyetimiz, saldırgan, fetihçi değil, barışseverdir. Atatürk’ün “Yurtta sulh, cihanda sulh” sözü Cumhuriyetimizin evrensel ilkelere biridir. Cumhuriyetimiz ülkemizi, tarihimizin en uzun süreli, -şimdilik 99 yıllık- kesintisiz bir barış dönemine kavuşturmuştur. Atatürk Nutuk’ta, “Anadolu’ya çıkarken millet egemenliğine dayanan tam bağımsız yeni bir devlet kurmayı amaçladığımı” söylüyor. Gerçekten de Atatürk, Kurtuluş Savaşı boyunca her önemli adımında “milli iradeye” dayanmış, “milli iradeye” vurgu yapmıştır. “Milli iradeyi etkin, milli kuvvetleri hâkim kılmak esastır” diyen Erzurum Kongresi kararından, “Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır” diyen Amasya Genelgesi kararına, TBMM açılır açılmaz dile getirdiği “Meclisin üstünde hiçbir güç ve kuvvet yoktur” kararından, 1921 Anayasası’ndaki “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” kararına kadar her fırsatta “milli iradeden” söz etmiştir. 1919’da Sivas’ta kurduğu gazetenin adı “İrade-i Milliye”, Ankara’da kurduğu gazetenin adı “Hâkimiyet-i Milliye”dir. Atatürk, Kurtuluş Savaşı’nda iki farklı odağa karşı iki farklı mücadeleyi eş zamanlı olarak yürütmüştü. Bir taraftan işgalci emperyalizme karşı ulusal bağımsızlık mücadelesi, diğer taraftan saraya karşı ulusal egemenlik mücadelesi vermiştir. Sonuç olarak, Türkiye’de tam bağımsızlığın, ulusal egemenliğin, demokrasinin, ulus bilincinin, fırsat eşitliğinin, özgürlüklerin, kadın haklarının, pozitif hukukun, kültür-sanatın, akılcı ve bilimsel eğitimin, çağdaş yaşamın güvencesi laik cumhuriyettir. Türkiye’yi ikinci yüzyıla taşıyacak vizyon, Atatürk’ün laik cumhuriyet vizyonudur.

Yavuz Ali
SAKARYA

Cumhuriyet Nedir?

“Cumhuriyet” nedir anlat bana dedim sınıf öğretmenime, Çığa uymaktır, çağdaş, uygar ve ilerici bir insan olmaktır. Geriye, geçmişe dönük değil, devamlı ileriye bakmaktır, Geleceğe yönelik, gerçek bir yaşam biçimidir, oldu yanıtı.

“Cumhuriyet” nedir anlat bana dedim sınıf öğretmenime, Toplumun bütün kurumları ile bağımsız olması demektir. Hiç kimsenin hiçbir şeyi dayatmadığı, asıp kesmediği, Kimsenin kimseye köle olmadığı düzendir, oldu yanıtı.

“Cumhuriyet” nedir anlat bana dedim sınıf öğretmenime, Emek vermektir birlikte, emek yüce ve kutsaldır demektir, Alınan çağdaş eğitimle, yapılan yetkin üretim karşılığında Ulusal gelirden hak edilen payı hakkınca almaktır, oldu yanıtı.

“Cumhuriyet” nedir anlat bana dedim sınıf öğretmenime, Yurtta barışa, dünyada barışa katkı koymaktır toplumca, Barış uğruna çalışmak, insanlığın esenliğini amaç edinip Tutarlı politika peşinde uygun adım koşmaktır, oldu yanıtı.

“Cumhuriyet” nedir anlat bana dedim sınıf öğretmenime, Din işlerini devlet yönetimine sokmayan davranışın adıdır. Girmeyip tanrı ile kul arasına, din ile devleti ayrı tutup, İnanıcı özgür bırakan bir anlayış biçimidir, oldu yanıtı.

“Cumhuriyet” nedir anlat bana dedim sınıf öğretmenime, Sevmek yurdum insanımı hiçbir maddi karşılık beklemeden Onları uyutmadan, birbirine düşürmeden, cahil bırakmadan Yüzünü dönüp batıya, geleceğe hazır kılmaktır, oldu yanıtı.

“Cumhuriyet” nedir anlat bana dedim sınıf öğretmenime, Ülkenin çıkarları konu ise, vazgeçmek kişisel çıkarlardan Geriye kalan her şeyi sadece ve sadece ayrıntı saymak, Ülkenin kaynaklarını asla israf etmemektir, oldu yanıtı.

“Cumhuriyet” nedir anlat bana dedim sınıf öğretmenime, Gözü pek atılan adımdır, varılmak istenen asıl hedeftir, Demokrasi yolunda ilerlemek, hiç mola vermeden gitmek, Seçmek gerçeğe giden yolu, Atatürk’ün izini sürmektir.

“Cumhuriyet”, Atatürk demek, çağdaş düşünce demektir.

100 Yıllık Cumhuriyet Panoraması

Her saray tepeden tırnağa istibdat kokar; insanıyla, giyim kuşamıyla ve düşüncesiyle devşirme bir ruh taşır. Halkından uzak yaşadığı için kendisi safa sürerken halkına açlığı ve sefaleti yaşatır. İşte o fotoğrafın rengi “siyahi bir duman”dı.

Barış
ERDOĞAN

Siyahi bir duman...

Bizim Söğüt'te başlayan derin bir hikâyemiz vardı. İmparatorluğu sembolize eden bir çınar ağacı üstüne kurulan. Gölgesi Söğüt'ten taşan. Öyle ki Bursa'sı, Edirne'si, İstanbul'u dar gelen bu çınar Avrupa içlerine, Afrika'ya, Arap yarımadasına kadar uzanıyordu. 16. yy'da dallanıp budaklansa da birkaç asır sonra bakıcılarının Platon'un deyişiyle ana erdemlerini (bilgelik, gözü peklik, ölçülülük ve adaletlilik) yitirmesiyle çöküşe geçmiş; derin hikâyelikten masallarda bir unutuşa, bir hayıflanmaya, bir derin uykuya dönüşmüştü. Kol gücü beyin gücüne yenildi. Hasta adam olarak nitelenen imparatorluk, kim bilir dirilişini, uykudan uyanışını Anadolu'nun kalbinde parlayan bir ışığa borçlu olacaktı. Maalesef bir çeyrek yüzyıl daha geç kalınmıştı. Cemil Meriç'in, “Tarih, galiplerin yazdığı bir kitap.” sözüne felsefi açıdan bakalım: Tarih büyük bir bilgedir, bağışlayıcı olmayan. Der ki gerçek tarih, yanlış adım uçuruma götürür.

Yirminci yüzyılın başına geldiğinde Anadolu'yu -daha doğrusu evlatlarını- savaşların dışında hatırlamayan İstanbul dört yüz yıl kapandığı sarayın yıkılmakta olduğunu göremeyecek kadar kördü; gerçeği haykıranları duyamayacak kadar sağırdı. Batı'nın kendini gelişmelelere adadığı çağlarda büyük bir darbe yemiş olsaydı koca bir imparatorluktan geriye yeni bir düzenin temellerini atacak üç beş temel taş kalabilirdi. Belki o taşlarla yeni bir yapı oluşturmak da mümkündü. Yontulup biçim verilecek yeni bir yapı... Göçmekte olan imparatorluktan geriye şu ders kalmıştı: Hiçbir saray kendi insanının ruhunu yansıtmaz. Çünkü her saray tepeden tırnağa istibdat kokar; insanıyla, giyim kuşamıyla ve düşüncesiyle devşirme bir ruh taşır. Halkından uzak yaşadığı için kendisi safa sürerken halkına açlığı ve sefaleti yaşatır. İşte o fotoğrafın rengi “siyahi bir duman”dı.

Ortada Bir Ceset Var. Ama...

Taşranın dayanacak gücü kalmamıştı. Savaşlar, yıkımlar ve kıtlıklar halkta moral, gencecik evlatlarının kaybına dönecek gözyaşı bırakmamıştı. O halde kendisine reva görülen umursamazlığın hesabını kim, nasıl soracaktı? Ancak bu, bilinçli bir halkın başaracağı bir eylemle gerçekleşirdi.

Altı yüzyıllık tarihin yerinde yeller esiyordu. Yıkım derindi. Fotoğrafta görülen, tarihsel bir çöküştü. Bu çöküşe saray duyarsız kalabilirdi; ekonomisiyle olduğu kadar bütün kurumlarıyla da çöküşün önüne geçilememişti. Atatürk sahne alıp o kurumları hayata döndürecek parlak bir “düşünce”yle halkını da peşine takıp “toplumsal yapı”yı yeniden inşa etmek için kollarını sıvamamış, bütün yapı taşlarını (şiiriyle, romanıyla, oyunlarıyla, müziğiyle, resmiyle, heykeliyle...) yeniden kurmak için ant içmeseydi tarihin tozlu sayfalarında “sırtlanlara pay edilmiş bir imparatorluk” olarak anılacaktı.

Mutlak monarşinin baskıcı tutumu Türk aydınlarına göz açtırmıyordu, onlar da “meşrutiyet”i dillendirecek cesareti bulamıyorlardı. Avrupa'ya kaçanların sesleri de İstanbul'a gelinceye kadar kısılıyordu. Meclis çoktan kapatılmış, nihai karar II. Abdülhamit'in iki dudağı arasında okunuyordu. Balkan Savaşı'nın ve Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkımla ülke tam bir kaos ortamına sürüklenmiş durumdaydı. Büyük önderin yaktığı meşaleyle ülkenin kara bulutları dağıtılmış, yeni bir devletin temelleri atılmıştı. Adı da Türkiye Cumhuriyeti'ydi. Çömlek, boşluğundan kurtaracak ustasını bulmuştu: Atatürk.

“Güneş”i Ararken...

Osmanlı şiiri yorgun düşmüştü. Kördü, topaldı, sağırdı; adım atacak mecali kalmamıştı. Belli kalıplara sıkışmış, hâlâ servi boylu bir sevgilinin kaşına, gözüne, boyuna inciler diziliyor, can çekişen Osmanlı'nın derdine derman olunamıyordu. Şiirde tek geçer akçe vardı: methiye. Hicviyenin kapısını zorlayan şairler kementle boğduruluyor, Dolmabahçe'ye ve Yıldız'a çekilerek güvende olduğuna inanan padişah ve cenahının üstünde “hafiye” teşkilatıyla kuş uçurtulmuyordu. Fısıltısına dahi izin verilmeyen bir kavram vardı: hürriyet. Ne sözlüklerde anılıyordu ne de sokakta. Bırakın hürriyeti, meşrutiyet türküsünü mırıldananlar bile Magosa zindanlarında tutsak kılmıyor, Taif'te hal ediliyor, Paris'te ve Londra'ya sürgün edilenlere kan kusturuluyordu. Yurda dönmek isteyenler için tek çare vardı: Saraya biat etmek. Şiir bireyselliğin cenderesinde can çekişirken sürgündekiler bütün zorluklara rağmen toplumsal-

lığın bayraktarlığını yapmaya çalışıyor, İstanbul'a gizli güvercinler uçuruyorlardı. Hedef belliydi: Sönmekte olan "yıldız" tez vakit karartılmalıydı. Ülkenin "güneş" e ihtiyacı vardı. Öyle de oldu.

İkinci Meşrutiyet'in (1908) havası teneffüs edilirken Osmanlılığın ülkeye nefes aldırılmayacağını bilen Türkçü aydınlar (Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, A. Canip Yöntem vs) Milli Edebiyat (1911-1923) döneminin ülkeye nefes aldıracağı düşüncelerini genç Kalemler'de sıralamışlardı. Dilin kılıcığını temizlemekle yola çıkan Ömer Seyfettin, düşünce kapılarının açılmasını sağlayan Ziya Gökalp'ten de maddi ve manevi destek görmüştü. Dönem, asıl gücünü romanda Y. Kadri Karaosmanoğlu (Yaban), H. Edip Adıvar (Ateşten Gömlek), R. Nuri Güntekin (Çalıkuşu) ve R. Halit Karay'dan almıştı. Ayağı yere basmayan Servet-i Fünuncuların ve Fecr-i Aticilerin pabucu çoktan dama atılmıştı. Milli ölçü "hece"nin emektarları (Faruk Nafiz başta olmak üzere) Anadolu yollarına düşmüşler, taşradan uzak kalmak düşüncesini kırmaya çalışmışlardı. Anadolu halkının sorunlarını yansıtmak kırka yakın Cumhuriyet dönemi sanatçısına düşmüştü. Ulusal bir başkaldırı şiiri de sürgün vermiş, ancak dönemin idari yapısı Nâzım Hikmet gibi toplumcu şairleri susturmuştu. 1940'lere geldiğinde Garipçiler sokağın varlığını keşfetmişti. Artık şiirin kalıplaşmış yapı taşları yıkılmıştı. Orhan Veli, Melih Cevdet ve Oktay Rifat'ın öncülüğünde başlayan harekete A. Muhip Dıranas, C. Sitki Tarancı, Cahit Külebi gibi şairler de destek vermişti. Peki Garipçilerin felsefesinde neler vardı? Milli Edebiyat'la başlayan günlük konuşma dilini şiirde uygu-

lamaya çalışma, ölçü ve uyağı bir kenara koyma, halk şiirinin anlatımlarından yararlanma, sıradan insanlara şiirin kapısını açma, yaşama sevincini esas alma... Derde deva mıydı, hayır. Ya 1950'lerde Garip akımına tepki gösteren İkinci Yeni? Cemal Süreya, Edip Cansever, Ece Ayhan, Sezai Karakoç'un başını çektiği İkinci Yeni hareketi imgeli, sanatlı bir şiir diliyle Divan şiirini aratmadı. Anlaşılmazlık, iktidara tepkiydi belki, taraftar bulamadı. Keşfi yıllar sonraya kaldı.

60'lar toplumcuların (Sabahattin Ali, Kemal Tahir, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Fakir Baykurt...) edebiyata damga vurduğu yıllar oldu. Edebiyatın ağır toplarıydı toplumcular. 80'lerde ihtilalle birlikte suskunluğa gömülen bir Türkiye fotoğrafı asılmıştı duvara; bir korku hikâyesi... Yirmi yıllık suskunluk uzun sürmüştü. Zaten suya sabuna dokunmayan şiirler, romanlar, öyküler sahnedeydi. Ya 2000 sonrası? Leylim ley bir havada bol keseden dağıtılan ödülleri...

Dönüp bakıldığında yüz yıllık kalburun üstünde birkaç yüz kalmıştı: Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Nâzım Hikmet, Cemal Süreya.

Sanat Akıl İşidir

"Sine scientia ars nihil est." (Bilgi olmadan sanat bir hiçtir) der Latinler. Bilimin sanatın temel direği olduğu üstüne hoş bir söz. Hangi şaheser akıldan yoksundur? Sanat, bilim ışığında işleyen çok ince bir törpüdür. Zanaat ise testere.

Ruhumuzun inceliği bir heykeltıraşın fark etmesiyle gün yüzüne çıkar. Öğretmenine rastlayan müzisyenler,

ressamlar; önüne sürülen şiir kitaplarıyla devinen ruhlar... Müzik, ruhun arınmasını sağlar. Resim, renkleri unutanlara nesnelere aracılığıyla nefes verir.

Kentlerde, saray çevresinde ve konaklarda safahat sürenlerin dillerinde semailer, şarkılar dolanırdı; tekkelerde ise ruhsal doyuma ulaşmak isteyenler ayinlerle, ilahilerle, nefeslerle huzur bulurdu. Oysa Anadolu köylüsü türküyü yatıp, bozlaqla uyanıyordu. Uzun havalar, zeybekler, oyun havaları gönüllerinin telini tıngırdatmaya yetiyordu. Sınır boylarındaki askerler serhat türkülerıyla memleket hasreti gideriyordu.

Dünden bugüne askeri ruhu diri tutan mehterhaneler, Donizetti Paşa'yla ruh bulan Müzikâ-i Hümayûn, Mevlevî tarikatına mahsus tekkelere bağlı mevlevîhaneler, Mûsikî meşkedilen, mûsikî öğretilen meşkhâneler, Dârü'l-bedâyi ve Dârü'l-Elhân müzik nehrimizi besleyen kollardı.

Cumhuriyetle birlikte müzikte Batılı bir anlayış esas alındı. Terakki Musiki Cemiyeti (1922), Ankara'da Musiki Muallim Mektebi (1924), Darüelhan (konservatuvara dönüşme 1926), Ankara Devlet Konservatuarı (1936), Askerî Mızıkâ Okulu (1938), Halkevleri açıldı. 80'lerde radyoların ve TV'lerin gelişmesiyle müzik değişimlere uğradı, yozlaştı, duruldu.

Sanat Uzun Hayat Kısa

Sanat özgür ortamlarda nefes alır; resim ve minyatür sıkboğaz edilmiş çizgiler kırık, renkler soluktur. Altı yüz yıllık Osmanlı döneminde resmin (Tanrı'ya şirk koşmak sayıldığından) gelişmesine imkân yoktu. Saray nakkaşları Sinan'ın bir portre havası taşıyan Fatih minyatürü rengârenk de olsa soyuttu, boyutları uçuk bir nicelik taşımaktaydı. Saraya davet edilen Gentile Bellini'ye yaptırılan tablo sanki resmin doğuş müjdesiydi; ancak resim hevesi sanatçıların kursağında kalmıştı. Saray ressamı Zonara bile tutunamadı 1900'lerin başında. Nihayet 1883'te açılan Sanayi-i Nefise Mektebi (1928'de Güzel Sanatlar Akademisi oldu) ressam Osman Hamdi önderliğinde yasakları kırmaya başladı.

Ve sonra 1923 sonrası gençlere Avrupa yolu açıldı: Şeref Akdik, Cevat Dereli, Zeki Kocamemi, Mahmut Cuda, Turgut Zaim, Nurullah Berk, Cemal Tollu, Bedri Rahmi... Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği dışında D Grubu sanatçıları büyük ses getirdiler.

Bana yüz yıllık renkli bir rüyadan söz et deseler şunları derdim: İmkânım olsaydı Şeker Ahmet Paşa'nın bahçesine Hüseyin Zekâi Paşa'nın Ayasofya Şadırvanı'ndan taşırdım suyu. Süleyman Seyit'in Çiçekler'ine de o sudan verirdim. İkinciye doğru Hoca Ali Rıza'nın Üsküdar'da Sokak'ını arşınlardım. Çallı'nın Mevlevîler'ini, Nazmi Ziya'nın Maçka sırtlarına doğru eserini bir bardak bal şerbeti niyetiyle içerdim. Akşama Turgut Zaim'in Ortaoyunu'na kalmayı da ihmal etmezdim. Zaim'in "Yörükler"indeki başı kabak çocuk da Neşet Günal'ın "Baba, Oğul" tablosundaki oğulu bulmaya çalışırdım.

Sanat cumhuriyetin ışığıyla yolunu buldu, aydınlanıp gelişti, Avrupa'yla boy ölçüştü, kendi rengimiz oldu.

Sanatımızda en cılız dal heykel olmuştur. Resimdeki "şirk koşma" konusu heykeli daha çok etkilemiştir. Kabartmaları heykelin bir parçası sayarsak insan dışı figürler (Atlı Abdülaziz Heykeli) ön plana çıkmıştır. Heykel bizde mimariye bağlı taş süslemeciliğinden öte geçmemiştir. Pargalı İbrahim'in yurtdışından getirdiği heykeller ise ciddi bir tepki görmüştü. Batılılaşma hedefleri doğrultusunda kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi heykeldeki ilk adımlardır. Yola çıkanlar başta Yervant Oskan olmak üzere Mehmet Mahir Tomruk, Ratip Aşır Acudoğu ve Nijat Sirel'dir. Sonraki yıllarda önemli heykeltıraşlarımız heykelde sesimiz olur: İhsan Özsoy, Hadi Bara, Zühtü Müridoğlu, Hüseyin Anka Özkan, Sadi Çalık, İlhan Koman, Mehmet Aksoy...

Fransızların "beaux arts" (güzel sanatlar) adını verdikleri kavramın içinde yer alan resim, heykel, mimarlık, müzik ve şiir elbette zamanla gelişme gösterir. Ancak bizim bu sanatlardan bazılarıyla bin yıldır haşır neşir olmamız varlığını daha güçlendirmiştir. Sinan gibi bir dehaya sahip olmamız gurur vericiydi. Balyan ailesi, Gaspare Fossatti gibi mimarların öncülüğü de unutulmamalıydı. Osmanlı ve Selçuklu mimarisinden güç alan Mimar Kemaleddin ve Mimar Vedat Tek dikkat çekti. Von Moltke'nin yanı sıra Avusturyalı Clemens Holzmeister ile Alman Paul Bonatz'ın katkıları da unutulmazdı.

Bir Ulusun Destanı: Atatürk

Tarihi kişilikleri bugün sınıflandırmaya niyetim var: asiller, soysuzlar, kindarlar, uysallar, benciller, oyunbozanlar, hırsızlar, ikiyüzlüler, din sömürücüleri, yakışıklılar, çirkinler... Dilimizde kaç sıfat varsa her birinde onlarca kişilik.

Cumhuriyetin kurucusu Atatürk'ü zekâda, öngöründe ve yakışıklılıkta zorlayan çok az kişi vardır. O bizi boz-kırda yeşerten, maviliklere at süren, unutturulmaya çalışıldıkça devleşen adamdır. Ne bir paragraftır o ne bir roman... O bir ulusun destanıdır.

Filozof Sokrates için çizilen resim pek hoş değil: "Yayvan burunlu, kocaman burun delikli, koca dudaklı, bodur gövdeli, fırlak göbekli..." Çocukları masallarıyla uyuttuğumuz Aisopos da Sokrates'in aynasından bize bakar. Augustus Caesar için bir söz edilmiş: "Gösterişli ve yakışıklı adamdı. Onu öldürmekle görevlendirilmiş bir Galyalının bu görevi başaramadan geri döndüğü zaman, 'yüzüne baktığım an, vurmaya gönlüm elvermedi' dediği anlatılır." Biz, sözüne hayır diyemeyeceğimiz Plutarkhos'la bitirelim: "Güzellerin sonbaharı da güzeldir." Dört mevsimi güzel adam, ülkeyi karanlığa sürükleyenlerin düşünce setlerini yıkıp geçen cumhuriyetin sonuza değin yaşayacak. Yolun yolumuz.

Kültür Hayatımız da Cumhuriyet Gibi Çok Dalgah, Çok Molah

Sanat çok kapılı bir oda ve her biri farklı döşenmiş yahut boş. Sana göre içinde bulunduğun yahut bulunmayı arzuladığın en doğru, en güzel olabilir. Ama bu diğer odaları yok saymayı gerektirmez. Sözün özü: Başlarda yoksul bir kültür sanat dünyası vardı, şimdi ise yoksunluk hâkim...

Murat
BATMANKAYA

Zeki Ömer Defne'nin unutulmuş, lakin bende derin izleri olan, çağrışımı yüksek bir dizesi vardı: "Suda sabun gibi eriyor zaman"... Öyle oldu sanki; 29 Ekim 1923'ün üzerinden bir asır geçti ve çoğu kere inişlerle, sağa sola savrulmalarla, molarlarla (muhtıra ve darbeleri kastediyorum), sansürlerle geldik bulunduğumuz noktaya. Bilhassa son çeyrek yüzyılda, o dönem göğe, geleceğe, güzel günlere doğru atılan ok, giderek hızını, hedefini kaybetti ve tatsız tuzsuz, ufuksuz bir 'şey'e doğru ağır adımlarla düşer oldu. Dışarıdan güçlü bir etki gelmediği müddetçe de o okun konum değiştireceğine inanmak zor.

İşaret etmeye çalıştığım dalgalanma, savrulma, azalma ve mola kültür sanat hayatında da yaşandı yüz yıl boyunca. İstisnalar olmadı değil; sosyal hayatımızda da tesadüf ettiğimiz umut, kültür hayatımızda da görüldü ara ara. Hatta bazıları ışıldadı, kendi dışındakileri de ısıttı, sardı sarmaladı. Ne ki, sonda söylenecek şeyi baştan söyleme gafletine düşerek: Bir arpa boyu yol alınmadı! Çok kaba hatlarıyla eskilerin 'zübde' dediği, benim 'özetin özeti' olarak tanımlamaya çalıştığım bir eskizle, tıpkı Cumhuriyet gibi savrula savrula, tekrara düşe düşe ne demeye çalıştığımı anlatayım müsaadenizle.

Roman Fabrikaları

Çağdaş kültürü yeren ve dilimize Fikret Adil tarafından çevrilen iki ciltlik Gog'un yazarı, gazeteci Giovanni Papini (1881-1956), seri halde üretilen içi-dışı boş kitapları gördüğünde şöyle demiş: "Yakında roman fabrikaları da kurulur!"

Kabul; bir miktar tutucu, azıcık şehvetli, kâfi oranda ırkçı biri Papini. "İtalya'nın Poe'su"... "Düzyazının Dante'si"... Biraz mübalağa edeyim: İyi yazar bir kötü! Gel gör ki, yaşadığı çağı anlama çabası alkışlanası... Biz "medeni hayvanlar"a samimice yüklenmesi, dönem dönem değiştirdiğimiz maskeleri çöpe atmamak için ürettiğimiz bahaneleri çürütmeye çalışırken, sıkışınca suratımıza okkahlı şamarlar atması mühim. Zira bu, tüm gel-git'lerine rağmen, her ne diyorsa, ama doğru ama yanlış, bunu içtenlikle dediğine delalet sanki. "Roman fabrikaları" benzetmesi gibi...

Hayaliyyun... Hakikiyyun...

Bilenler bilir; Ahmet Mithat Efendi, "hayalliyun" ve "hakikiyyun" olarak ikiye ayırmaktaydı edebiyatı. Şimdi yaşıyor olsaydı, üçüncü bir tür ekler miydi acaba "neyazsanbasılıyyun" diye... Hiç kuşkusuz ki, toptancı, üstünkörü bir bakış açısı benimki... Elbette sınıfını geçen nice kitap yayımlanıyor harala gürele içinde. Zaman zaman da çabucak fark edilip kabul görüyor, heyecanla alkışlanıyor kimileri... Ne ki bunların oranı, mecliste üyesi olan tüm partilerin aldığı oyların dışında kalanlardan bile az. Neyse ki bazı yayınevleri yalnız edebiyat basmakla yetinmek istemiyor. Andığım için söylüyorum: Papini gibi yazan, yani "farklı", "kışkırtıcı", "düzen bozucu" yahut "özgün" eserler peşinde koşanlar var. Çitin ötesini, ancak zıplama cesaretini gösterenlerin görebileceğini biliyorlar zira!

Kişi Başına Düşen Kitap Sayısı...

Korsanın alıp başını gittiği, yeni eski ayırım yapmaksızın PDF'lerin rahatlıkla paylaşıldığı bir ortamda okurun yokluğundan söz etmek, biraz tuhaf! Hatta azıcık şımarıklık... Üstelik, Umberto Eco'nun işaret ettiği gibi, elindekileri okumadığı halde yeni yeni kitaplar almaktan vazgeçmeyen bir okur da söz konusu! YAYFED ile TÜİK verileri baz alındığında kişi başına düşen kitap sayısı 7,3... Milletlerarası Yayıncılar Birliği'nin (IPA) 2015 verilerine göre Türkiye dünyanın en büyük ülkeleri arasında 11. sırada... Daha ne ister insan, değil mi? Roman fabrikalarının kurulmasına ne diye itiraz eder? İşbu durum, biraz da, hazır giyim icat oldu terzilik öldü gibi bir şey... Elbette kimse, devlet dâhil, yayınevi kurmak isteyen kişinin önünü kesmiyor. Okuma yazma bilmesine bile gerek yok söz konusu kişinin; kuruluş giderlerini karşılayacak kadar parasının olması kâfi... Ancak sorun şurada sanki: Okur, emek vermeden elde ettiği bu sıfatın bilincinde değil. Taşdığı sorumluluktan habersiz... Seçme melekesi yok! Önüne ne servis edilirse, onu satın alıyor. Dahası: Okuduklarının şiir, öykü, roman olduğunu sanıyor. Okuduklarını pek bir şeye benzetemeyince, çekmecesinde epeydir beklettiği dosyaları çıkarıp herhangi bir yayınevinin kapısını

çalıyor. Böylelikle kültür hayatımıza “yeni” ve “özgün” bir yazar daha katılmış oluyor. Derken çark öyle hızlı dönüyor ki, kitabevi raflarından yalnız Kant, Spinoza yahut Aquinalı Thomas, yani felsefe değil, sahiden roman ve öykü türünün hakkını verenler de uzaklaştırılıyor: Hulki Aktunç, Onat Kutlar, Şiir Erkök Yılmaz, İlhan Tarus, Ümran Nazif Yiğiter, F. Celalettin, Fahri Celal Göktulga gibi...

Bu ahval içinde de biri çıkıp rüzgâra karşı bağırdığında, ağzına burnuna toz toprak doluyor ki, o toz toprağın içinde kusmuk yahut tükürük, emin olun ki eksik değil.

Meseleleri Derin İşlemek...

1965 yılında bir dergi (Revue de Paris) anket düzenliyor; genç ve orta yaşlı okuyucuların, yani işadamlarının, beyaz yakalıların, refah seviyesi yüksek, nispeten kültürlü insanların katıldığı... Anketteki iki soru mühim: 1. Çağdaş bir yazın türü olarak roman arzuunuza karşılık verebilmekte mi? 2. Romanda aradığımız şey ne?

Ankete katılanlara göre roman hikâye demek, aksiyon demek, karakter tasviri demek, hatta kahramanlar ve tipler yaratmak demek, “bir kaderin Odyssee’si olabilmek” demek... Ancak şurası ilginç, zira ortak istek şöyle: Romancılar kendi zamanlarını iyi anlamalı ve bu zamanı tam olarak ifade edebilmeli. Yaptıkları iş, ister bir işletmenin çalışması ister bir doktorun çalışması şeklinde olsun, romancılar ele aldıkları meseleleri derinlemesine işlemesini bilmeliler.

İşte roman fabrikaları bu sıradan beklentileri bile karşılamaktan uzak “ürün”ler çoğaltıyor günümüzde. Oysa eskisinden çok ihtiyacımız var romana... Roman gibi romana... Zira artık roman denince, “hiçbir şeyin vuku bulmadığı bir hayat”ta okuru “olağanüstü bazı şeylerin cereyan ettiği bir hayat”ta taşıyan kurmaca anlaşılıyor. Gece bulunan bir icadın sabahleyin eskidiği; her gün onlarca, yüzlerce kişinin adlarını bile bilmediği laboratuvar mahsulü virüsler yüzünden öldüğü; savaşın, casusluğun, hırsızlığın, yolsuzluğun, terörün neredeyse canlı canlı seyredildiği günümüz hayatını, “hiçbir şeyin vuku bulmadığı bir hayat” olarak tarif etmemiz mümkün değil. O halde “olağanüstü bazı şeylerin cereyan ettiği bir hayat”tan çok daha yaratıcı şeylerin yazılması gerekmez mi? Bu hususta hemfikirsek, söyler misiniz lütfen, bir roman fabrikası böylesi bir ihtiyaca karşılık verebilir mi?

Roman Var mı Yok mu?

12 Eylül darbesinin üzerinden 1 ay ya geçmiş ya geçmemiş... Partiler ve meclis lağvedilmiş, 61 Anayasası kaldırılmış... Sendikalar, sivil toplum kuruluşları, dernekler ve binlerce, yüz binlerce vatandaş mağdur... “Asmayalım da besleyelim mi?” dönemi... Lakin hayat akıyor; Fethi Naci 15 Kasım 1980 tarihli makalesinde soruyor: Türkiye’de Roman Var mı?

“İlk Türk romanı yayımlanmadan önce batıda yayımla-

nan ünlü romanlardan” örnekler veriyor: Kızıl ve Kara (1830), Parma Manastırı (1839), Goriot Baba (1833), Madame Bovary (1857), Savaş ve Barış (1869), Eciniler (1870)... “Reşat Nuri’nin” diyor, “Yeşil Gece adlı berbat romanını [...] en beğendikleri ‘On Türk Romanı’ arasında sayan şairler, yazarlar çıkmıştır.” Ve ekliyor: “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’yu, Halide Edip Adıvar’ı bugün bile büyük romancı sananlar vardır.”

Tanpınar’ın “zaman zaman yeniden okumak istediği” tek Türk romancı olduğunu bilhassa vurgulayıp, asıl can yakan soruyu soruyor takibinde: Türkiye’de roman var mı? Tahmin edileceği gibi kıyamet kopuyor. Karşı çıkanlar kadar alkışlayanlar da oluyor ama.

Anadilini bilmeden roman...

Fethi Naci, kimi örneklerle haklılığını kanıtlamaya çalışıp, indirici darbeyi sona saklıyor: “Ferit (Edgü) ‘roman dili’nden söz ediyor, oysa Türkiye’de ‘anadili’ni bilmeden ‘roman’ yazan, ‘romancı’larımız var!”

Bunları söylerken sırtını dayadığı kişi Tanpınar; o zaman zaman severek okuduğu tek romancı... Zira Tanpınar demektedir ki: “... garp dillerinden birini bilen, yabancı ülkelerde bu san’atın verdiği iyi örnekleri okuyan ve hayat üzerinde az çok fikir sahibi olan okur-yazarlarımızın büyük bir zevkle tattığı romanı henüz yoktur.” Vaktiyle (1974) Pas Demiri Yiyor’da Rauf Mutluay’ın çaldığı tehlike çanını, Fethi Naci daha güçlü çalmaktadır aslında. Ne demişti Mutluay: “Hep gazete sayfalarında doğup yayılan bu edebiyat ürünleri, toplumsal bir amaçla halka yönelen bu acemilikler, batıdan çağdaş anlayışları getiren bu ‘ilk’ yenilikler, yalnız gazete yoluyla var olabirlerdi.”

Mutluay’ın bir başka yazısında “önerindeki büyük engeli görmeyen kararsızlığında kekemeli” bulunduğu edebiyatçıları, gazetelerden ağır ağır dışlandıkça, edebiyat da hayattan çekildi yavaş yavaş...

Ama hangi edebiyat?

Tek satırını okumadan...

Öyle ya, bir Yaşar Kemal gerçeği var ortada... Nobel Edebiyat Ödülü almış bir Orhan Pamuk... Bir Oğuz Atay, Sabahattin Ali, Yusuf Atılgan, Kemal Tahir, bir Adalet Ağaoğlu vs. Tuhaftır lakin maruz kaldıkları: Mesele “tek satırını okumadan Yaşar Kemal’i ananlar” (20 Eylül 2015, Evrensel) dolaşıyor ortalıkta...

1979’de Pamuk’un, Milliyet Roman Ödülü’nü kazanan Karanlık ve Işık adlı romanını (daha sonra Cevdet Bey ve Oğulları olarak bilinecektir) bastıramayınca gazeteye ilan vermesi, bir horgörü malzemesi olarak bulaşıyor dillere... Macit Balık ile Seyit Battal Uğurlu üşenmeyip, 1981 Şubat’ında Burhan Günel’in fitilini ateşlediği, “Adalet Ağaoğlu Bir Düşün Gecesi’ni A. Huxley’in Ses Ses Karşı’sından aşırıdır iddiasını masaya yatırıp, Minâ Urgan’ın da dâhil olduğu süreci, enine boyuna tartışıyorlar harala gürele... Ve Behice Boran, Edebiyat Yazı-

ları'nda Sabahattin Ali'nin romanı için şunu söylüyor çenkesizce: "Kürk Mantolu Madonna, Sabahattin Ali'den alıştığımız ve beklediğimiz çeşitten bir eser değildir. Roman ve hikâyelerinde bize kasaba ve köylerimizi tanıtan, İçimizdeki Şeytan'da İstanbul'a geçmekle beraber yine onda da bize yerli bir mevzuu veren, sözde entelektüel grupların içyüzünü deşen, Kuyucaklı Yusuf'la dilimizin belki en güzel romanını veren muharrir, Kürk Mantolu Madonna'da sadece 'bir aşk hikâyesi' anlatıyor."

Anayurt Otelı Yerden Yere...

Oğuz Atay'ın kült eseri Tutunamayanlar, Solgun Ateş (Nabokov) taklidi olarak görülüyor türlü vesilelerle, hem de hatırı sayılır kalemlerce...

İlginç vakalardan biri de, 1973 yılında yayımlanan Anayurt Otelı'ni (Y. Atılğan) Yeni Ortam gazetesinde Selim İleri'nin yerden yere vurmasıdır. Atılğan'ın suçu, Peyami Safa'dan sahneler aşırmasıdır. Aslı astarı yoktur bu iddianın, ama kalp(ler) kırılır. Sonradan pişman olduğu bu davranışı şöyle savunur İleri: "...belki bu 'müthiş' romandan kurtulmak istiyordum."

İnsan, fotoğraf çektirirken dahi yanındaki kişileri önemser ve buna göre kareye girme yahut girmeme yönünde karar alır. Hâlbuki günümüzde Yakup Kadri'nin, Oğuz Atay'ın, Sabahattin Ali'nin vs. böyle bir şansları yok. D&R, İnkılâp yahut Remzi gibi ülkenin en saygın, en güçlü, en şu, en bu kitap evlerinde bile bu romanımsı 'şey'lere komşular; yan yana, sırt sırta oturuyorlar. Bir dönem Ahmet Günbay Yıldız'ı, Hekimoğlu İsmail'i, Şule Yüksel Şenler'i raflardan kovan edebiyat, bugün bir sığıntı gibi boynu bükük duruyor; pek bir mahzun ve mağdur... Vahim olan ise şu: Güya geleceğimizi emanet ettiğimiz gençler, "edebiyat"ı bu sanıyor; heveslileri bu eserlere öykünüp benzer metinler çoğaltıyor; parasını verip kitabını bastırıyor, kâh wattpad, kâh bloglar aracılığıyla okura ulaşıyor...

Pıtrak gibiler...

Ataç'tan ötürü "ve" bağlacı kullanmaya çekinen yazarlar kalmadı artık. Kimse "roman dili" üzerine düşünmüyor. "Anadili"ni umursamıyor. Kurgu ne, üslup ne, ya bilmiyor ya da bilmek istemiyor. Estetik ile kozmetik arasında belirgin bir fark görmüyor. Pıtrak gibiler... Keçinin sevmediği ot burnunun dibinde biter misali, şehirlerarası otobüslerin mola verdikleri duraklarda, zincir marketlerin reyonlarında, benzin istasyonlarında, vapur kantinlerinde, akla hayale gelmeyecek nice yerde hep bunlar... O kadar çoklar ki... Onlar çoğaldıkça, Aka Gündüz'den, Kerime Nadir'den, Hüseyin Rahmi'den geçtim, Esen dal, Kuntay, Erhan Bener düşecek raftan... Yakında ancak 'özel sipariş'le Bilge Karasu, Tahsin Yücel, Kemal Bilbaşar okumak mümkün olacak sanki...

"Mobil Rönesans" Sayesinde Anladık ki, Biz Kötüyüz! Geçende, Bernhard Schlink'in romanından uyarlanan "Okuyucu"yu izledim televizyonda. Bir sahne geldi

ve kahramanın ağzından çıkan cümle ok oldu, mızrak oldu, yüreğime saplandı: "Bir tek yerde uygulanmadı ki bu işkence, bu zulüm; yüzlercesi, binlercesi vardı, ama insanlar görmediler, yahut bilmezlikten geldiler!" Mübalağa ederek söylüyorum: Ne farkımız var Nazi Almanyası'ndan?

Hatırlıyorum; Küçük Prens ile Şeker Portakalı bile yasaklandı bu ülkede... Zaman zaman ufak bir tepki gösterildi; okur gitti evdeki Küçük Prens'in, Şeker Portakalı'nın yanına ikincisini aldı. Komşusuna, akrabasına aldı. Hoş, güzel bir manzaraydı. Nadiren gördüğümüz. Ne var ki, o ufak tepkinin çok daha azı Aslı Tohumcu, "porno yazarı" olarak yaftalandığında gösterilmedi. Neyse ki toplumsal hafıza diye bir şeyimiz yok. Biraz dik durunca, üzerinde zaman da geçince... Hayat kaldığı yerden devam edebiliyor.

Sabahattin Ali Serbest!

Yalnız "karşı"yı suçlayarak bir yere varmak zor! Biz yayıncılar da az değiliz... Küçük Prens'in telifi mi düştü, sıva kolları, bas Selim İleri çevirisini, bas Cemal Süreya çevirisini, bas Işık Ergüden çevirisini... Şu an piyasada 100'den farklı yayınevi Küçük Prens basıyor. İyi de niye? Sabahattin Ali'nin öldürülüşünün üzerinden 70 yıl geçiyor. Ortalığı bir anda Kürk Mantolu Madonna basıyor. Peki, bu hücum niye? Her yayınevinin bir duruşu, bir omurgası, bir ideolojisi, yayın politikası yok mudur? Herkesin aynı kitabı basması bir tür tektipleşme değil de nedir?

Vasatı Aşmak Varolmaktan Daha Zor Hale Geldi

Şiirde, romanda, öyküde durum böyle de sinemada, operada, tiyatrodada, balede, resimde, müzikte farklı mı? Cıstaklardan geçilmiyor ortalık. En son hangi şarkıyı, hangi sebeple ezberlediniz, bir düşünün lütfen. Vaktiyle sakızlara yazılan manilerden beter 'şey'ler, güfte diye kakalanıyor 'alıcı'ya. Evet, evet; alıcıya... Çünkü dinler yok, izler yok, okur yok; tüketici ve alıcı var. Bir 'kültür endüstrisi' diretildi. Apar topar da tesis edildi. Lakin depremlerde nehir kenarına, fay üstüne kurulan evler gibi bu endüstri de... Yanlış zamanda, yanlış kişilerle, yanlış yerlerde olduğu için en ufak sallantıda yıkılıyor. Şunu demeye getiriyorum: Sanat çok kapılı bir oda ve her biri farklı döşenmiş yahut boş. Sana göre içinde bulunduğun yahut bulunmayı arzuladığın en doğru, en güzel olabilir. Ama bu diğer odaları yok saymayı gerektirmez.

Sözün özü: Başlarda yoksul bir kültür sanat dünyası vardı, şimdi ise yoksunluk hâkim...

Faruk Duman'dan 10 Roman

Bizim çağdaş romanımızı, Cumhuriyet'e uzanan Tanzimat yenileşmesini ve yazınsal çabasını izlemeden anlamamız olanaklı değildir. Bu nedenle, çağdaşlaşmanın Namık Kemal'in "İntibah"ından, onu izleyen "Efruz Bey", "Aşk-ı Memnu" gibi toplum sorunlarını inceleyen modern romanlardan başladığını söylememiz gerekiyor. Roman, Halit Ziya'nın da değindiği gibi, romantizm ile gerçekçilik arasında bir anlayış farkına bölünmüştü ve romantizm, eski anlatı geleneklerine bağlıydı. Buna karşılık, gerçekçilik, yazar hem toplumu ilgilendiren konulara yöneliyor hem de kendi bireysel düşüncesini açıklama olanağı getirdiği için, edebiyatı, özellikle romanı eski destan geleneklerinden, kalıplardan kurtarıyordu. Aydınlarımız içinde çağdaşlaşma düşüncesi çoktan başladığı için, her alanda olduğu gibi, dil alanında da yenileşme arayışı, toplum sorunlarına etki etme gerekliliği ile sonuçlanmıştı. "İntibah", "Aşk-ı Memnu" gibi romanlar kadın özgürleşmesini vurguluyordu. Bunun yanında, gerçekçiliği yukarıya taşıyan Halide Edib, Suat Derviş gibi çok önemli kadın yazarlar çıkıyordu. Cumhuriyet'in, tüm bu aydınların çabasıyla, önce bir aydınlanma devrimi olarak ortaya çıktığı ve bir aydın eylemi olduğu unutulmamalıdır. Elbette, toplumsal değişim demek, sanat eseri demektir. Yani, sanat, toplumsal değişim dönemlerinde öne çıkar, önem kazanır, hareketlenir ve söz söylemeye başlar. Cumhuriyet, romanımızı doruğa çıkarmıştır. Ben burada çok etkilendiğim birkaç romandan kısaca söz edeceğim. "Yeşil Gece", Cumhuriyet'in belki ilk gözlemci romanı, güçlü bir etki bırakmıştı. Eserin sanırım öbür Reşat Nuri romanlarıyla birlikte bizim romanımızda çok ayrı bir yeri vardır. "Yaban" üzerinde kanımca gerektiği ölçüde durulmamıştır. Oysa aydınımızla halk arasındaki

Faruk
DUMAN

uçurumu, duvarı çok erken bir zamanda görüp saptamıştır Yakup Kadri.

"İnce Memed", hem Yaşar Kemal'in hem Türk romanının başyapıtlarından biri. Anadolu'da yaşanan toplumsal çalkantıları, modernleşmeyi, tarımın yenileşmesini ve el değiştirmesini arkasına aldığı için çok önemli gözlemler yapıyor. Yaşar Kemal'in

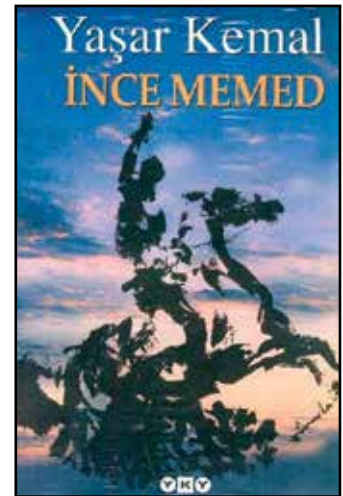
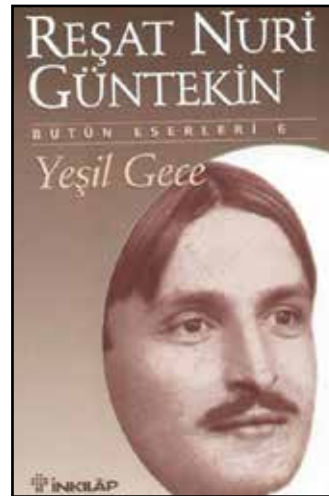
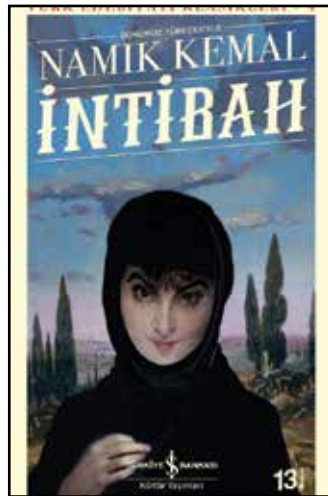
"macbur adam" ifadesi, köşeye sıkıştığı zaman mit yaratan, yaratmak zorunda kalan yoksul insanın bir yanındır. İnce Memed, yoksul köylülerin kendisi üzerindeki hayranlığına kimi zaman kendisi de anlam veremiyor.

"Bereketli Topraklar Üzerinde", aynı toplumsal arka planı alıyor. Yine değişen koşullarda esas kimliğini yitiren, savrulan ve yok olan eski köylü toplumunu anlatıyor. Orhan Kemal'in bu savrulmalar ve iç göçle ilgili anlattıkları son derece önemlidir.

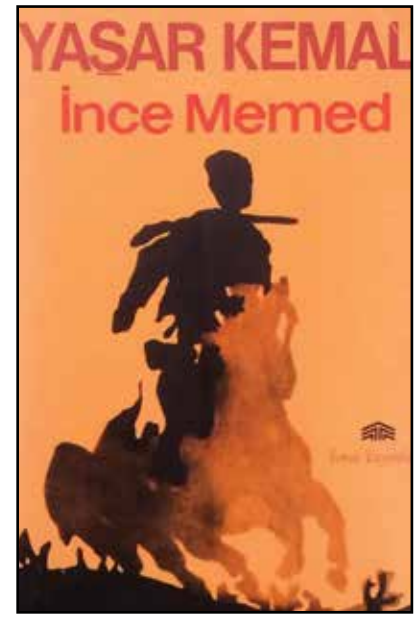
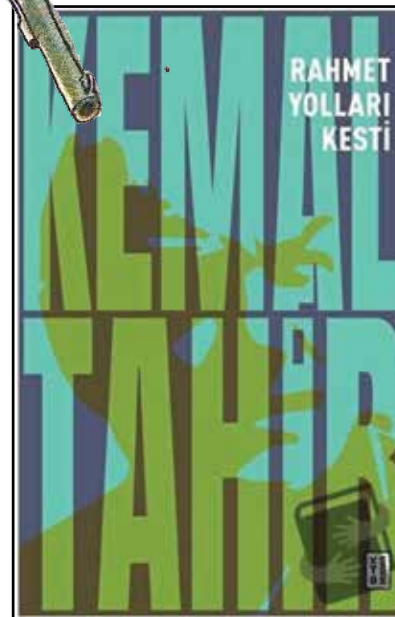
"Rahmet Yolları Kesti"de Kemal Tahir, köylümüze başka yandan bakıyor ama o da gerçekte Orhan Kemal'in vurguladığı yönü yakalıyor: Toplumsal değişim ve sistemin çürümesi, büyük bir ahlaki çöküntüye neden oluyor. Biz bu romanlarla yakın dönemi de izlemiş oluyoruz. Özellikle Anadolu'nun toplumsal dokusu, kapitalist yabanıllaşmayla birlikte paramparça oluyor. Bundan sonra, olağanüstü bir estetik dille yazılmış "Romantik / Bir Viyana Yazı" (Adalet Ağaoğlu), "47'li" (Füruzan), "Hakkari'de Bir Mevsim" (Ferit Edgü) ve "Bıyık Söylencesi"ni (Tahsin Yücel) anabilirim.

Cumhuriyet'le birlikte romanımız, dediğim gibi özellikle gerçekçilik çağında, doruk noktasına ulaşmıştır. Çağdaş edebiyata bizim yanımızdan, dilimizden olağanüstü katkılarda bulunulmuştur. Bir zamanlar Tahsin Yücel'in söylediği gibi, Orhan Kemal, Sait Faik, Memduh Şevket gibi yazarların sayısı dünyada da pek azdır.

antsanat

Gülgeç'in 'İnce Memed'i

Ateşten Gömlek

“Benim “Ateşten Gömlek”i eğer zaman söndürüp bir tarafa atmazsa Türk romanları arasında iki tane “Ateşten Gömlek” olacak. Belki elli sene sonra bir kütüphane rafında yan yana oturacak olan bu iki kitap Hans Andersen’in masallarındaki gibi belki dile gelir, birbirlerine geçmiş günleri söylerler. Kim bilir o uzak atide Türk gençliğinin sırtındaki “Ateşten Gömlek” ne kadar bizimkilerden başka olacaktır”.

Halide Edib Adıvar

Çiğdem
EKİZ

Türk edebiyatının önemli yazarlarından olan Halide Edib Adıvar, 1884 yılında İstanbul’da dünyaya geldi. İlk öğrenimini özel dersler alarak tamamladıktan sonra Üsküdar Amerikan Kız Koleji’ne gitti. İlk çeviri kitabı “Ana” (Jacob Abbott) 1897 yılında yayımlandı. 1899 yılında bu başarısı nedeniyle II. Abdülhamit tarafından Şefkat Nişanı ile ödüllendirildi. Üsküdar Amerikan Kız Kolejinden lisans derecesi alan ilk Müslüman kadın oldu. Üsküdar Amerikan Koleji’nden mezun olduktan sonra çeşitli eserlerin çevirisini yaptı. II. Meşrutiyet’in ilanı ile yazarlığa başlayan Halide Edib, gazetelerde kadın haklarıyla ilgili yazılar yazmaya başladı. İlk yazısı Tefik Fikret’in çıkardığı Tanin’de yayımlandı. Teali-i Nisvan Cemiyeti’nin (Kadınları Yükseltme Derneği) kurucularından biri oldu. Kız öğretmen okullarında öğretmenlik ve vakıf okullarında müfettişlik görevlerinde bulundu.

İzmir’in Yunanlılar tarafından işgalini protesto etmek için düzenlenen Fatih, Beşiktaş, Kadıköy ve Sultanahmet mitinglerinde yaptığı ateşli konuşmalarla dikkat çekti. Millî Mücadele’ye katılmak için Anadolu’ya gitti. İngilizlerin İstanbul’u işgal etmesinin ardından İstanbul Hükümeti tarafından idama mahkûm edildi. Kurtuluş Savaşı sırasında cephede görev yapan Halide Edib’e Sakarya Savaşı’nda onbaşı, İzmir’in kurtuluşunun ardından da başçavuş rütbesi verildi. Savaş yıllarında Anadolu Ajansının kurulmasında rol aldı ve gazetecilik yaptı.

Yazdığı yirmi bir roman, dört hikâye kitabı, iki tiyatro eseri ve çeşitli incelemeleriyle Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı’nın en çok eser veren yazarlarından biri oldu. “Sinekli Bakkal” adlı romanı en bilinen eseridir. 1926 yılından itibaren yurt dışında yaşadığı on dört sene boyunca verdiği konferanslar ve İngilizce olarak kaleme aldığı eserler sayesinde zamanın dış ülkelerde en çok tanınan Türk yazarı oldu. 1939 yılında Türkiye’ye döndü ve İstanbul Üniversitesi’nde görev yapmaya başladı. 1950 yılında Demokrat Parti’den İzmir Milletvekili seçilerek Meclis’e girdi. 9

Ocak 1964 tarihinde hayatını kaybetti.

“Ateşten Gömlek”, Türk edebiyatında Kurtuluş Savaşı üzerine yazılmış ilk romandır. Halide Edip savaşa bizzat katılıp olana bitene doğrudan tanıklık ettikten sonra gerçeklere dayanan bir Millî Mücadele romanı yazmıştır. “Sakarya Ordusuna” ithaf ettiği Ateşten Gömlek romanı, 1922 yılının haziran ayında İktidam Gazetesi’nde yayımlanmaya başlamış, ertesi yıl kitaplaştırılarak eski harflerle okuyucusuna sunulmuştur.

Eserin başında “Yakup Kadri Bey’e Açık Mektup” başlıklı bir sunuş yazısı yer almaktadır. Romanın adı olan Ateşten Gömlek ismi aslında Yakup Kadri Karaosmanoğlu’na aittir. Yakup Kadri her ikisi de cephedeysen sohbet esnasında bu isimde bir roman yazacağını Halide Edib’e söylemiştir. İsmi çok beğenen ve yazdığı romanın adı olarak kullanan Halide Edib, açık mektupta Yakup Kadri’den ismi ondan önce kullandığı için af dilemiştir.

Roman, Peyami’nin başından geçen olayları, Cebeci Hastanesi’ndeki yatağında anımsamasıyla başlar. Romanın asıl kahramanı ve anlatıcısı olan Peyami, savaşta iki bacağı kaybetmiş ve başından vurulmuştur. Başındaki merminin çıkarılması için yapılacak ameliyatı beklerken Millî Mücadele’ye nasıl katıldığını, bu uğurda başından geçen olayları, Ayşe’yi, İhsan’ı, Cemal’i ve romanın diğer kahramanlarını anlatır. Romanın başında kendisini silik, sıradan bir hariciye memuru olarak tanımlayan Peyami milli bilinçten yoksun, etrafında olan olaylara karşı duyarsızdır. Peyami’nin bilinçsel uyanışının ve Millî Mücadele’ye katılmasının asıl nedeni Ayşe’ye olan sevgisi olmuştur. Romanın ilerleyen bölümlerinde, Peyami’nin Ayşe, İhsan ve Cemal’den etkilenerek Anadolu’nun içinde bulunduğu sarsıcı sürecin etkisi altında kaldığını ve Millî Mücadele’ye gönülden destek vermeye başladığını görürüz. Romanın sonunda kişilik olarak değişmiş, gelişmiş, aktif olarak vatan müdafaasına katılmış ve diğerleri gibi “Ateşten Gömleği” giymiş, bu uğurda iki bacağı kaybetmiş bir Peyami vardır karşımızda.

Romanın ana karakterlerinden bir diğeri olan Ayşe, İzmir'in işgali sırasında eşini ve çocuğunu kaybettikten sonra akrabaları Peyami ve abisi Cemal Bey'in yanına İstanbul'a sığınır. Ayşe, o zamana kadar resmedilen, sadece ev işleri ile meşgul, iyi bir eş ve anne olmanın ötesinde bir sorumluluğu olmayan tipik Türk kadınından çok farklı özellikler gösterir. O vatani için hayatını feda etmekten kaçınmayan, cephede üzerine düşen görevleri başarıyla yerine getiren, vatanın bağımsızlığı ve milletin istiklâli için kayıtsız şartsız canını ortaya koyan güçlü, duyarlı, bilinçli ve idealist bir Türk kadınıdır. Ateşten gömlek giymiş adsız pek çok savaş kahramanının simge ismi olan Ayşe aynı zamanda vatani da simgelemektedir.

Halide Edib, roman kişilerinin üzerinden İzmir'i Ayşe ile Ayşe'yi de vatan ile özdeşleştirmiştir. Kahramanların hepsi Ayşe'ye olan hayranlıkları nedeniyle Millî Mücadeleye katılmışlar ve canlarını siper ederek vatanın kurtuluşu için savaşmışlardır. Ayşe İzmir'dir, Ayşe vatandır. İzmir'in kurtuluşu, Millî Mücadele için sembolik bir anlam taşımaktadır ve hepsinin ilk amacı İzmir'i geri almaktır. Ancak yapılması gereken bununla sınırlı değildir. Yazar bunu İhsan ile Peyami arasında geçen bir diyalogda vurgular. "Anadolu'nun ta ortasına gelenleri yenmek ile memleketimizi muhafaza kabil olamayacağımızı düşünüyorum. Onlar, düşmanlarımız, kendi memleketlerine sahip oldukları gibi biz de sahip olmalıyız. Şimdiye kadar zeytinyağıyla su gibi duran bu

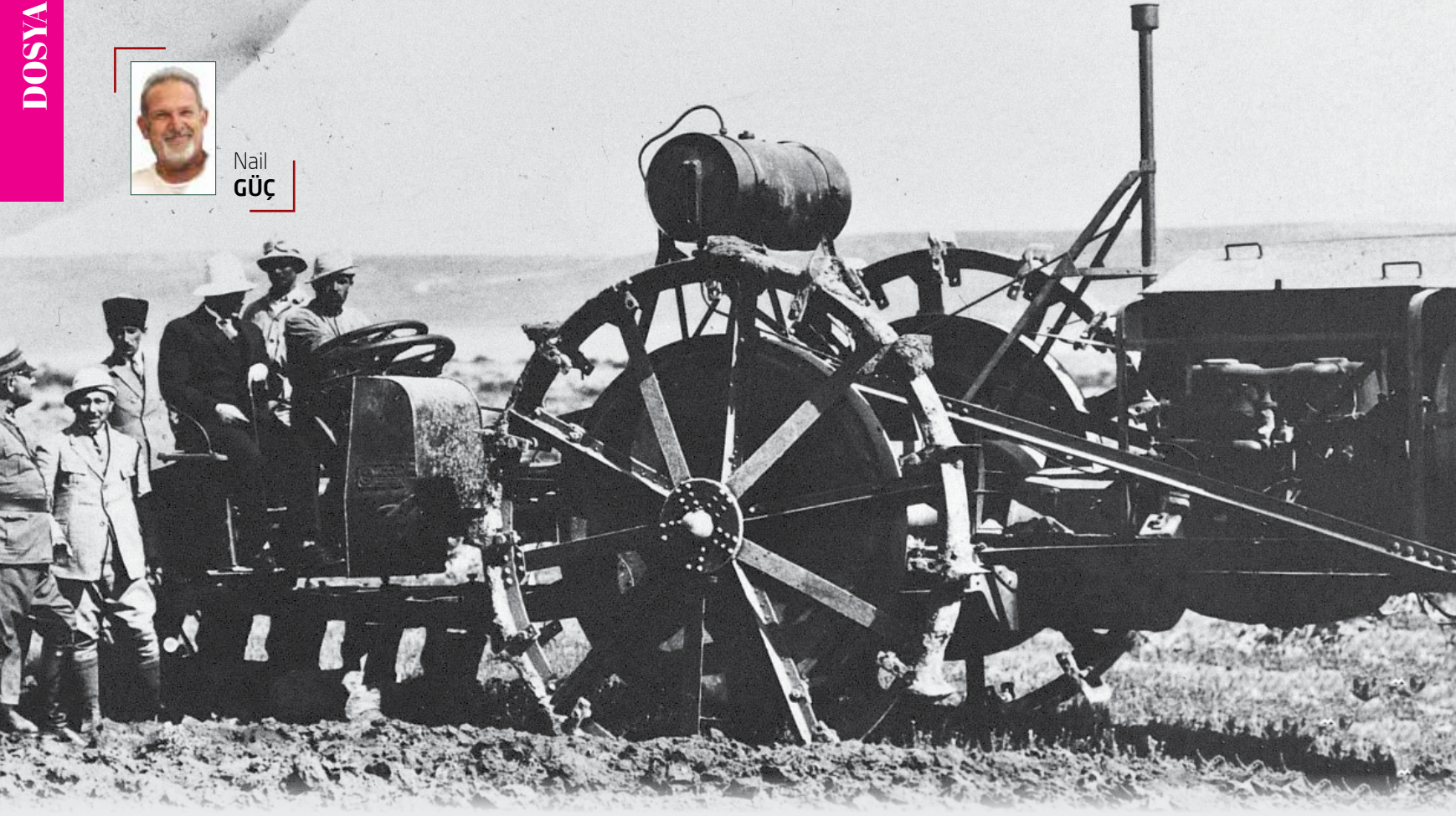
halkla biz kaynaşmalıyız. Göreceksin Peyami, bu halkı kendi memleketine sahip edecek yine bizim yaratacağımız ordu olacak." Halide Edib vatani kurtarma vazifesinin yanı sıra modernleşme ve ulus inşasının da ordunun yükleneceği görevlerden olduğunu işaret eder.

Tarihsel gerçekliklerle kurgusallığın başarılı bir biçimde harmanlandığı eser, arka planında imparatorluktan ulus devlete geçiş sürecini ve Türk toplumunun ulus olma bilincini oluşturmak için verdiği çabayı aktarmaktadır. Romanda bir ulusun var oluş mücadelesi hem toplumsal hem bireysel düzlemde ele alınmış, hem aşk için hem vatanın bağımsızlığı için verilen savaş romanı boyunca paralel olarak ilerlemiştir.

Halide Edib, yaşadığı çağın insanı için öncü olmuştur. Yaşamı ve yazdıklarıyla çağının kadını için pek çok bakımdan rol model teşkil etmiş ve rol modeller yaratmıştır. Kendisinden yola çıkarak kurguladığı Ayşe ile gerçekte olması gereken Türk kadınına gözler önüne sermektedir.

Keyifli okumalar...

(*) Adivar'ın aynı adlı romanından Muhsin Ertuğrul tarafından beyazperdeye aktarılmış 1923 tarihli filminden bir kare.

Nail
GÜÇ

Dertlerden Kurtulur(mu)sun Gezsen Anadolu'yu

“Yaban”, Yakup Kadri'nin savaşta kolunu kaybeden, İstanbul'da yetişmiş bir subay Ahmet Celal'in, Emir eri Mehmet Ali'nin köyüne yerleşmesi sürecinde yaşadıklarını anlatan, günlük biçiminde kurgulanmış, klasiklerimiz arasında saydığımız bir tez romanıdır. Yazar, eserinde, Anadolu köyünü / köylüsünü son derece olumsuz niteliklerle betimledikten sonra tezini apaçık ortaya koyar:

“Anadolu köyü mü? Çorak bir toprak, keleş tepeler, bulanık bir dere, izbe evler. Davanı cılız, sütü sulu, yağı karışık, peyniri imansız; halk hep sakat, kör, topal, kel, kambur; herkes kendi menfaatinde, ne vatan hissi, ne mukaddes duygu, pislik, gübre, çirkef. Ne istilaya karşı nefret duyan var, ne istiklal hummasından haberdar olan.”

“Bunun sebebi Türk münevveri, gene sensin! Bu viran ülke ve yoksul insan kütlesi için ne yaptın? Yıllarca, yüzyıllarca onun kanını emdikten ve onu bir posa halinde kara toprağın üstüne attıktan sonra, şimdi de gelip ondan tiksilmek hakkını kendinde buluyorsun. Anadolu halkının bir ruhu vardı, nüfuz edemedin. Bir kafası vardı, aydınlatamadın. Bir vücudu vardı, besleyemedin. Üstünde yaşadığı bir toprak vardı, işletemedin. Onu hiçliğün, cehlin, yoksulluğun ve kıtlığın elinde bıraktın. O, kara toprakla kuru göğün arasında bir yabancı ot gibi bitti. Şimdi, elinde orak, buraya hasada gelmişsin. Ne etkin ki ne biçeceksin? Bu ısrırganları, bu kuru dikenleri mi? Tabii ayaklarına batacak. İşte her yanın şerha şerha kanıyor ve sen acıdan yüzünü buruşturuyorsun.

Öfkeden yumruklarını sıkıyorsun. Sana ıstırap veren bu şey, senin kendi eserindir, senin kendi eserindir.”

Yakup Kadri'nin bu tezi, doğal olarak da “Yaban” romanı, eleştirilenler ve akademisyenler tarafından yeterince tartışıldı. Romandaki teze tümüyle katılanlar olduğu gibi gerçeklikten kopuk bulanların yazara yönelttikleri haklı ve tutarlı olumsuz eleştiriler de var. Karaosmanoğlu haklıysa sözünü ettiği Anadolu insanıyla Kurtuluş Savaşı nasıl kazanılmış olabilir? “Yıllarca, yüzyıllarca onun kanını emdikten ve onu bir posa halinde kara toprağın üstüne attıktan sonra, şimdi de gelip ondan tiksilmek hakkını kendinde buluyorsun.” serzenişinin gerçek muhatabı aydınlar mıdır, yoksa “Şalvarı şaltak Osmanlı / Eğeri kaltak Osmanlı / Eken-de yok biçende yok / Yiyende ortak Osmanlı” diyen Anadolu insanının ortak dizelerindekiler midir? Ayrıca, çok bilinen çocukluğumuzun şarkısı M. Faruk Gürtunca'nın sözlerine ne diyeceğiz: “Sen ne güzel bulursun / Gezsen Anadolu'yu / Dertlerden kurtulursun / Gezsen Anadolu'yu / Billur ırmakları var / Buzdan kaynakları

var / Ne hoş toprakları var / Gezsen Anadolu'yu"
Billur ırmakları, buzdan kaynakları kendi ellerimizle yok ettiğimiz gerçeğini görmezden gelsek bile Anadolu'yu gezince dertlerden kurtulmak bir yana, dertlendiğimiz gerçeği yüz yıldan beri hâlâ önümüzde duruyor. Yoksa şairlerimiz, yazarlarımız köyü ve köylüyü gerçeklikten kopararak, her biri kendi öznel bakışıyla mı anlatıyor? "Yaban'da anlatılanlardan yüz yıl sonra dönüp Anadolu'ya baktığımızda ne görüyoruz?" sorusu bugün daha önemli görünüyor.

Değerli şairimiz Şükrü Erbaş'ın çok tartışılan "Köylüleri Niçin Öldürmeliyiz?" şiirini yakıcı, ama yerinde bir yanıt olarak alıyorum: "Dünyanın gelişimine bir katkıları yoktur. / Mülk düşkünüdürler amansız derecede / Bir ülkenin geleceği / Küçük topraklarının ipoteği altındadır. / Ve birer kaya parçası gibi dururlar su geçirmeden / Zamanın derin ırmakları önünde..."

Bu yanıtın, aslında bir zihniyeti ima ettiğinin altını çizmeliyim. Erbaş'a katılmamın nedeni, bu toprakların bilgisi Heraklit'in ırmaklarını donduran ve bir türlü değiştirilemeyen Anadolu iklimidir.

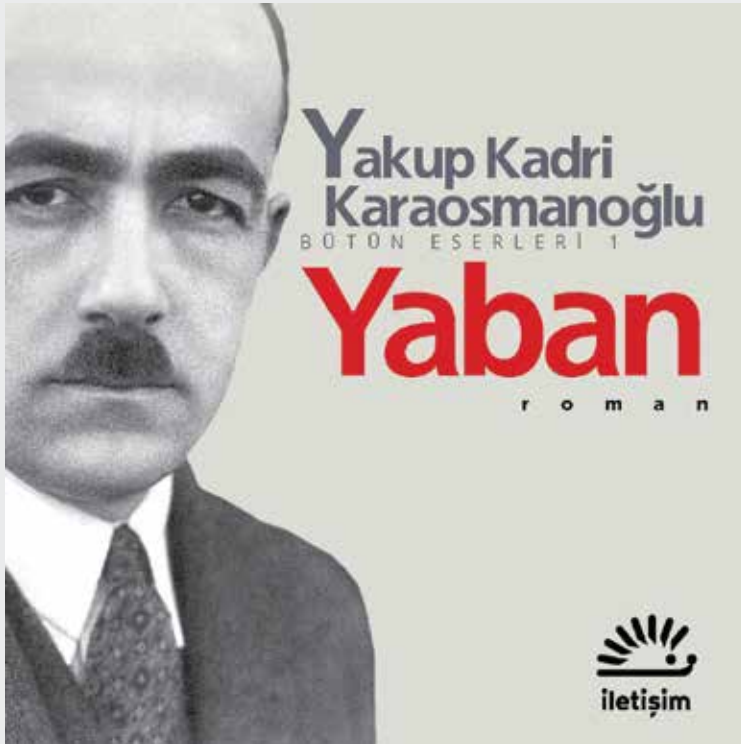
Ahmet Celal bir aydın olarak düşünülürse karşısında köyün en zengini ama giyim kuşamı ile dilenciden farksız; köylüyü tefecilikle avucunda tutan; insafsız, yalancı; köye gelen düşman askerine yol gösteren Salih Ağa vardır. Diğer yanda insanların kanını kene gibi emen, manevi yönden onları kullanan; son derece cahil, pasaklı ve pis Şeyh Yusuf. Soru ortadadır: Ahmet Celal, Salih Ağa ve Şeyh Yusuf'u aşarak köylüyü değiştirebilir mi? Bu soruyu yanıtlamak kolaydır; zor olan, sormaya korktuğumuz asıl soru şudur: Bugünün Ahmet Celal'i, Salih Ağa ve Şeyh Yusuf'u aşabilecek güçte midir? Öy-

leyse Yakup Kadri'nin suçladığı aydınlar kimlerdir? Öncelikle "aydın", "entelektüel", "münevver", adına ne dersek diyelim, bu kavramı ya da kimliği sorgulamak zorundayız. Batı kültüründe Sokrates'ten Bourdieu'ya kadar köklü bir entelektüel geleneği vardır. Bu gelenek içinde Sokrates gerçekten kusursuz bir entelektüel prototipi gibi görünüyor. Kant'ın "Aydınlanma, insanın aklını kullanmaya cesaret etmesidir." ifadesi, içinde "aydın" tanımını da taşıyor. Aydın, başkalarının aklıyla değil kendi aklıyla yaşamayı seçen kişidir. Kendinden önce aklını kullanmaya cesaret edenlerin düşüncelerini tanımak aydın olmanın bir diğer gereğidir. Ancak bu tanıma süreci onları aşma tohumunu da içinde taşımaktadır. Jacoby'e göre kimseden medet ummayan, iflah olmaz, bağımsız bir ruhtur. Adorno'nun bahsettiği entelektüel de tüm sistemlerden eşit ölçüde nefret eden kişidir. O, hiçbir dünyevi iktidardan çekincesi olmayan, her koşulda gerçeği konuşabilen cesur ve kızgın bireydir.

Bizde bu topraklara ilk ışık tohumları Tanzimat'la düştü. Osmanlı'nın yapısından ayrı düşünmeyeceğimiz bu aydınlar kuşağı, tüm iyi niyetlerine karşın devletten kopamayan, çoğunluğu devlet kadrolarında çalışan kişilerdi. Avrupa'ya kaçtıktan sonra da tam bağımsız oldukları söylenemez. Sonuçta bu kuşağın gerçekten tam aydın kimliği taşıyıp taşımadığı tartışma konusudur. Peki, Türk aydını Anadolu için yüz yıldan beri parmağını, kalemını oynatmadan öylece fildişi kulesinde oturup keyif mi çattı? Bu soruya yanıtım, tartışmalı olsa da "hayır"dır. Tam tersine Julien Benda'nın, "Gerçek entelektüeller; kazığa bağlanıp yakılma, sürgüne gönderilme, çarınha gerilme riskine girmek zorundadırlar." tanımının hakkını sonuna kadar veren onlarca aydınımızı saygıyla anabiliriz.

Köy Enstitüleri, Yakup Kadri'nin ortaya koyduğu sorunun çözümü için dünyada eş benzeri olmayan bir aydınlanma projesiydi. Bu projeyi, yukarıda gerçek aydınlardan oluşan listenin en başına koymalıyız. Ayrıca Atatürk'ün "Köylü milletin efendisidir." sözünü de eksiksiz ifade etmemiz gerektiğini düşünüyorum: "Bu memleketin efendisi köylüdür. Türk köylüsünü, bu efendilik mertebesine ulaştırmak en önemli görevimiz ve amacımızdır." Peki, tüm bu aydınlara ve aydınlanma projelerine köylü zihniyetin bakışı nedir? Nazım'ın, "Akrep gibisin" dizelerinde betimlediği bu zihniyet, neredeyse ağız birliği etmişçesine aydınlanmaya karşı koymaktadır. Şair, tüm bunları çok iyi bilmesine karşın yine de inançla yazmıştır: "Ben yanmasam / Sen yanmasan / Biz yanmasak / Nasıl çıkar kararlıklar aydınlığa."

Bugün, 2023'te hâlâ şunu soruyorum anneme: "Her yer yara / Her yer kara / Sabaha çok var mı anne?"

Şiirimizin 100 Yıllık Akışı

Günümüz Türk şiirinin bir miladından söz etmemiz gerekecekse, bu elbette Nâzım Hikmet olacaktır; ama onun değiştirdiği yalnızca şiir formu değil, aynı zamanda eskiye karşı açtığı savaştır. Bu miladın başlangıç noktası 1929 yılı yaz aylarına denk düşer.

İbrahim
DİZMAN

Putlar Yıkılıyor

Nazım, Resimli Ay dergisinin 1929 Haziran ve Temmuz sayılarında, Mehmet Emin Yurdakul ve Abdülhak Hamid Tarhan'ı yerden yere vurur. Neden özellikle bu iki şair? Bu sorunun yanıtı, Hikmet'in yol açmaya çalıştığı şiirin ipuçlarını da taşır. Hamid'i toplumun dertleriyle meşgul olmamakla, hayatı anlatmamakla suçlar. Onun şiirimizde hem form hem dil hem de edebiyat anlayışı olarak sadece eskiyi temsil ettiğini söylemek haksızlık olabilir; ama Nâzım Hikmet'in tahayyül ettiği bir edebiyatın adamı olmadığı, olamayacağı da açıktır. Ona "şair-i âzam" denmesinde elbette genç sanatçıları rahatsız eden bir yan vardır. Belki de "put" kavramı bunun çağrışımıyla doğmuştur.

Hikmet'in "devirmek" için seçtiği ikinci "sahte put" ise ilginçtir; milli şair olarak bilinen, henüz emekleme dönemindeki Türkçe şiir dilinin temsilcisi sayılan, yeni edebiyatın, Cumhuriyet döneminde arzulanan içerik ve biçimin kurucularından olduğu varsayılan Mehmet Emin Yurdakul'dur. Nâzım'a göre o "milli şair" olmanın hiçbir vasfını haiz değildir. Şiirlerinin lisansı ne Türkçedir ne Osmanlıca; uydurma, hiçbir sınıf, tabaka ve ferdin konuşmadığı suni bir lisandır."

Eskiye, geleneği temsil eden Hamid ve geleceğin şiirini kuracağı düşünülen Yurdakul'un seçilmesi elbette çok bilinçli bir tercih. Eski olmamalı tamam, ama yeni de böyle olmamalı! Tarhan, deneyimiyle anlar bunu. Nâzım'ı evine davet eder ve "Biz öncükileri yıktık siz de bizi yıkacaksınız" der. Ancak aynı anlayışı Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin yöneleceği düşünülen zihniyetin temsilcilerinden göremez. Tepki, aynı dönemin romandaki karşılığı Yakup Kadri'den ve düşünsel plandaki temsilcisi Hamdullah Suphi'den gelir. Kadri, Nâzım ve arkadaşı Vala Nureddin'i "Bunlar

ipten ve kazıktan kurtulmuş kaşarlı sabıkalılar" olarak yaftalar. Suphi de aşağı kalmaz: "Vatan ve milliyet dininin diktiği putları yıkanlar bunların yerine hangi putları dikeceklerdir, bunu bilmek lazım" der ve ekler: "Bolşevik dininin putları!" Sonraki yıllarda, yerleşik anlayışlara karşı çıkan, konforlu yazı alanında rahat etmek yerine özgür olmayı seçen bütün edebiyatçılara, aydınlara reva görülen suçlamalar hiç değişmeyecektir. Yanılmaz yargıç tarih, Nâzım Hikmet'in sadece Türk şiirine değil, genel anlamıyla edebiyatımıza çok zengin bir yol açtığını açıkça gösteriyor.

Su Akar Yatağımı Bulur!

20. yüzyılda, Hikmet'in bir dönüm noktası olarak "putları devirmesi", şairlerin zihin-imelem dünyasına sonraki yıllarda büyük bir nehir olacak geniş bir akış yatağı hazırlamıştır. 1930'lar, bunun hazırlık dönemidir denebilir. O su ağır usul aka aka oymuştur toplumcu şiir nehrinin yatağını. Rıfat Ilgaz'dan Ahmet Arif'e, Arif Damar'dan Enver Gökçe'ye ve sonra 60'lı 70'li yıllara bağlanacak bu şiir damarı o yıkılan putlardan temizlenen alanda boy verdi. Çünkü hayat romantik bir Anadoluçulukla, yer yer milliyetçiliğin tuzağına düşen dil seçkinciliğiyle üretilmiş şiirlere karşılık gelmiyordu. Elbette söylemek gerekir

ki bireysel şiir de önemli bir damar olagelmiştir. Türk şiirine yalnızca toplumcu şiir perspektifinden bakmak bu büyük edebiyatı kısırlaştırmak anlamına gelir.

Değişimin Karşı Konulamaz Akışı

Doğrusu, şiirin bütün damarları birbirinden etkilenmiş, birbirini beslemiştir. Orhan Veli'nin şiirindeki biçimde Nâzım etkisi yadsınabilir mi? Dilinde, kalıplara sıkıştırılmaya çalışan Türkçenin elinden tutup onu özgür kırlara taşıma çabası yok mudur? Hikmet'in "Çınarlı,

kubbeli, mavi bir limanı”nı, “...sandalları, mavnaları/ güneşli karpuz kabuklarıyla/yüzüne hasret kaldığım deniz”ini, Orhan Veli’nin gözlerini kapatıp dinlediği “Güzelim bahar rüzgarında ter kokuları”na bağlamakta anlamsal olarak zorluk çekebilir miyiz?

Ahmet Muhip Dıranas’ın “Olvido”sunda doruğa ulaşan duyarlılığın karşılığını Cahit Külebi’de, Behçet Necatigil’de, hatta Gülten Akın’da bulmakta da zorluk çekmeyiz. Bu noktada, Türk şiirinin çok önemli bir evrilmeye aşaması olan İkinci Yeni’ye büyüteç tuttuğumuzda; Cumhuriyet dönemi şiirimizin bütün renklerini, bütün biçim ve içerik yönelimlerini görmemiz mümkün. Başka bir deyişle, son yüz yılın Türk şiirinin prizmasıdır İkinci Yeni. Düşünceyle imgeyi olağanüstü bir zenginlikte buluşturan şairler, bir süre sonra 1970’lerde bazılarının iddia ettiği gibi toplumcu şiirin çok da uzağında olmamışlardır. Hem nasıl olsunlar? Cumhuriyetin o dönemi, büyük alt üst oluşların, toplumsal değişimlerin yıllarıdır. Ece Ayhan’ın “Meçhul Öğrenci Anıtı” o toplumsal alt üst oluşların içinden doğmuş bir şiirdir. O sadece meçhul öğrenci anıtı değil, toplumsallığın imgeye dönüşmüş halidir. “En arka sırada bir parmağın tek doğru karşılığı”dır, “solgun bir halk çocukları ayaklanması”dır. Edip Cansever’in dağılmış pazar yerlerine benzettiği memlekette “gülme bir halk gülüyorsa gülmektir” dizesi kim bilir kaç kuşağı etkilemiş olağanüstü bir toplumcu çıkıştır. Bu çıkış 1960’lardan hızla geçip 1970’lerin şiirine bağlanacaktır ve isyana dönüşecektir Ataol Behramoğlu’nda, Ahmet Telli’de, Şükrü Erbaş’ta.

Şiirin Hayatın Kıyasına (mı) Çekilmekte

Cumhuriyetin 100. yılında, Türk şiirini tek bir yazı çerçevesinde değerlendirmek elbette olanaksız. Şiir ırmağı birçok yerden akıyor. Şunu söylemek çok mu iddialı olur: Yirmi birinci yüzyılda değişen hayatın, yıkılan ve yerine yenisinin henüz koyulamadığı düşünce sistemlerinin, teknolojiyle, bilimin akıl almaz verileriyle alışılmalı zihin kalıplarının yerle bir edilmesinin şiire yansımaları bildiğimiz kategorileri de değiştirecektir. Kimileri, şiirin hayatın kıyasına çekilmekte olduğunu da söylüyor. Bu elbette tartışılabilir. Yıllar önce, Kıyı Dergisi için Çiğdem Sezer’le birlikte, Adnan Satıcı, Şükrü Erbaş ve Salih Bolat’la şiir üzerine bir söyleşi yapmıştık. Geçen yıllarda yitirdiğimiz Salih Bolat, “Şiir gelecekte sadece meraklısına hitap eden, kristalize olmuş bir türe dönüşecek” demişti. Meydanlarda gümbür gümbür okunmayan şiir solar mı? Sevgiliye okunmayan şiir anlamını kaybeder mi? Bir kitabın kapağını çevirip o şiiri sesli okumayınca o dizeler değerini yitirir mi? Bilmiyoruz henüz; hayatın bütünüyle bu yöne aktığını söylemek de abartılı olabilir. Ancak bildiğimiz bir şey var; ardımızdaki yüz yıla bakınca, derin ve zengin bir şiir dünyamızın varlığını sürdürdüğünü söyleyebiliriz.

Yaşar Kemal Muratpaşa’da Anıldı

Antalya’da Muratpaşa Belediyesi, doğumunun 100’üncü yılında, oluşturduğu roman diliyle 20’nci yüzyıl dünya edebiyatını etkileyen romancı, şair ve gazeteci Yaşar Kemal’i bir dizi programla andı. Program, Yenigün Mahallesi’nde Yaşar Kemal’in adını taşıyan parkta usta yazarın rölyefinin açılış töreniyle başladı. Açılışta, mahalle sakinleriyle birlikte Belediye Başkanı Ümit Uysal, gazeteci, yazar ve belgesel yönetmeni Nebil Özgentürk, yazar Nedim Gürsel de yer aldı.

Başkan Uysal, burada yaptığı konuşmada, romanların, şiirlerin, türkülerin bir toplumun kimliğini, karakterini oluşturduğunu söyledi. “Bir toplumun yazarı, şairi yoksa o toplumun temel karakteri sorgulanır” diyen Başkan Uysal, konuşmasına şöyle devam etti:

“Halısı, kilimi, kültürel özellikleri, insani davranışları, manileri, sözleri, ninnileri toplumu inşa eder. Değilse toplumlar kuru kalabalıklar olur. Bizi biz yapan şeyler var ve bunu yeni nesillere aktaranlar, geliştirenler var. Onu en estetik ve incelikle kitaplara, notalara dökenler var. Halı, kilim desenlerine dökenler var. Bunlardan biri de Yaşar Kemal’dir.”

Özgentürk ise, bu açılışta Yaşar Kemal’in de çok isteyeceğini belirterek, “Halkıyla arasında, romanları okuyanlarıyla arasında hiçbir engelin olmadığı bir mahallenin ortasında” dedi. Yazar Nedim Gürsel ise özgürlüğün olmadığı yerde yaratıcılığın olmadığını belirterek “Yöneticilerimize bir çağrıda bulunmak istiyorum, artık ressamı, sanatçıları, yazarları rahat bırakın” dedi.

Açılış sonrası, anma programı Türkan Şoray Kültür Merkezi’nde, Nebil Özgentürk’ün yazıp yönettiği “Yaşar Kemal’in Evrensel Yolculuğu” isimli belgesel gösterimi ve İbrahim Karaoğlu moderatörlüğünde, Özgentürk ve yazar Gürsel’in konuşmacı olduğu söyleşiyle sona erdi.

Şükrü Erbaş'tan 10 Şiir

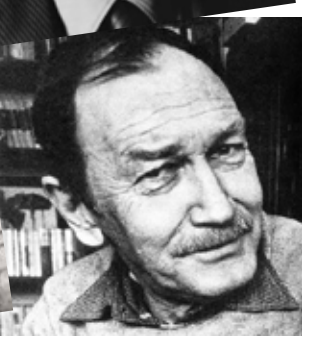
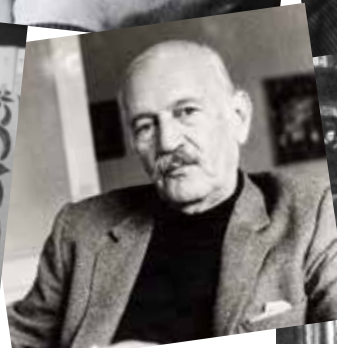
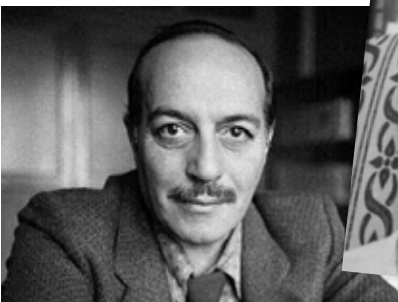
Değerli okuyucu; Sevgili Tuncer Çetinkaya, AntSanaat'ın Güz sayısı için, "Cumhuriyet Dönemi ve çağdaş şiirimizden 10 eser seçsen bunlar hangi şiirler olur", diye bir masum soruyla, bu ağır mı ağır yükü usulca üstüme yıktı. Şiirle birazcık ilişkisi olan herkes için bu seçmenin yakıcılığını anlamak güç olmasa gerek. Hangi arkadaşım böyle bir seçimle karşı karşıya kalsa, buna benzer en az yüz şiiri hiç düşünmeden bir çırpıda sayacaktır. Bu şiirlerden birkaçı aynı olsa da, kimsenin itiraz edemeyeceği onlarca başka şiiri okur keyifle ve saygıyla okumuştur, okuyacaktır. Ben, öncelikle kalbimi yerinden oynatan, beni yazmaya yöneltten, şiirimizin yapı taşı olmuş, yüz yıllık bir atlası temsil edebilecek, dilimizi şölene çeviren, bin yıl sonra da aynı heyecanla okunacağına inandığım küçük bir seçme yapmaya çalıştım. Söylemeye çalıştığım gibi bu yalnızca bana ait, son derece öznel bir seçimdir. Buraya alamadığım olağanüstü büyük, iyi, önemli, değerli şiiri bize armağan eden onlarca, yüzlerce ustamdan özür dileyerek bu kusuru işledim!

Şükrü
ERBAŞ

Seçimdeki Şiirler

- Evler (Behçet Necatigil)
- Son Otobüs (Nâzım Hikmet)
- Tokat'a Doğru (Cahit Külebi)
- Mendilimde Kan Sesleri (Edip Cansever)
- Hani Kurşun Sıksan Geçmez Gecedden (Ahmed Arif)
- Nereye (Fazıl Hüsnü Dağlarca)
- Yokuş Yol'a (Turgut Uyar)
- Uçurumda Açan (Cemal Süreya)
- Deli Kızın Türküsü (Gülten Akın)
- Son Söz (Oktay Rıfat)

SON OTOBÜS

Gece yarısı. Son otobüs.
Biletçi kesti bileti.
Beni ne bir kara haber bekliyor evde,
ne rakı ziyafeti.
Beni ayrılık bekliyor.
Yürüyorum ayrılığa korkusuz ve kedersiz.

İyice yaklaştı bana büyük karanlık.
Dünyayı telaşsız, rahat seyredabiliyorum artık
Artık şaşırtmıyor beni dostun kahteliği,
elimi sıkarken sapladığı bıçak.
Nafile, artık kışkırtmıyor beni düşman.
Geçtim putların ormanından baltalayarak
ne de kolay yıkılıyorlardı.
Yeniden vurdum mihenge inandığım şeyleri,
çoğu katkısız çıktı çok şükür.
Ne böylesine pırl pırl olmuşluğum vardı,
ne böylesine hür.

İyice yaklaştı bana büyük karanlık.
Dünyayı telaşsız, rahat seyredabiliyorum artık.
Bakınıyorum başımı kaldırıp işten,
karşıma çıkıveriyor geçmişten
bir söz
bir konu
bir el işareti.
Söz dostça
koku güzel,
el eden sevgilim.
Kederlendirmiyor artık beni hatıraların daveti
hatıralardan şikayetçi değilim.
Hiçbir şeyden şikayetim yok zaten,
yüreğimin durup dinlenmeden
kocaman bir diş gibi ağrımından bile.

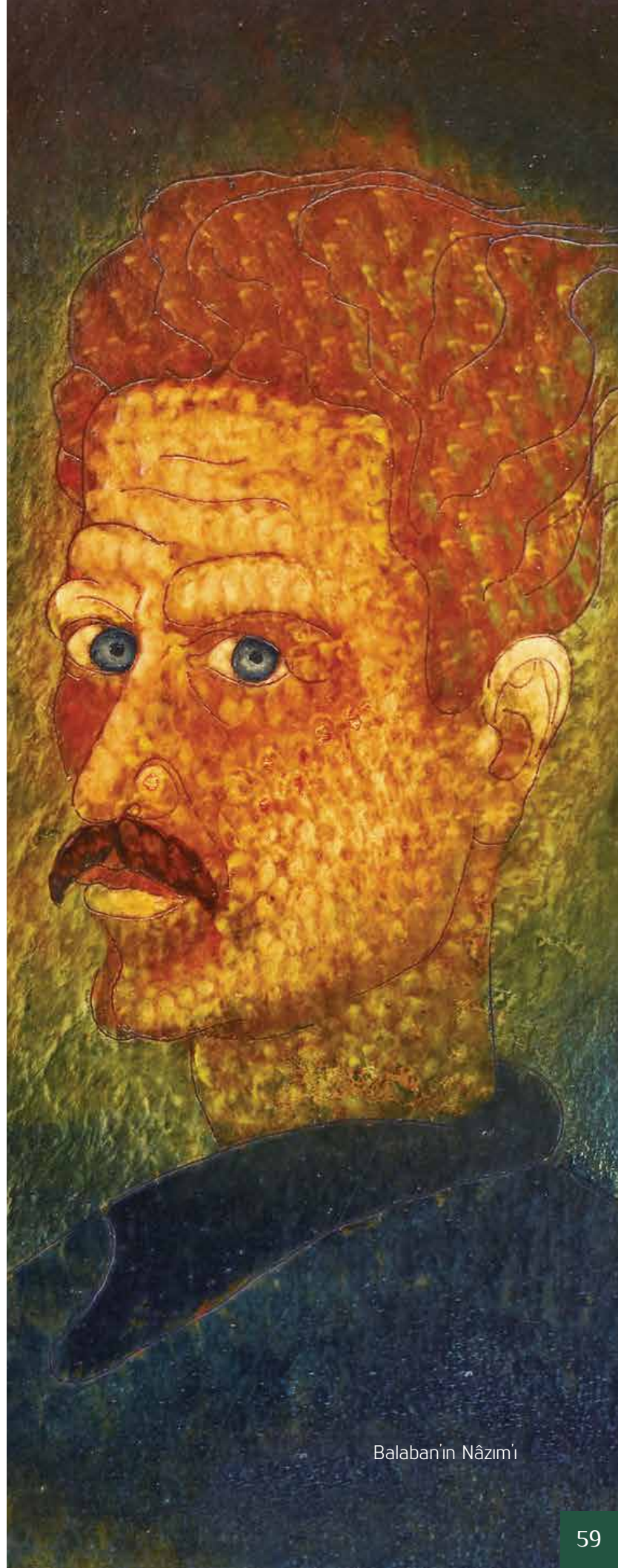
İyice yaklaştı bana büyük karanlık.
Artık ne kibri nazırın, ne katibin şakşağı.
Tas tas ışık döküyorum başımdan aşağı,
güneşe bakabiliyorum gözüm kamaşmadan.
Ve belki, ne yazık,
hatta en güzel yalan
beni kandıramıyor artık.
Artık söz sarhoş edemiyor beni,
ne başkasının, ne de kendiminki.

İşte böyle gülüm,
iyice yaklaştı bana ölüm.
Dünya, her zamankinden güzel, dünya.
Dünya, iç çamaşırlarım, elbisemdi,
başladım soyunmağa.
Bir tren penceresiydim,
bir istasyonum şimdi.
Evin içerisiydim,
şimdi kapısıyım kilitsiz.
Bir kat daha seviyorum konukları.
Ve sıcak her zamankisinden sarı,
kar her zamankinden temiz.

NÂZİM HİKMET

antsanat

Balaban'ın Nâzım'ı

Türkiye’de Felsefenin Yüzyılı İçin Bir Değerlendirme

Kendi özel ilgileri ile Batı kökenli felsefeyle tanışmış Osmanlı münevverlerini saymazsak akademik anlamda felsefe, Darülfünun’la Osmanlı’ya geldi.

Ahmet
İNAM

Teoloji ve ahlak konuları ağırlıklı felsefe tarihi, bilgi ve varlık problemleri tartışılmaya başlandı. 1910’da “felsefe şubesinin” kurulması, felsefe alanını özellikle bir “malumat” olarak tanıma çabalarını düzenli hale getirdi. Dinin yaşam biçimini büyük ölçüde belirlediği bir kültürde, felsefe, dini odaklı bir düşünce ile ahlak sorunlarının içinde buldu kendini. Örneğin Felsefe Mecmuası’nın ilk sayılarına baktığımızda (1911 ya da 1913), Darülfünun Felsefe Şubesi ders programlarında (1910’dan itibaren) bunu görebiliriz. Parçalanmakta olan bir imparatorluğun münevverleri, toplumsal ekonomik sorunlara, günlük insan ilişkileriyle ilgili yaşanan sorunlara (Örneğin “muaşeret” konusunda) felsefe ile çıkış aramaktadır. Bilim ve felsefe “yeni bir hayatın”, “Batı medeniyetine” geçişin, “yüksek” bir kültüre erişimin imkânı olarak görülmektedir. Bir umuttur, belli bir dünya görüşü içinde olanlar için felsefe. (Özellikle “materyalist” dünya görüşünde olanlar için!) Felsefe Mecmuası’nın tavrından anlıyoruz ki felsefe düşünme, tartışma belli bir duruş gerektirir, dinle yüzleşmeden yürütülemez. Derginin “muhteviyat” sayfasından sonraki sayfada “muarızlara hürmet, la-kaydlara merhamet” (karşıtlara saygı, kayıtsızlara merhamet) yazmaktadır. Bu deyişe ikinci sayıda “Din gayr-i ihtiyârî felsefe, felsefe ihtiyârî dindir” sözü eklenmiştir. Felsefenin akademik olarak kendi alanını bulması cumhuriyet sonrası döneme kadar uzanan uzun yıllar alacaktır.

Felsefeyi Batı’dan kaçınılmaz olarak aldığımızda, üstesinden gelinmesi gereken ağır dünya işleri, felsefe düşünmenin hakkını verecek temaşa (theôria) mesafesi, çepeçevre, derinlikli düşünme uzaklığı bırakmamış-

tı. Bu kuramlaştırma, düşünme uzaklığı yoksunluğu, yoksulluğu, felsefeyle uğraşanları kısa bakışlı, malumat düzeyinde, sığ bilgilerle felsefeyi yürütmek zorunda bıraktı. Bugün bile, kendisinin filozof olduğunu kanıtlamak isteyen malumatfuruşlarla, haklı olarak çevirilerle felsefi düşünmeyi zenginleştirmek isteyenlerin belirlediği gündem, böyle bir düşünme uzaklığını engelliyor. 1933 Üniversite reformuyla birlikte İstanbul Üniversitesi’nden başlayarak, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde Alman ve Fransız hocaların öncülüğünde felsefe bölümleri kuruldu. Bu Üniversitelerin doktora programlarından mezun olanlar sonradan kurulacak felsefe bölümlerinin öğretim üyeleri oldular.

Yüzyıl içinde felsefe ağacının dalları çoğaldı. Felsefenin hemen her alanında yurt içinde ve yurt dışında doktora yapan felsefeciler ülkemizdeki felsefe çalışmalarının alanını genişletti. Felsefe tarihi, bilgi kuramı, mantık, ontoloji, fenomenoloji, sanat felsefesi, ahlak felsefesi, bilim felsefesi, mantık felsefesi, teknoloji felsefesi, çevre felsefesi, estetik, dil felsefesi, din felsefesi, zihin felsefesi, bilişim felsefesi, tarih felsefesi, yorumsamacı (hermenötik) felsefe gibi alanlarında uzmanlaşmaya çalışan akademisyenlerimiz var. Bu bir zenginlik. Açılma, serpilme anlamında. Felsefe bölümlerinin sayısı altmışı geçti. Belki laboratuvar gibi, özel pahalı aygıtlar gerektirmeyen bir dal olduğu için yeni açılan üniversitelerde ilahiyat çıkışlı arkadaşlardan da destek alarak yeni felsefe bölümleri kuruluyor. Böylesi bir nicel artışın nitel artışı nasıl etkileyeceğini ileride göreceğiz. (Öğrencilerin “mezun olunca ne iş yaparız?” sorularına karşı bu bölümler boş kalmıyor!)

Böylesi bir nicel artışı, telif, çeviri felsefe kitaplarının çeşitliliğinde ve satış sayılarında görüyoruz. Dergiler, web sayfaları, You Tube yayınları pıtrak gibi çoğalmakta.

Türkiye’de büyüyen felsefe ağacının durumunu daha yakından irdelemeye geçmeden önce, felsefe eğitimiyle ilgili bir sorunu anımsatıp, yüzüncü yıla yaklaşan felsefecinin sahip olması gerektiğini düşündüğüm bazı özelliklerine değineceğim.

Felsefeyi öğrenip öğretirken felsefe metnlerinin okunup değerlendirilebilmesi, belli bir felsefi ortamı, Batı kültürünü kökleriyle anlamayı, Batının ve bu toprakların klasik dillerini bilmeyi gerektirdiği için akademide ve akademi dışı çalışmalarda çok fazla yol alamıyoruz. Genel felsefe malumatı ile felsefeci ya da filozof olunabileceği yanlışlaması yaygın görünüyor. Felsefe akımlarını, filozof görüşlerini ansiklopedik malumat düzeyinde öğrenmeyle yetinme sürmektedir.

Filozofların kendi metinleriyle karşılaşabilme hem sağlam bir felsefe tarihi bilgisi hem de çözümlenme, yorumlama, metinler arası bağlar kurabilme becerisiyle sağlanabiliyor. Felsefe eğitiminde metin okuma becerisi çok zayıf kalmıştır, kalmaktadır.

Nasıl bir felsefeciyi özlüyorum? Birkaç özelliğini vererek anlatayım;

1. Dünyanın seçkin felsefe etkinliklerinde, kurumlarında, dergilerinde tartışmalar yapabilen, savlar ileri sürebilen;
2. Dünyanın içinde bulunduğu çevresel, siyasal, ekonomik, toplumsal psikolojik, tinsel sorunlarına yüklenen anlam ve değerlere eleştiri ve görüş getirebilen;
3. Köklerden gelen felsefe sorunlarına (philosophia perennis!) yaşanan yaşam ışığında yeni yorumlarla bakabilen;
4. Geleceğin geniş ufuklu, irdeleyici, yaratıcı, duyarlı, sorumlu felsefecilerini yetiştiren;
5. Sahip olduğu dünya görüşüne eleştirel gözle bakabilen, diğer dünya görüşleriyle karşılaşabilen, onlara açık olabilen;
6. Kültürler arası etkinlikler düzenleyip, farklı görüşleri tartışabilen;
7. İçinde doğduğu dili ve kültürü felsefeyle, felsefede yoğurabilen; Felsefeciyi özlüyorum.

Yeniden dönelim, felsefe ağacına. Felsefe ağacının dallarının sayısı artıyor. Ağaç büyüyor. Peki, gövdesi, kökleri ne durumda? Ağacın dalları, yaprakları, çiçekleri, geleceğe açılan felsefe ürünlerini etkinliklerini gösteriyor.

Gövdesi çağıyla ilgilidir. Çağını ne kadar anlayabiliyor, yorumlayıp etkileyebiliyor? Türkiye’de felsefeciler, “seçkin” akademik ortamlardaki tartışmalara ne kadar katılabiliyor, katkı sunabiliyor? Bu tartışmaların gündemini belirleme gücü var mı? (Bu soru, felsefenin toplumsal-siyasal-ekonomik alt yapısının ne kadar önemli olduğunu göstermiyor mu?) Ülkedeki yaşam sorunları üstüne, ülkenin anlam dünyası üstüne etkileri ne kadar?

Köklerse öncelikle felsefenin doğduğu yaşam biçimlerini, arayışları, sorgulamaları, düşünce ortaya koyma çabalarını simgeliyor. (Eskil Yunan’ı kastediyorum! Her gelişmiş kültürde insan düşünür ama her düşünme felsefi düşünme değildir!) Bir de kendimize özgü, yaşadığımız coğrafyada binlerce yıldır yaşanan kök yaşam var. Felsefe ağacının kökü ikisiyle de ilgili.

Soru: Yüz yıl içinde bu iki kök yaşamla, Eskil Yunan’dan gelen özge kök ve felsefe yaptığımız dil ve kültürden gelen özgü kökle ne kadar ilişki kurabildik, oralardan beslenebildik? Felsefeyi, örneğin matematik gibi bir akademik disiplin sanıyoruz, tüm kültürlerde ortak ya da kültürlerin üstünde olan. Felsefenin elbette bütün farklı kültürlerde düşünen insanlara ortak zemin sağlayan bir özelliği var; işte bu ortak zemine özge köke, biz özgü kökümüzden beslenerek gireceğiz, eğer yaşama dokunan felsefede yürüyeceksek.

Yüzyılda büyüyen felsefe ağacının meyveleri, dünyadaki felsefe bahçesine ürünler vermeyi sürdürecektir elbette.

Bu ürünler başka ağaçlardan aşılı olarak elde edilmiş de olabilir. Ağacın daha canlı, daha yaşam ve düşünce dolu meyveler verebilmesi, ülkede bir felsefe ikliminin, özgür, coşkulu, ateşli bir ortamın akademinin içinde ve dışında oluşmasına bağlıdır.

Ben köklerle ilgili bakışımızın, bu alandaki çalışmalarımızın yeterli olmadığını düşünenlerdenim. Bu, bir anlamda arkhê problemidir. Dünyada felsefenin geleceğinin de köklerle ilgisi olduğunu düşünüyorum: Beslendiğimiz toprak ve tarih! Bize özgü olanla bize özge olanın harmanlanması. Adım adım kendimize özgü bilim ve felsefe dilini oluşturmaya başladığımız bugünlerde, Cumhuriyetimizi geleceğe taşımak, felsefenin köklerden beslenen bir bilgelik sevgisi olduğunu anımsamakla başarılı olabilir.

Zekeriya
KAPTAN

Cumhuriyet ve Müzik Devrimi

Küreselleşmenin sonucu olarak Dünya'mızın ne denli küçüldüğü, ülke sınırlarının bile neredeyse kalkabileceği düşünüldüğünde "Kültür" ulusların / milletlerin kendilerini tanımlamada, ifade etmedeki tek alandır. Bu yönüyle Kültür, küreselleşmenin en görünür alanlarından biridir. Günümüzde bilimsel, teknolojik ve ekonomik gelişmelere bağlı toplumsal alandaki hızlı değişim ve dönüşümler ne yazık ki kültürleri yok etmekte, değiştirmekte ve dahası kültürel kimlikler yeniden yorumlanmaktadır.

Küreselleşme sürecinde kültürler değişime zorlanır, yerel-ulusal kültür öğeleri, öncü/baskın toplumların kültür kodlarıyla etkileşime sokularak yeni kültürel pratiklerin ve anlayışların oluşması sağlanır. Süreç sonunda, yerel-ulusal kimliklerin önemi kaybolur; onların yerini almaya çalışsan "küresel kimlik" ise temelsiz ve belirsizdir. Bundan dolayıdır ki Kültür; millet-ulus kavramının en önemli unsurlarında biridir. Diğer bir ifadeyle, millet-ulus olmanın temelinde kültür yatmaktadır. Temelde kültür kavramını bu kadar önemli kılan şey ise; öncelikle insanın/bireyin kendini tanımlama sorunsalındaki "ben kimim?" sorusuna vereceği cevabın tamamıyla kültürel temelli olmasındandır. Kültürün en önemli boyutlarından, en temel öğelerinden ve belirginleştirici/özelliği alanlarından biri Müzik'tir. Müzik, kültürel belleğin/hafızanın ve kültürel değerlerin bir taşıyıcısıdır. Kültürel kimliğin oluşumunda, sürekliliğinde ve aktarımında önemli bir rol oynar. Anadolu, kültürel geçmişi ve tarihsel süreç bakımından

binlerce yıllık bir derinliğe sahiptir. Bu kültürel ve tarihsel birikim, dünyada eşine az rastlanır nitelikte bir mirastır. Bu mirasın öne çıkan alanlarından birini hiç kuşkusuz Müzik/Müzik Kültürü oluşturmaktadır. Anadolu Müzik Kültürü, Cumhuriyetimizin kuruluşundan itibaren yeni bir süreç içine girmiştir. Söz konusu sürecin temelinde, ulusallık/millilik, yönteminde; çağdaşlık; niteliğinde; evrensellik vardır. Bu ilkeler ışığında öngörülen dönüşüme "Türk Müzik İnkılabı" adı verilmiştir. Büyük önder Mustafa Kemal Atatürk'e göre; "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür." Kültür olduğu yer/bölgenin tüm özelliklerine bağlıdır. Bu bir ulusun öz yapısıdır. Kültürün alanlarından bilim, "hayatta en gerçek yol gösterici"; diğer bir alanı olan sanat ise "ulusun başlıca hayat damarlarından biridir." Büyük öndere göre "Türk Milleti'nin tarihsel bir niteliği güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir." Bu düşünceler doğrultusunda, Büyük Önder Atatürk'ün doğrudan yönlendirmesiyle Cumhuriyetimizin ilk on beş yıl (1923- 1938) süresince gerçekleştirilmiş

olan atılımlar, Türk Müzik İnkılabının açık mesajları niteliğindedir: Öncelikle bu atılımlar ana başlıklarıyla şöyle özetlenebilir:

Makam-ı Hilâfet Mızıkasının İstanbul'dan başkent Ankara'ya getirilerek "Riyaset-i Cumhur Musiki Heyeti" adı altında yeni bir yapıya dönüştürülmesi (1924). Ankara'da Musiki Muallim Mektebi'nin kurulup açılması (1924), Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun (Öğretimi Birleştirme Yasasının) yürürlüğe girmesiyle Genel Müzik Eğitimi'nin lâik bir temele oturtulması (1924), Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla Tekke Müziği'nin varlık nedeni ve ortamının kaldırılması (1924), Müzik öğrenimi için Avrupa'ya yetenekli gençlerin gönderilmeye başlanması (1925), Halk müziği ezgilerimizin derlenmeye başlaması (1925) ve notaya alınan ezgilerin yayımına geçilmesi (1926), Batı müziği bölümü eklenmiş olan İstanbul'daki Dârüelhanın konservatuvara dönüştürülmesi (1926), İstanbul Belediye Konservatuvarı'nda Geleneksel Türk Sanat Müziği eserlerinin saptanmasıyla görevli "Tesbit ve Tasnif Heyeti"nin kurulması (1926) ve bu eserleri seslendirmek için Konservatuvarda İcra Heyeti'nin oluşturulması (1927), Avrupa'daki müzik öğrenimini tamamlayarak yurda dönen gençlerin Musiki Muallim Mektebi'nde görevlendirilmesi (1927-1930), Çok sesli müziğe temel olmak üzere müzik teorisi kitaplarının yayımlanmaya başlaması (1928), Balkan Oyunları Müzik Festivali'nin düzenlenmesi (1931) Halkevleri'nin kurulması ve halkla bütünleşmek üzere etkinliklerinin başlaması (1932), Atatürk'ün ünlü "10. Yıl Söylevi"nde Türk Müzik Kültüründe "çağdaşlaşma" amacını belirtmesi (1933) ve TBMM'nin açılış söylevinde "evrenselleşme"yi açıkça dile getirip kültürel hedef olarak göstermesi (1934), İlk Türk operası kabul edilen "Öz Soy"un Adnan Saygun tarafından bestelenip sahnelenmesi (1934) "Millî Musiki ve Temsil Akademisi Kanunu"nun çıkarılması (1934), Müzik alanını da kapsayan Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'nün kurulması (1935), Başta Paul Hindemith olmak üzere, Avrupa'dan ünlü müzik uzmanlarının davet edilerek görevlendirilmesi (1934-1936), Ankara Devlet Konservatuvarı'nın kurulması ve öğretme başlaması (1936). Musiki Muallim Mektebinin Gazi Terbiye Enstitüsüne aktararak bağlanması (1937- 1938) Türkiye'de bilimsel yöntemle uygulanan en büyük ve en geniş kapsamlı halk ezgileri derleme çalışmalarının başlaması (1937), Türkiye'nin ilk büyük halk müziği arşivi olarak Ankara Devlet Konservatuvarı'nda "Türk Halk Ezgileri Arşivi"nin kurulması (1937), Ankara'da "Askerî Mızık Okulu"nun kurularak öğretme başlaması (1938),

Cumhuriyet döneminde müzik alanında yapılan çalışmaların baş mimarı hiç kuşkusuz Mustafa Kemal Atatürk'tür. O'nun daha o tarihte, yani memleketin emperyalist güçlerden kurtuluşunun üstünden ancak altı-yedi ay gibi kısa bir zaman geçtiği, barışın bile imzalanmadığı günlerde eğitim sorunları üzerinde dururken güzel sanatlardan, türlü kültür kuruluşlarından ve konservatuvarlardan bahsetmesi, kendisinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilerideki yolunu bu alanlarda şekillendirdiğini kanıtlaması bakımından çok önemlidir. Büyük önder Atatürk, Türk toplumunun müzik beğenisinde, müzik anlayışında bir dönüşüm gerçekleştirmek istemiştir. Çünkü müzikte reform olmadıkça diğer alanlardaki reformların eksik kalacağını düşünmektedir. Bu bağlamda, Çağdaş Türk Kültürünün oluşmasında müziğe ayrı bir önem vermiş olması onu dünyadaki birçok devrimciden de (Napoleon Bonaparte, George Washington, Thomas Jefferson, Giuseppe Garibaldi, Sri Aurobindo, Michael Collins, V.I. Lenin, Fidel Castro, Mahatma Gandhi gibi) farklı kılmaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk, 1928 yılı yazında Sarayburnu'nda katıldığı bir açık hava toplantısında "Müziksiz devrim olmaz" derken sonraki uygulamalarından amacının çok sesli evrensel batı müziği olduğu görülmektedir. Atatürk'ün düşünceleri çok geçmeden Avrupa'nın ünlü müzikçilerinin Ankara'ya davet edilmesine, onların yardımı ile bir konservatuvar açılmasına ve Türkiye'de müzik eğitiminin yeni baştan örgütlenmesine varacaktır. Ulusal Türk müziğinin yaratılması, öğretilmesi ve yaygınlaştırılması çalışmalarına Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra başlanmıştır. Cumhuriyet döneminin en önemli müzik sorunu, ulusal ve çağdaş Türk müziğinin yaratılması ve yaygınlaştırılmasıdır. Halk ezgilerinden yararlanarak ulusal nitelikte bir müzik yaratılması istenmiştir. İlk iş olarak 1916 yılında kurulan Darüelhan ele alınmış ve birçok değişiklikten sonra bu kurum 1927 yılında İstanbul Konservatuvarı adını almıştır. İstanbul Konservatuvarı halk türküleri derlemeleri ile ilgilenmiştir.

Bünyesinde bando, orkestra ve fasıl heyeti bulunan Muzika-i Hümayun 1924'te Ankara'ya taşınmış ve Riyaset-i Cumhur Musiki Heyeti -bugünkü ismi ile Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası- adını almıştır. Cumhuriyetin ilk on yılında Ankara'da ve İstanbul'da klasik batı müziği konserleri sıkça yapılmıştır. Ankara'da haftalık senfonik halk konserleri yapılmakta, yaz aylarında TBMM bahçesinde Riyaset-i Cumhur Bandosu tarafından halka açık konserler verilmiştir.

1924 yılı sonlarına doğru Avrupa'ya müzik alanında yetiştirilmek üzere öğrenciler gönderilmiştir. 1924'te Ekrem Zeki (Ün), Ulvi Cemal (Erkin) Paris'e, 1926'da Necil Kazım (Akses) Viyana'ya, 1927'de Hasan Ferit (Alnar) Viyana'ya, Cevat Memduh (Altan) Leipzig'e, 1928'de Ahmet Adnan (Saygun) Paris'e, Halil Bedi (Yönetken) Prag'a gönderilmiştir. Nurullah Şevket (Taşkıran) ve Afife Hanım da Avrupa'da şan eğitimi almışlardır.

1934-1935 yıllarında Atatürk'ün girişimi ile ilk ulusal opera temsilleri yapılmıştır. İran Şahı'nın Türkiye'ye gelişi onuruna kısa sürede Ahmet Adnan Saygun tarafından bestelenen/ hazırlanan ve 19 Haziran 1934 günü sahnelenen Özsoy operası başarılı bir örnektir.

Türkiye Cumhuriyeti'ne sanat kurumlarını kurma amacı ile gelen kişiler arasında Paul Hindemith 1936 yılında Ankara'da Devlet Konservatuarını Eduard Zuckmayer (1890-1972) Gazi Eğitim Enstitüsü'nü kurmuştur. 1931-32 yıllarında İstanbul'a gelen Viyana Müzik Akademisi direktörü Joseph Marx, İstanbul Konservatuarının kuruluş, yönetim ve öğretimi için raporlar hazırlamış ve 10'a yakın sayıda detaylı metni konservatuvara sunmuştur. Prof. Carl Ebert, Ankara'da Devlet Konservatuarı tiyatro tatbikat sahnesi ile opera stüdyosunu, dokuz yıl kesintisiz yönetmiştir. Yirminci yüzyılın en önemli besteci ve müzikologlarından biri olan Bela Bartok, 1936 yılında Ankara Halkevi Başkanlığı'nın davetlisi olarak Türkiye'ye gelmiştir. Bartok, Türkiye'de kaldığı bir aya yakın süre içerisinde Ankara'da üç konferans ve iki de konser vermiş ve ayrıca Ankara, Adana (Seyhan), Osmaniye ve Mersin'de, Türk müzik adamları ile birlikte saha araştırmaları gerçekleştirmiştir. 1976'da Amerika'da yayınlanan "Turkish Folk Music From Asia Minor" isimli kitap Küçük Asya'dan Türk Halk Müsikisi adı ile Türkçe'ye çevrilerek Türkiye'ye kazandırılmıştır. Ernst Praetorius ise 1935 yılında Cumhurbaşkanlığı

Senfoni Orkestrası'nın şefi olmuş ve bu görevini 1946 da ölümüne kadar sürdürmüştür.

Atatürk döneminde gerçekleştirilen ve hayata geçirilen devrimler, yeni cumhuriyetin çağdaş/evrensel medeniyete dönük yüzünü göstermesi anlamında kurulan ve yapılandırılan kurumlar bağlamında, dönemin koşullarına göre oldukça önemli kazanımlar elde edilmiştir. Yüzerce yıldır çağdaş/evrensel müzikte gerçekleşen büyük değişim ve gelişim düşünüldüğünde, Cumhuriyet'e kadar uzanan yıllar süresinde büyük değişim gösteremeyen Türk müzik yaşantısının, Cumhuriyet dönemi içinde büyük bir dinamizm içinde yeniden yapılanışı sayesinde uluslararası sanat alanında önemli bir noktaya ulaştığı görülmektedir. Müzik devrimi de işte bu açıdan bakıldığında, dönemin siyasal anlayışı açısından, bir çağdaşlaşma aracı olarak ele alınmıştır. Bugün müzik devrimi bağlamında uluslararası düzeyde alınan ödüller, yorumlar, konservatuarlarda ve müzik okullarında yetişen gençler göz önüne alındığında, bu coğrafyada gelişen çağdaşlaşma noktası açısından önemli kazanımların elde edildiği görülmektedir. Bu başarının, azımsanmayacak kadar önemli bir başarı olduğu düşünülmektedir. Sonuç olarak; Bilim, sanat ve felsefe, çağdaş toplumun üç sac ayağıdır. Biri eksik olursa toplumun yükselmesi düşünülemez.

Cumhuriyet ve Kadınlar

Cumhuriyetimizin 100. yılında kadınların kazanımları ucundan kıyısından kırılırken, Cumhuriyetle neler kazanmıştık kısaca göz atalım. Kaybettiklerimizi gördükçe hayflanmalarımız kuşkusuz artacak. Biz uykuda mıydık diye yüreğimizde yangın başlayacak. Elbette halkın gelişimini hiçbir güç durduramaz; ama yavaşlatır, zaman kaybettirir. Aslında kaybedilen zaman insanlığın kaybıdır. Öyle bir zamana geldik ki bir gözümüz açık uyumalıyız, yoksa geriye kaymak, ilerlemekten çok daha kolay.

Kamile
YILMAZ

Nazım Usta “Soframızda öküzümüzden sonra gelen” derken, özellikle kırsaldaki kadının durumunu tarif ediyordu. Kadını aşağılamak, hatta dövmek olağandı. “Kadın döven ile odun yaranın yanına varılmazdı.”

Osmanlı, kadını insandan saymaz, nüfus sayımında erkekleri ve atları sayardı. Kurtuluş Savaşı bitti; düşmandan kurtulduk, bu kez cehaletle savaş başladı. Ülke yangından çıkmış, kadını erkeği birlikte savaşmış, bir dâhi komutan önderliğinde Cumhuriyet kurulmuştu. İlk iş eşitliği sağlama, kadını insan haklarına kavuşturma çabası oldu. 3 Mart 1924’te Tevhid-i Tedrisat kanunu ile eğitimde erkeklerle eşit haklar kazanıldı. 1925’te kılık-kıyafet devrimi yapıldı; kadınlar çarşıftan çıkıp modern kıyafetlere kavuştu.

17 Şubat 1926’da medeni yasa çıkarılıp birden fazla kadınla evlenme yasaklandı. Evlilikler artık resmi nikâhla olacaktı. Boşanmalarda, kadın ve çocukların hakları güvence altına alındı. Miras hukukunda cinsiyet ayrımı kaldırıldı.

1927 yılında ilk kez bir kadın avukat (Bedriye Hanım) İstanbul Barosu’na kaydoldu. 1928’de beş kadın Fen Fakültesi’nden mezun oldu. 1930’dan sonra kadın doktorlar göreve başladı. İki yıl sonra kadınlar, belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı kazanıldı. 1934’te TBMM’ye girebilme hakkı da elde edilecekti.

Bütün bu gelişmelerin hızına dikkatle bakarak, 1989’da kadınların, ilk kez kaymakamlık sınavlarına girebilme hakkına kavuşmasına ne deriz, bilemiyorum. Bunca geç kalışa nelerin, kimlerin neden olduğunu düşünmek gerekmez mi?

Kadına çok iş düşüyor. “Hak verilmez, alınır” sözünden hareketle dayanışmak, mücadeleden uzak kalmamak gerek. Kız kardeşlerime, “Tut elimi bırakma, sensiz bir eksigiz” diyebilirim. “Hurafelerle gözümüzü kül atıp kandırmalarına izin vermeyelim” diyebilirim. “Cumhuriyet’in bize kazandırdıklarının değerini bileerek aydınlanalım, yoksa olan öncelikle kadına oluyor” diyebilirim. “Atatürk’ün ‘Yeryüzündeki her şey kadının eseridir’ sözüyle uyanalım” diyebilirim. “Cenap Şahabettin’in dediği gibi ‘Halk, yalanla avutamı gerçekte korkutana tercih eder’, aman dikkat” diyebilirim.

Erkek arkadaşlarımız ve yöneticilere de sözüm var elbette. İyi niyetle de olsa bize hitap ederken, iyelik zamirinden vazgeçiniz. “Kadınlarımız” demeyiniz. Çünkü o “miz” eki birey olmamızı elimizden alıyor. Eşitsek, lütfen “Kadınlar” deyiniz. Biz, sizin olmak değil, sizinle olmak istiyoruz.

Kadınların dayanıştığı, haklarına dört elle sarıldığı, mücadeleye devam ettiği ve çoğaldığı günlerin özlemiyle...

Müjgan Özkaya Yılmaz, “Ben, Annem ve Kızım”, 130x40 cm (Triptik-üç parça), Akriлик

Tuncer Çetinkaya'dan 10 Popüler Şarkı

Tuncer
ÇETİNKAYA

“Mazi Kalbimde Bir Yaradır”, 1928

Yıl 1928. Genç Cumhuriyet'in erken dönemlerinde sahne alan ilk kadın vokallerden Seyyan Hanım (Oskay), sözlerini Necdet Rüştü Efe'nin yazdığı, Necip Celal Andel tarafından

bestelenen bu tango ile sahne almıştır. Plağa kaydedilen Türkçe sözlü ilk tango olan eser, rumba ve foxtrotlara karışmış; yeni filizlenmeye başlayan orta sınıfın “muasır medeniyete” dans edip eğlenerek ulaşmaya çalışmasına örnek teşkil etmiştir. “Ben de gönül çektim eskiden / Yandı hayatım bu sevgiden / Anladım ki bir aşka bedel / Gençliğimmiş elimden giden.”

“Lüküs Hayat”, 1933

Muhsin Ertuğrul Bey'dan destek alan Cemal Reşit Rey'in, Cumhuriyet'in 10. yılı şerefine hazırladığı üç perdelik operet, çarpık batılılaşmaya getirdiği sınıfsal eleştiriyi dikkat çeker. Sözlerde Nazım Hikmet'in imzası vardır. Hatırlayalım: “Şişli'de bir apartman, / Yoksa eğer hâlin yaman, / Nikel, kübik mobilyalar, / Duvarda yağlı boyalar, / İki tane otomobil, / Biri açık, biri değil, / Aşçı, uşak hizmetçiler, / Dolu mutfak, dolu kiler. / Hey! Lüküs hayat! Lüküs hayat! / Bak keyfine yan gel de yat! / Ne ömür şey! Oh ne rahat! / Yoktur eşin lüküs hayat!”

“Bak Bir Varmış Bir Yokmuş”, 1961

“Bak Bir Varmış Bir Yokmuş”, 1961

O zamanki adıyla Türkçe Sözlü Türk Hafif Müziği (Aranjman) akımını başlatan bu şarkı, Bob

Azzam'ın Fransızca “C'est écrit dans le Ciel” adlı şarkıya Fecri Ebcioglu'nun yazdığı Türkçe sözlerden oluşur. Solist İlham Gencer'dir. Bu tarihten sonra Ebcioglu, Sezen Cumhuri Önal, Fikret Şeneş, Ülkü Aker, Norayr Demirci gibi söz yazarları; ortaya Ajda Pekkan, Dario Moreno, Alpay gibi isimler tarafından icra edilen “Her Yerde Kar Var”, “Deniz ve Mehtap”, “Dünya Dönüyor”, “Kimler Geldi Kimler Geçti” gibi şarkılar çıkaracaktır.

“Samanyolu”, 1968

“Aranjman”a, Berkant tarafından seslendirilen tersine bir örnek olarak dikkat çeker. Sözleri Teoman Alpay'a bestesi Metin Bükey'e ait olan eser, sanılan aksine yerli bir üretim olup, David Alexander Winter ve Patricia Carli

gibi şarkıcılar tarafından seslendirilmiştir. “Samanyolu”, 100 bin barajını aşarak Platin Plak alan ilk albüm olmuştur. “Bir şarkısın sen, ömür boyu sürecek / Dudağlarımdan yıllarca düşmeyecek” şeklindeki sözlerin ilk popüler marşımıza dönüştüğünü söylemek sanırım pek de abartılı olmaz.

“Haydi Sil Gözlerini”, 1973

Piyasaya genel akışın tersine sözü ve müziği kendisine ait şarkılarla giren İlhan İrem, popüler müziğimizin en nevi şahsına münhasır isimlerinin başında yer alır. İkinci 45'liği ile zirveye

oturan sanatçının dönemin iki başat figürü Manço ve Karaca'nın uzağında duran naif besteleri, 70'lerin sert rüzgârlarının ve duygu yoksunluğunun karşısına, “Boş ver boş ver arkadaş başka bulursun / Bütün kalbin sevinçle, neşeyle dolsun / En kötü günlerimiz hep böyle olsun / Mutluluklar bizimle, elem yok olsun” sözleriyle oturur.

“Benimle Oynar mısın?”, 1974

Popüler müziğimizin kilometre taşlarından olan albümün/şarkının en dikkat çeken özelliği ana akımın tamamen dışında duran bir kafanın ürünü olmasıdır. Kitleselleşmeye başlayan Arabesk, doruktaki Anadolu Pop / Rock, Türkçe Sözlü Hafif Müzik ve protest eğilimlerin ortasında kente yaslanan bir müziktir karşımızda duran. Solo çalışmalarına Jim Croce, Cat Stevens, Bob Dylan gibi ustaların izinde, 60’ların sonlarında başlayan Bülent Ortaçgil’in ilk albümüne adını veren eser, müziğimizin olduğu kadar sanatçının da zirvesindedir.

“Tamirci Çırağı”, 1975

70’lere damgasını vuran Anadolu Pop akımı, ülkedeki zengin kültürel mirasın modern rock ritimleriyle birleştirilmesiyle oluşur. 68 kuşağının özlemlerinin yanı sıra Beatles, Rolling Stones, Led Zeppelin,

Pink Floyd gibi toplulukları da referans alan tür; Erkin Koray, Moğollar, Üç Hürel, Barış Manço, Fikret Kızılok gibi isimlerle temsil olursa da, doruğa Cem Karaca’nın bu şarkısıyla çıkmıştır. Sahneye tamirci elbisesiyle çıkan sanatçının “İşçisin sen işçi kal” haykırışı, değişimin mümkün olduğuna inanan bir kuşak için işaret fişeğidir adeta.

“Dönence”, 1982

Türk Pop / Rock müziğinin en özgün şarkılarından olan “Dönence”nin bestesi Celal Güven, Ahmet Güvenç ve Nejat Tekdal’a, sözleri ise Barış Manço’ya aittir. İlk olarak “Sözüm Meclisten Dışarı” adlı albümünde seslendirilen şarkı, Manço’nun deyişiyle, “Kendisinde olmayanı arama içgüdü” ile yazılmıştır. Şarkının, efsanevi girişi ve unutulmaz, “Simsiyah gecenin koynundayım, yapayalnız / Uzaklarda bir yerlerde güneşler doğuyor” sözleriyle erişilmez bir başka zirveyi temsil ettiğini vurgulayalım.

“Ele Güne Karşı”, 1984

Ferhan Şensoy’un “Şahları da Vururlar” oyunu için bestelenen şarkı (“Döndü Pervaneler”), yaklaşık beş yıl

sonra, aynı adlı ve tüm zamanların en başarılı pop albümlerinden birinde izleyiciye ulaşmıştır. Sonraki on yılın pop furyasından önce, müzik piyasasında hüküm süren arabesk / taverna rüzgârının karşısında konumlanan Mazhar, Fuat, Özkan şarkısının elde ettiği başarı, ana akım popüler müziğin rotasını değiştirecek kadar güçlüdür. Akılda kalıcı, serbest sözleri ve üçlü vokaliyle unutulmazlar arasında yerini almıştır.

“Paramparça”, 2000

90’larda, sabun köpüğünü andıran pop rüzgârının dinmeye başladığı bir dönemin ürünü olan şarkı, “On Yedi” albümünde yer almaktadır. Varoluş sancılarının ortasında ayakta kalmaya çalışan, kentli, eğitilmiş, gelecekte çok da umutlu olmayan genç kesimler tarafından hızla sahiplenilen eser ve Teoman, sonraki yılların pek çok Pop/Rock müzisyenine ve 2000’lerin önemli topluluklarına ilham kaynağı olmuştur. Eserdeki,

“Bir bar taburesi üstünde / Babamın öldüğü yaştayım” sözlerinin 2000’lerin ruh halini çok iyi yansıttığının altını çizelim.

Bonus: “Kızları da Alın Askere” (Erkin Koray, 1967), İspanyol Meyhanesi” (Timur Selçuk, 1974), “Ben Sana Vurgunum”, (Nükheth Duru, 1978), “Sultan-ı Yegâh (Nur Yoldaş, 1981), “Zaman Zaman” (Fikret Kızılok, 1983), “Çember” (Yeni Türkü, 1983), “Sus Söyleme” (Zülfü Livaneli, 1984), “Gülümse” (Sezen Aksu, 1991).

ANILARINA, SAYGIYLA...

100. Yılında Cumhuriyet ve Tiyatro

Ülkemizde tiyatronun gelişim süreciyle ilgili oldukça kapsamlı araştırmalar ve akademik çalışmalar yapılmıştır. Tanzimat'tan Meşrutiyet'e ve bugüne birçok aşamadan geçen ve sürekli kendini yenileyen Türk tiyatrosu tarihini birkaç sayfada anlatmak oldukça güç olsa da bu yazıda Cumhuriyet Dönemi tiyatrosunun gelişimini kişiler ve kurumları merkeze alarak özetlemeye çalışacağız.

Giriş

Günümüzde Türk tiyatrosu, 19. yüzyılın ortalarından itibaren Batı'yı örnek alarak gelişmeye başladı. Ülkedeki siyasi durumlar ile tiyatro arasında doğrudan bir bağ mevcuttu. Örneğin 1839 yılında Gülhane Hattı Hümayunu okunduğu yıl İstanbul'da dört tiyatro açıldı; ancak II. Abdülhamid döneminde sıkı denetim altında yazarlar oyun yazamamışlardır. Cumhuriyetin ilanı ile bir yandan dünya tiyatrosundan örnekler sergilenirken öte yandan Anadolu kültürü ile buluşan tiyatromuz, devrimler sonrasında kendi kimliğini arayan bir yapıya evrilmiştir. Tiyatro tarihsel bağlamda “eğlendirici” bir etkinlik olarak görülse de “yeni devlet”, “yeni bir toplum kimliği” oluşturmak için diğer sanat dallarıyla birlikte tiyatronun etkin gücünden yararlanmak istemiş, muasır medeniyet seviyesinde bir ulus yaratma sürecinde sanat kurumlarını bütün ülkede yaygınlaştırmaya çalışmıştır.

Cumhuriyet Dönemi Tiyatrosunda Kurumlar ve Kişiler Tanzimat'ın ilan edilmesi ile başlayan sanat faaliyetleri içinde tiyatro da kendine yer buldu. Padişahlar saraya getirtilen yabancı tiyatrocular ile Batılı tarzdaki tiyatroyu ve saray dışındaki tiyatro faaliyetlerini destekledi. Başlangıçta ülkedeki yabancılar, daha sonra Osmanlı vatandaşı gayrimüslimler ve son olarak Müslüman tiyatrocularla oyunlar icra edildi. Ermeniler tarafından padişah fermanıyla kurulan Naum Tiyatrosu ile Güllü Agop'un kurduğu Gedikpaşa, Osmanlı'nın Batılı anlamda ilk tiyatro gruplarıydı. Aynı dönemde Vali Ahmet Vefik Paşa İstanbul dışındaki ilk tiyatroyu Bursa'da yaptırmıştır. Bundan esinlenen Ziya Paşa ise Anadolu'daki ikinci tiyatroyu Adana'da açtı. Müslüman tiyatro toplulukları ise II. Meşrutiyet döneminde yaygınlaştı. 1914'te “Güzellikler Evi” anlamına gelen Darülbedayi'nin kuruluşu ile tiyatro faaliyetleri bugünkü anlamında kurumsallaştı. 1. Dünya Savaşı yıllarında Türkçe konuşan kadın oyuncu yetiştirmek üzere açılan sınava girerek Darülbedayi bünyesine katılan Afife Hanım halka açık oyunlarda yer almasına izin verilmeyince kurumdan ayrıldı. Apollon sahnesinde “Jale” takma adını kullanarak rol aldı ve ilk Türk kadın oyuncu oldu. Darülbedayi Muhsin Ertuğrul'un sanat yönetmeni olduğu 1927 yılından sonra düzenli bir yönetime kavuştu ve bulvar komedisi dışında dünya tiyatrosunun önemli eserlerini repertuarına kattı. 1934 yılında “Şehir Tiyatrosu” adını aldı ve halen İstanbul Şehir Tiyatroları

Okan
CİNEMRE

adı ile faaliyetlerini sürdürüyor. Devlet Tiyatrosu ve bölge tiyatroları kavramları da bu dönemde gündeme gelmeye başladı.

Atatürk devrimlerinin yayılması ve halk tarafından benimsenmesi amacıyla tiyatrodan faydalanılması fikri genç cumhuriyet kadrolarında kabul gördü. Bu noktada öne

çıkan Halkevleri, yerel kaynakları kullanarak oyuncular, yazarlar yetiştiriyor ve temsiller veriyordu. 1933 yılında İzmir Bademler ve Muğla Şeref köylerinde kurulan köy tiyatroları ise genç cumhuriyetin tarihinde şaşırtıcı bir ayrıntıdır. Bu dönemde, devrimlerin korunması ve övgüsü için Anadolu'da gezici oyunlar sergileyen, batı tiyatrosu örneklerini ortaoyunu biçimini kullanarak sahneye “Tuluat Tiyatroları”ndan da yararlanılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yılında Şadi Fikret tarafından kurulan “Millî Sahne” adlı gezici bir tiyatro topluluğu, devletin ileri gelenleri tarafından desteklenen ve bölge tiyatrosu fikrinin öncülü ilk ödenekli tiyatro örneği kabul edilebilir. Ayrıca yeni başkentte “Türk Tiyatrosunu Himaye Cemiyeti” adıyla bir dernek kurulmuştu ve yurdu dolaşarak gösterimler yapacaktı. Bu iyi niyetli girişimlere rağmen tüm ülkeye yayılmış gerçek anlamda bir kurumsal tiyatro yapılanması için Devlet Konservatuarı ve Devlet Tiyatrosu'nun kurulması gerekiyordu. (Ankara'da 1924 yılında müzik öğretmeni ihtiyacını karşılamak için açılan “Musiki Muallim Mektebi” sanatçı yetiştirmek için yetersiz kalınca 1935 yılında Alman Besteci Paul Hindemith ile anlaşarak Devlet Konservatuarı açıldı.)

Tiyatromuz adına dönemin bir başka önemli olayı da Tatbikat Sahnesi'nin kuruluşudur. Cebeci'deki sahne dışında Devlet Konservatuarı'ndan mezun olan tiyatro sanatçıları, 1947 tarihinde Evkaf Apartmanı'nın alt katında, Tatbikat Sahnesi adıyla açılan Küçük Tiyatro'da oyunlarını sergilemeye başlamışlardı. İlk oyun, Ahmet Kutsi Tecer'in “Köşebaşı” adlı oyunudur. Binanın içinde Küçük Tiyatro sahnelerinin yanı sıra 65 kişilik bir Oda Tiyatrosu da bulunmaktaydı. Devlet Tiyatroları'nın temelini oluşturan Tatbikat Sahnesi, Ankara'daki seyirciye çağdaş tiyatroyu tanıtarak bu konuda öncülük etti.

Özel Tiyatrolar

Anadolu'da geleneksel tiyatronun izinden giden “kol” tiyatroları, esnaf localarının “temaşa” toplulukları ve “orta oyunu takımları” bulunmaktaydı. Ödenegi bütçeden karşılanan kamusal tiyatroların dışında Benliyan Operet Kumpanyası, Naşit Tiyatrosu, Yeni Sahne gibi yapılar ilk özel tiyatro toplulukları olmuştur. Henüz

Devlet Tiyatroları fikri yokken Muhsin Ertuğrul tarafından kurulan Ferah Sahnesi tiyatro tarihimizde Türk Tiyatrosu'nun Rönesansı olarak anılır.

Kurucuları Ercüment Behzat Lav ve Ertuğrul Sadi olan muhalif bir tiyatro ekibi Türk Akademi Tiyatrosu ise "Bravo Rejisör" adlı, özellikle Muhsin Ertuğrul'un tiyatro anlayışına karşı hiciv ve taşlamalar içeren oyunlar koydular, ancak fazla varlık gösteremediler. Nurettin Genç'in kurduğu İstanbul Halk Tiyatrosu, Ege Tiyatrosu, Zeki Alpan'ın Ankara Tiyatrosu gibi özel tiyatro girişimlerinin yanında İsmail Dümbüllü ve Cemal Sahir gibi sanatçıların da bireysel gösterimleri oluyordu.

1940 yılında Cumhuriyet döneminde bir ilk gerçekleşti ve özel girişim desteğiyle Ankara'da çocuk tiyatrosu kuruldu. İki yıl sonra Avni Dilligil'in girişimi ile kurulan Ses Tiyatrosu Operet Topluluğu, İstanbul operet yaşamına büyük katkıda bulunmuştur. Bu dönem Şehir Tiyatrosu'ndan daha çok ilgi çekmeyi başaran topluluğun ilk oyunu "Hava Civa"dır. Toplulukta yer alan sanatçıların bazıları, Muammer Karaca, Muzaffer Hepgüler, Renan Fosforoğlu, Hulusi Kentmen, Sıtkı Akçatepe, Vâlâ Önengüt'tür. Muammer Karaca, daha sonra topluluktan ayrılarak Karaca Tiyatrosu'nu kurmuştur. Aynı dönemde Avni Dilligil ve Mümtaz Erener tarafından amatör ruhlu bir profesyonel tiyatro topluluğu olarak nitelendirilen Çığır Sahne, İzmir'de Necati Cumalı tarafından Ara Tiyatrosu oluşturulur; ancak uzun ömürlü olmazlar. Bu grubu Haldun Dormen'in kurduğu, 1955 yılında yarı profesyonel olan Cep Tiyatrosu izler. Topluluk daha sonra Dormen Tiyatrosu adını alacaktır. 1972'ye kadar çok başarılı bir çizgi izleyen topluluk, Türkiye'de sahnelenen ilk müzikal olarak

bilinen "Sokak Kızı İrma"yı gösterime sunar. Bir ekol yaratan Dormen Tiyatrosu günümüze kadar ulaşan bir sanat kurumu olmayı başarmıştır.

1923-1960 yılları arasında faaliyet gösteren ve sayıları sekseni bulan özel tiyatrolar hedeflenen kuramsal Türk Tiyatrosu'nun oluşumunu sağlayamamış olsalar da tiyatromuzun ilerlemesinde katkıları büyük olmuştur. 1961 anayasası ile demokratik yaşama ve toplumsal örgütlülüğe dair oluşan özgürlük alanından tiyatrolarımız da payını alır. (Yıldız Kenter ile Müşfik Kenter'in Kent Oyuncuları, Gülriz Sururi - Engin Cezzar Topluluğu, Ulvi Uraz Topluluğu, Genco Erkal'ın kurduğu Dostlar Tiyatrosu, Gazanfer Özcan-Gönül Ülkü Topluluğu, Devekuşu Kabare Tiyatrosu, Arena Tiyatrosu, Muammer Karaca Tiyatrosu, Nisa Serezli-Tolga Aşkiner Tiyatrosu.) Aynı yıllarda Ankara'da da çeşitli özel tiyatrolar kurulmuştur. Bunlar içinde en seçkini 1963'te Asaf Çiyiltepe'nin kurduğu ve çalışmalarını günümüze kadar sürdüren Ankara Sanat Tiyatrosu (AST) olmuştur. Ayrıca Halk Oyuncuları, Ankara Birliği Sahnesi, Ankara Sahnesi, Ankara Halk Tiyatrosu diğer tiyatrolardır.

Oyun yazarlığında Cumhuriyetin ilk yıllarında ağırlık kazanan eleştirel gerçekçi yaklaşım etkisini günümüze değin sürdürdü. Bu dönemde Türk tiyatrosu yeni yazarlar kazandı. Aziz Nesin ve Haldun Taner, bildik gerçekçi dram kalıplarını zorlayarak geleneksel tiyatronun unsurlarıyla epik tarzın sentezini yapan yeni biçim denemelerine giriştiler. "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım", "Eşeğin Gölgesi", "Günün Adamı", "Toros Canavarı", "Hadi Öldürsene Canikom" gibi oyunlar günümüzde de seyirciyi etkilemeye devam etmektedir. Zeki Alasya ve Metin Akpınar'la birlikte kurdukları

ünlü Devekuşu Kabare'nin skeçlerini de Haldun Taner yazıyordu. Siyasal, ekonomik, kültürel açılardan önemli bir bilinçlenme aşamasının yaşandığı bu dönemde tiyatro, işçi ve köylü kesiminin sorunlarıyla da ilgilendi. Bir yandan, orta sınıftan ailelerin yaşadığı toplumsal ve sosyoekonomik temalı gerçekçi oyunlar yazılırken, köy ve gecekondu yaşamı, giyinme biçimi ve dil özellikleriyle sahneye getirildi. Bu yılların en yaygın türlerinden biri de konularını Osmanlı tarihinden, halk kahramanlarının yaşamlarından ve mitolojiden alan, manzum yazılmış oyunlardır. Güngör Dilmen, Orhan Asena, Turan Oflazoğlu, Necati Cumalı bu doğrultuda yapıtlar verdiler. 1960'ların sonlarına doğru siyasal içerikli belgesel oyunlarda yazılmaya başlandı. Sermet Çağan'ın, Brecht'in epik tiyatro yöntemini doğrudan uyguladığı "Ayak Bacak Fabrikası" bu dönemde toplumcu gerçekçi yaklaşımın bir örneği oldu.

1970'lerde emek eksenli gelişen siyasal hareketlilik nedeniyle pek çok topluluk ağırlıkla politik tiyatro üstünde durdu; Turgut Özakman, Oktay Arayıcı, Haşmet Zeybek gibi yazarların eserleri sahnelerde yer buldu. Toplumcu gerçekçi tiyatro biçimini benimseyen "Asiye Nasıl Kurtulur?" ve "Zengin Mutfağı" gibi oyunları Vasıf Öngören dönemin önemli yazarlarındandır.

Batı'nın absürt ve soyutlaştırılmış tiyatro anlayışında da metinler kazandırılmıştır. Başar Sabuncu'nun "Kargalar", Melih Cevdet Anday'ın "Dikkat Köpek Var" ve "Ölümler Konuşmak İster" adlı oyunları iyi örneklerdir. Orhan Kemal ve Yaşar Kemal'in tiyatro yazarı olarak kazanılması da önemlidir. Artan toplumsal muhalefetin ve sosyalist hareketin halk içinde taban bulmasıyla gelişen yeni biçim arayışları 1970-1980 yıllarında yerel grupların ve sokak tiyatrolarının ortaya çıkmasına aracı olmuştur. Sendika, dernek, fabrika ve kent meydanlarında oynanan sokak tiyatroları yaygınlaşır. Yine kadın hareketinin ivmelenmesi ile Adalet Ağaoğlu, Bilgesu Erenus, Ülker Köksal, Nezihe Meriç, Nezihe Araz gibi yazarlarımızın eserleri tiyatro repertuarına girer. 1980'deki askerî darbe; siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda etkisi uzun süren toplumsal sarsıntılara sebep olur. Bu süreç diğer sanat dallarını olduğu gibi tiyatromuzu da olumsuz etkiler. 80 sonrasında Türk tiyatrosu durgunluk dönemine girmiş, gücünü, çeşitliliğini ve üretkenliğini büyük oranda yitirmiştir. Mehmet Ulusoy, Ayşe Emel Mesçi ve Tuncel Kurtiz gibi yönetmen ve oyuncular yurt dışına çıkar ve Avrupa'da ses getiren çalışmalar yapar. Kalanlar arasında tutuklananlar, soruşturma geçirenler, devlet kurumlarındaki görevlerinden uzaklaştırılanlar veya yasaklı listesine girenler vardır. Sıkıyönetim sona erip yeni kurulan siyasi partilerle ülkede bambaşka bir demokrasi atmosferi oluştuğunda güldürü ve müzikallerin yanında seyircinin eğlenmesine yönelik, doğrudan politik mesajlar içermeyen ancak mizahı kullanarak taşlama ve hiciv becerilerini öne çıkaran oyunlar sergilenmeye başla-

nır. Devekuşu Kabare yoluna devam ederken, Ferhan Şensoy, Ali Poyrazoğlu, Behzat Uygur, Levent Kırca gibi sanatçılar değişen toplumsal değerler, ekonomideki liberal-kapitalist uygulamalara karşı yoksullaşan ve muhafazakâr görüşlere maruz kalan halka ulaşmak için güldürü türünde muhalif oyunlar yaparlar. Ancak zor ekonomik şartlar altında sabit kadrolar oluşturulamaması, kapanan salonlar yüzünden temsil için yer bulunamaması, oyunlara ve tiyatro salonlarına yapılan gerici saldırı ve sabotajlar, seyirciye ve politik ortama olan güvensizlik tiyatro oyuncularının televizyon, reklamcılık gibi farklı alanlara kaymasına neden olur.

Tiyatro yazarlarının önemli bir kısmı darbe sonrası olumsuz koşullardan dolayı, güncel ve toplumsal konulardan uzaklaşarak daha çok bireylerin içsel yolculuğuna yönelen temalara, tarihî olay ve şahsiyetlerin yaşam öykülerine yöneldiler. Bununla birlikte geçmişe duyulan özlem, efsane, masal ve mitoloji motifleri ile belirlenen fantastik olayların ve kişilerin anlatıldığı konularla ilgilendiler. Güngör Dilmen'in "Aşkımız Aksaray'ın En Büyük Yangını", Dinçer Sümer'in "Maviydi Bisikletim" oyunları geçmişe, çocukluk dönemine yönelen ve eski mekânları ele alan eserlere örnek gösterilebilir. Önceki dönemlerde Osmanlı tarihinden ilgi çeken olayları ve şahsiyetleri oyunlaştıran Orhan Asena ile Turan Oflazoğlu tarihî oyunlar yazmayı sürdürdüler. Bu dönemde adları duyulmaya başlayan Tuncer Cücenoglu, Murathan Mungan, Ülkü Ayvaz, Mehmet Baydur ve Behiç Ak yazdıkları oyunlarla dikkat çeken isimler oldular.

1980'den günümüze bakıldığında, çoğunlukla ülke düzeyinde yaygınlaşması yavaşlayan, seyircisini peşinden sürüklemeyi başaramamış, sadece sanatsal ya da eğlence temelinde bir eylem olarak kalan bir tiyatro ortamının, eldeki kurumlarıyla deneyip yanılarak yol almaya çalıştığı görülür. Sürecin en önemli kazanımı devlet tiyatrolarının birçok kente yayılması ve kadrosu olmayan kentlerde ise temsilleri sergileyecek sahne sayısının artmasıdır. Ancak benzer durum ne yazık ki şehir tiyatroları için geçerli olamamıştır.

Son 30 yıla bakınca tiyatromuzun hep bir arayış içinde olduğu görülür. Önceki dönemlerde pek rastlanmayan akademik düzeyde toplantılar, seminerler yapılmış, yerel ve uluslararası festivaller düzenlenmiştir. Bu dönemdeki bir başka gelişme de çeşitli kurumların başarı ödülleri vermeye başlamasıdır. Bu faaliyetler nicelik olarak çeşitlenen ve çoğalan kurumların niteliksel olarak aşama kaydetmesi çabası olarak değerlendirilmelidir.

2000'den günümüze uzanan süreçte tiyatromuzda eskinin ve yeninin birlikte var olduğunu görürüz. Dostlar Tiyatrosu, Ferhan Şensoy ve Ortaoyuncular, Kent Oyuncuları, Ankara Sanat Tiyatrosu gibi köklü tiyatrolarımız zorlanarak da olsa seyircileriyle buluşabilmişlerdir. Yine bu döneme özgü olarak tiyatromun bir kabuk değiştirme süreci yaşadığı söylenebilir. Yeni tiyatro mekânları açıldığı gibi yazar sayısında da belirgin

bir artış mevcuttur. Oyun Atölyesi (Haluk Bilginer), Tiyatro Oyunevi (Mahir Günşiray), Tiyatro Kedi (Hakan Altın), Semaver Kumpanya (İşıl Kasapoğlu), Stüdyo Oyuncuları (Şahika Tekand) gibi özel tiyatrolar etkili oyunlar sahnelemişlerdir.

Son yıllarda dünya tiyatrosu ile ilişkilerin ve iletişimin artması kavramsal anlamda çeşitliliği de ülkemize taşımıştır. Alana özgü tiyatro, İn yer face tiyatro, imge tiyatrosu, hareket-beden tiyatrosu, doğaçlama tiyatro gibi yeni nesil tiyatro biçimlerini uygulayan ekipler yetişmiş ve sahneler açılmıştır. Çoğunlukla kendi metinlerini yazan ya da eski metinlerin uyarlamalarıyla klasik anlayışı günümüze taşıyan tiyatro insanları cesaretle, sabırla deneysel ve çağdaş tiyatro örnekleri sergilemişlerdir. Bilsak Tiyatro Topluluğu, Tiyatro Araştırmaları Laboratuvarı (TAL), Galata Perform (Yeşim Özsoy), 5. Sokak Tiyatrosu (Mustafa Avkıran), Dot (Murat Daltaban), Krek (Berkun Oya), Kumbaracı50 (Yiğit Sertdemir), Craft (Şenay Gürler), Asmalı Sahne (Petek Kırboğa), Bahçe Galata (Tansu Biçer), İstanbul İmpro (Koray Tarhan), Tiyatro Adam (Serdar Akar), Tiyatro Kuka (Burak Tamdoğan), Das Das (Mert Fırat), Moda Sahnesi (Yalçın Yeğiner) gibi alternatif tiyatro sahneleri farklı sahneleme teknikleri sayesinde seyircideki algıyı değiştirmiş ve güncel olma meselesini geliştirmeye uğraşmıştır. Bu çabanın karşılığını bularak kendi seyircisini yarattığını vurgulayabiliriz. Başta İstanbul olmak üzere birçok kentte oda tiyatroları ve 40-50 kişilik küçük kara kutu (black box) sahneler açılmaya başlamıştır.

2000 sonrasında kendi metnini üreten toplulukların

oyunlarında dramatik yapının içinde hikâye anlatan oyun kişilerine rastlanır. Bu karakterler kendi geçmişlerine geri dönerek sahne zamanını ve sahne gerçekliğini kırarak klasik dramatik yapının en temel kurallarını ihlal eder. Seyirciyi sürecin içine katan, oradaki varlığını hatırlayan ve ona hatırlatan bir biçim seçer. Hikâyesini doğrudan alımlayıcısına aktaran bu tiyatro estetiği klasik sahnelerde var olan “dördüncü duvarı” ortadan kaldırarak tiyatronun kökensel yapısına karşı bir arayıştır. Avangart tiyatro veya postdramatik tiyatro kavramlarıyla tanımlanan bu yönelişin nedenleri arasında ana akım çizginin dışında kalma çabasının yanı sıra değişen üretim koşullarının da büyük önemi vardır. Geç kapitalizmden ve neoliberal politiklardan payına düşeni alan yalnızlaşan, yaşadığı çağa, topluma ve kendisine yabancılaşan kentli bireyin hikâyelerinin öne çıktığı çağdaş oyunlarda değişen sosyolojik yapının ve politik koşulların payı büyüktür. Aslında bu akım, Tanzimat sonrasında iğreti biçimde Batı’dan ödünç alınan dram geleneğine koşut olarak, açık biçim, meydan ve çerçeve sahne gibi farklı alan kullanımı içeren yapısı, anlatı üzerine oturan ve oynayanı gösteren, sözünü sakınmayan oyunculuk biçimleriyle geleneksel olana yaslanarak, üzerine yeniyi kurma girişimi gibi değerlendirilebilir. Böylece yüzyıllardır Anadolu’da süregelen, halkın ilgisini ve beğenisi ile onayladığı deyiş özellikleriyle yepyeni bir üslup yaratmak mümkün olabilecektir.

100. Yılda Türk Sinemasına Panoramik Bir Bakış

Sinema, üretildiği ülkenin siyasal, ekonomik, sosyal yapısına doğrudan bağımlı olan sanatsal alanların başında gelir demek abartılı bir çıkarım olmasa gerek. Dolayısıyla bu sanat üzerine söylenecek her sözün -az çok- bu alanlara ilişkin veriler içermek zorunda olduğu da bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Cumhuriyetin 100. yılında Türk Sinemasının görünümü üzerine kurulan bu yazının da disiplinler arası ilişkiler ağı üzerine kurulan bir analizden daha çok genel panoramik bilgiler içeren bir yapılanmaya sahip olduğunu hemen belirtelim.

100 yıllık Cumhuriyet'in Türk Sinemasıyla ilişkisini tanımla dersiniz görüşüme göre, "kâh dargın kâh barışık nişanlı bir çiftte benziyor" derim. Gelin, bu öznel tanımımın nedenini adım adım görelim. Sinemamızın mahiyetini daha iyi kavramak için Cumhuriyet döneminin hemen öncesindeki sinemanın serüvenine bakmakta fayda var. Sinema, bulunuşundan hemen sonra, İstanbul'da yabancıların ve azınlıkların daha çok bulunduğu Pera bölgesinde (bugünkü adıyla Beyoğlu) görülmeye başlanır. Öncelikle "seçkinlerin mekânlarında" gösterilen filmler; zaman içinde sıradan halkın gidebileceği yerlerde gösterilmeye başlanır ve bu giderek yayılarak artar. Anadolu'ya uzanması ise uzun yıllar alacaktır. (Parantez içi bir bilgi verelim: Türk Sinemasının başlangıç yılının ve de ilk Türk filminin ne olduğu konusunda bir dizi tartışma vardır. Gerçekliği kesinleştirilmemiş olsa da Fuat Uzkınay'ın çektiği ileri sürülen "Ayastefanos'taki Rus Abidesinin Yıkılışı" filmi (14 Kasım 1914) başlangıç kabul edilmektedir.)

Sinemamızın Kader Yazımı

29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti ilan edilir. Cumhuriyetin ilk yıllarının Türk Devrimi'nin atılım yılları olduğunu hepimiz biliyoruz. Bu yıllar, siyasal, idari, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda pek çok düzenlemenin yapılarak ülkenin, modern bir devlet haline getirilmesini amaçlayan bir süreci içerir. Ulusal bir heyecanla başlatılan bu dönemde tarımdan sanayiye, eğitimden bilim ve kültüre kadar her alanda, yenilik ve değişim fikirleri uygulamaya konulur.

Sanat alanında da ilerlemenin bir uygarlık göstergesi olduğu ön kabulünden yola çıkılarak, ulus devlet oluşturma amacıyla sosyal, siyasal ve kültürel devrimlerin halka iletilmesinde ve sanatın etkili bir araç olarak kullanılma düşüncesinin ilk adımları atılır. Bu süreçte sinemanın, sanatsal bir olgudan daha çok belgesel nitelikli bir alan olarak algılandığını söyleyebilirim. Birinci Dünya Savaşı sırasında Ordu bünyesinde başlatılan çalışmalar bu algının göstergesi gibidir.

Cumhuriyet öncesinde (I. Dünya Savaşı ve sonrasında) ülkede sinema olgusu salt salon işletmeciliği düzeyindedir. 1920'li yılların başlarında devletin oluşturduğu alt yapı üzerinde yürütülen belgesel film yapımı faali-

Mustafa
Fadıl
SÖZEN

yetleri vardır. 1920'li yıllardan itibaren iki özel teşebbüs, konulu film yapım sürecine de girerek bu alanın öncüleri olmaya başlarlar.

Burada vurgulanması gereken şey, sinema sanatına devletin doğrudan herhangi bir girişim/destekte bulunmama eğilimidir. Hem ekonomik hem de gö-

rece bilgi eksikliği bulunan bu alanın özel sektöre bırakılmasının nedeni olarak, dönem anlayışının sinema sanatına bakışını gösteren bir dışavurum gibi okumak mümkündür. Bu bakış -kanımızca- Türk Sineması son yıllara değin bir endüstri niteliğine kavuşamamasının birkaç nedeninden biri olmasını da getirmiştir.

Sinema ve Rejim

İlk yıllarda rejimin sinema olgusunu iki özel şirketin yürütmesinde sakınca görmeyip, bu alanın ne alt yapı gelişimine ne de eğitim kazanımı boyutuna çok önem vermemesi sonucunda, Türk sineması bu olumsuzluğu kendi dinamizmi içinde çözmeye çalışır. Bu ilk kıpırdanmalar Türk Sinemasının süreç içindeki gelişim çizgisini de belirler. Devlet desteği olmamasına karşın bu dönemde çekilen -ister belgesel ister kurmaca olsun- tüm filmlerin karşısında kaya gibi güçlü bir sansür olgusunun varlığını hep hissettirdiğini de belirtelim.

Halkevlerinde Film Gösterimi.

Süreç içinde Anadolu'nun belirli bölgelerindeki Halkevlerinde film gösterimleri yapılmaya başlanır. Eğitici materyal niteliğindeki bu filmler toplumsal, bilimsel, sağlık, vb. konuları içeren -yabancı ülkelerin yaptığı- belgesellerdir. Rejim, bu eğitici materyallerin gösteriminin daha da yaygınlaşması için 1937 tarihinde, "Öğretici ve Teknik Filmler Hakkında Kanunu"nu hazırlar ve yürürlüğe koyar. Kanunun üçüncü maddesi; "Sinemalarda esas filmlerle birlikte teknik veya öğretici bir filmin de gösterilmesi mecburidir. Devlet daireleri tarafından memleket dâhilinde yaptırılan veya memleket haricinden getirilen bu çeşit filmlerden tensib edilenlerini Hükümet, sinemacılara meccanen vermeğe salahiyetlidir. Sinemacılar bunları yukarıdaki fıkrada yazılı teknik ve öğretici filmler yerine kaim olmak üzere göstermeğe mecburdurlar." Amaç oldukça belirgindir.

Yetersizliği Görme ve Kabullenme

Cumhuriyet'in kuruluşundan başlayarak 1930'lu yıllara kadar Sovyetler (Rusya) ile yakın ilişkiler kurma politikası gütmüş; burada siyasal olduğu kadar kültürel ilişkiler de kurulmuştur. Çeşitli alanlarda eğitici filmlerin ithal edilmesi örnek olarak verilebilir. Filmler ithal edilebilir ama yönetmenin ithal edilmesi bu alanda yetersizliği görme ve kabullenmeden başka nedir ki? Cumhuriyeti'nin 10. Kuruluş Yılı Dönümünde yapılacak kutlamaların filme çekilmesi düşünülür. Ülkenin atılımlarını doğru ve estetik bir biçimde ortaya koyacak yetkinlikte kimse olmayışından ötürü Sovyet yönetmenler Sergei Yutkeviç ve Lev Arnstam davet edilir ve onlara "Türkiye'nin Kalbi Ankara" adıyla belgesel bir film yaptırılır. Dönem ile ilgili önemli ipuçları veren bu belgeselin konusu genç cumhuriyetin tanıtımı ve Sovyetler Birliği ile dostluğu üzerinedir.

Sinema bir Kenarda Duruversin

Sinemanın ulus-devlet inşa sürecinde taşıyabileceği kültürel ve siyasal fonksiyonun -bir ölçüde- göz ardı edildiğini tiyatro ve müzik alanındaki gelişmeler dışında tercüme bürosunun kurulmasıyla somutlayabiliriz. (Tercüme Bürosu, 1939 yılında toplanan Birinci Türk Neşriyat Kongresinde alınan kararlar sonrasında kurulur. Gerekçe Batıyı tanıma yolunun geniş bir tercüme seferberliğinden geçtiği üzerinedir.

Bu düşünce doğrultusunda Dünya edebiyatı klasiklerinden 496 eser Türkçeye çevrilir. Bu eserlerin yanında, özellikle felsefe ders kitabı vb. kitaplar da Türkçeye kazandırılır.) Sinema sanatı perspektifinden bu üç örneğe bakıldığında şu sonucu görmek mümkün: Devletin ve halkın ihtiyaçla-

rına yönelik filmlerin yeteri kadar üretilmemesinde o dönemin yetişmiş insan kaynaklarındaki eksiklik çok büyük olmasına karşın, sinema alanındaki eğitime yukarıdaki örnekler benzeri gerekli adımların atılmadığı söylenebilir.

1950-60'lı Yıllar

1950-1960 yılları arasında iktidarda bulunan Demokrat Parti (DP)'nin kültür/sanat politikası ve bu politikanın bir uzantısı olarak sinema alanındaki yaklaşımı kendi içinde çelişkileri barındırır. Burada ilk söz edilmesi gereken boyut, DP iktidarının kendinden dönemin devletçi politikalarından farklı olarak kültür/sanat alanında liberal bir politika izleme yönelimidir. Temel anlayış devletin bu alandaki faaliyetlerini sınırlı boyutta kalması prensibi gibidir. Bu dönemi sinema sanatı açısından değerlendirirken iki bağımsız değişkenin öne çıktığını söylemek mümkün: İleri, ülkedeki ulaşım ve

elektrik ağının genişletilmesi durumudur ki bu da dolaylı olarak sinemanın en ücra yerleşim yerlerine kadar ulaşmasını sağlar. Bir filmin kitlelere ulaşması ve böylece yatırımın geri dönmesi sinema alanı için yaşamsal nitelikte bir olgudur. Çelişki ise sansür olgusunun katı bir şekilde uygulamaya devam etmesi, sanatsal gelişimini engelleyen başat faktör olarak yerini daha güçlü biçimde korumasıdır.

Bir Başka Dönüm Noktası: 1960'lar

1960'lı yıllar farklı bir dönüm noktasına işaret eder. 1960 Darbesi ve sonrasında kabul edilen Anayasa, Türk siyasal hayatına olduğu gibi Türk sinema hayatına da önemli etkilerde bulunur. Siyaset dünyasındaki canlılık kültür-sanat alanında da kendini gösterir. Artık Yeşilçam diye adlandırılan Türk sineması, bu dönemde ülkenin siyasal ve sosyal problemlerini konu eden filmler de üretmeye başlamıştır. Yine bu dönemde dünya ölçeğinde ödüller alan filmlerin varlığı da söz konusudur. Hemen belirtelim ki bu olumlu yönlerin yanında, ne sektörel düzeyde ne de sansür olgusunda kayda değer ilerlemeler söz konusu olamamıştır. Burada bir parantez açıp şu değerlendirmeyi de yapmak gerekir: 1960'lı yıllara kadar Türk entelijansiyası sinemadan çok tiyatroyu önemsemiş gibi bir görünüm sunmuş; sinemanın gücüne pek inanır gözükmemiş gibidirler. Tiyatroyu sanat olarak, sinemayı ise daha çok bir eğlence boyutu olarak görme gibi bir anlayış eğilim olarak kendini hep hissettirmiştir.

Sinematek Olgusu

Sinema tartışmalarında canlanma 1965 ve sonrasında gerçekleşmiştir. 1965'te 'Türk Sinematek Derneği' kurulur. Onat Kutlar'ın öncülüğündeki bu kurumun ana sorunsalı, Yeşilçam'ın çizdiği istek ve sınırlar dışında bir filmin yapılmasının mümkün olup olmadığıdır. Yeşilçam'ın dönemdeki etkinliği göz önüne alındığında, bu sorunsalın ne kadar tartışma yaratacağı açıktır. Sinematek'in kendine biçtiği bu arayış, etkisini hemen gösterir ve Yeşilçam dünyasını oluşturan kişilerce halktan kopuk olarak suçlanmalarına yol açar.

Karşıtlık Olmazsa Olmaz: Ulusal Sinema

Sinematek ile aynı zaman diliminde üzerinde söz edilmesi gereken bir diğer anlayış, Ulusal Sinema Akımı'nın öne sürdüğü argümanlardır. Halit Refiğ'in başını çektiği bu akımın ana iddiası şudur: Türk Sineması yabancı sermaye tarafından kurulmadığı için emperyalizmin sineması, milli kapitalizm tarafından kurulmadığı için burjuva sineması, devlet tarafından kurulmadığı için devlet sineması değildir. Türk sineması doğrudan doğruya Türk halkının film seyretme ihtiyacından doğan ve sermayeye değil emeğe dayanan bir sinema olduğu için bir 'halk sineması'dır. Bu akım için söylenecek şey; Yeşilçam sinemasını teorik bir boyuta oturtma çabasının son derece değerli oluşu, buna karşın bu akıma dâhil yapılmış filmlerin düşünce boyutundaki değerlerden daha geride kalmış olmalarıdır.

Üçüncü Yol: Milli Sinema / Beyaz Sinema

Ulusal Sinema akımına göre daha muhafazakâr ve dini bir karakter taşıyan Milli Sinema Akımı, milli kültürün sinema diliyle anlatılmasını amaçlayan bir anlayışa sahip olarak öne çıkar. Milli Kültür kavramı ise bir toplumun, yani milletin, tarihi birikiminden aldığı duyuş, düşünce ve yaşama biçimi ile oluşturduğu değerler bütünü olarak formüle edilmektedir. Bu anlayıştan hareketle, yabancı kültür ve ideolojilerin taşıyıcısı olan sinema anlayışının karşısına, 'manevi' değerleri üstün tutan, Müslüman Türk halkının inançlarını, geleneklerini yansıtan ve bu bağlamda Anadolu gerçeğini yansıtan anlayışa dayalı bir sinema anlatısı önerilir. Eş deyişle hayat gerçeğinin İslami bir perspektifle sinema diliyle anlatımı olarak tanımlanabilir. Bu akıma yönelik olarak söylenecek son söz, sunulan argümanlarda ulusal ve dini motifli sinema önerisi/uygulaması yapılırken, ekonomik ve sosyal ilişkilerin göz ardı edildiği gerçeğidir.

En Değerli Adım

Sinema alanında okula dayalı bir eğitim sistemi 1970'li yıllara kadar yoktur. 1960'larda ise Basın Yayın Yüksek Okullarının müfredatları içinde yer verilen birkaç sinema dersinden ibarettir. Sinema eğitimine ilişkin bağımsız lisans eğitimi verme uygulaması 1974 yılında İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi içinde, 1975'de Eskişehir Anadolu Üniversitesi bünyesinde ve 1976 yılında ise İzmir'de Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fa-

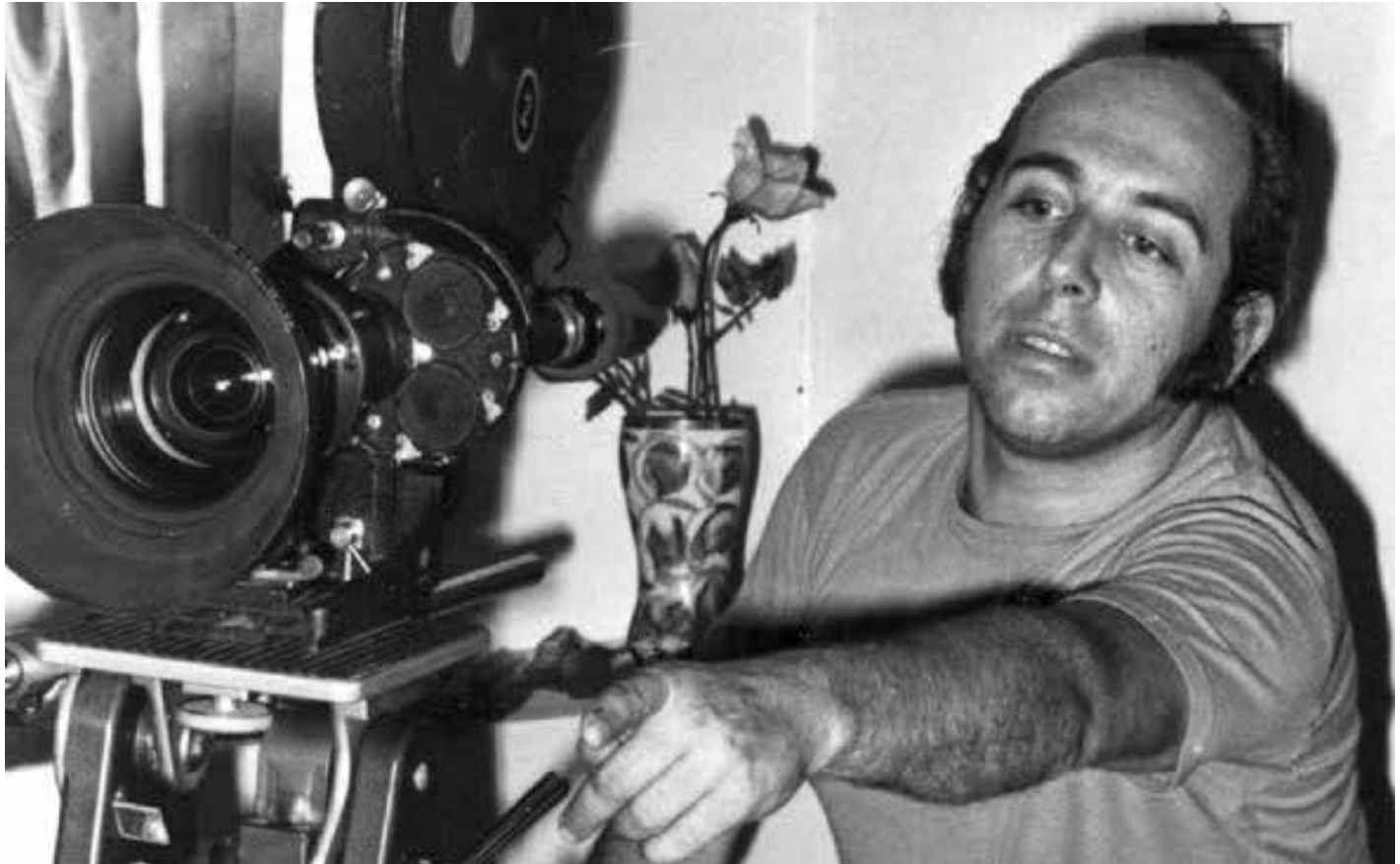
kültesi bünyesinde açılır. Sinema sanatının Dünyada ve Türkiye'de geldiği durum göz önüne alındığında, bunun ne kadar geç bir zaman dilimine tekabül ettiği açıktır. Bu gecikme yine de en değerli adım olduğu gerçeğini değiştirmez. 2000'li yılların Türk sineması değerlendirildiğinde bu okulların yarattığı estetik boyut ana faktör olarak hep öne çıkmaktadır.

Son Söz

Cumhuriyet döneminde sinema sanatının özel sektörün girişim alanına bırakılması, doğru ve yanlışları kendi içinde barındıran bir sonucu içermektedir. 100 yıllık süreçte -farklı dönemlerde olmak üzere- farklı kültürel alanlara devletin müdahale etmesine karşın sinema alanının -görece- özerk bırakılmasının neden tercih edildiği sorusu yerini hep koruyacaktır.

Devlet sinema sanatının gelişimi adına ön alıp belirli girişimlerde bulunmuş olsaydı, Türk sineması bugün nasıl bir görünüme sahip olurdu sorusu da ikinci bir soru olarak hep karşımızda duracak gibi. Burada kastedilen şey, yapım olarak, endüstri olarak destekten yoksunluk unsurudur. Günümüzde Kültür Bakanlığı Sinema Genel Müdürlüğü'nün her yıl yapım desteği vermesi elbette alkışlanacak bir durum. Sözü edilen şey ise kuruluş yıllarından başlayarak devletin katkısını görme-yen bir sektörün güdük kalma eleştirisinin haklı/doğru olup olmadığı sorusudur.

antsanat

Burçak Evren'den 10 Film

SUSUZ YAZ (1963)

Kırsal kesimin sinemaya yansıyan bilinen örneklerini ters yüz edip mülkiyeti özne kılan paylaşılmayan suyun kavgası... Susuzluğun yalnızca ekilip biçilen toprakları değil, zorluklara karşı birlikte yaşama değerlerini de nasıl kurutup, kardeşi kardeşe kırdırdığı, dizginlenemeyen tutkuların sinemamızda pek örneğine rastlanmayan kışkırtıcı bir erotizmin fütursuzca sergilendiği bir başyapıt.

SEVMEK ZAMANI (1965)

Çok, ama çok erken yapılmış, ne izleyenlerin ne de sektörün hazırlıklı olmadığı, melodram kaynaklı bir sinemanın tam orta yerine bırakılmış, alışılmış her bir şeyi yadsıyan, ezberi bozan, hazmı oldukça zor bir film. Surete tutkun olmaktan yola çıkarak geçmiş felsefelerin bir çoğunun anımsanmasının yapılabileceği, her bir okunmaya açık, kelimenin tam anlamıyla kendine özgü, sinemamızda benzerine pek rastlanmayan bir film.

HUDUTLARIN KANUNU (1966)

Döneminde gereğince değerlendirilmeyip harcanmış ya da ıskalanmış bir film. Güneydoğu gerçeğini yıllar öncesinde görüp önceleyen bir çalışma. Toprağın esirgediğini mayın tarlaların içinde arayan bir avuç insanın içlerinden bir türlü çıkmayı başarmadığı garip bir sarmal. Bilinen, ama bir türlü de görememizlikten

gelinen mayın tarlalarının üzerinde ölüm dansı yapan çaresiz ve de kısırlanmış insanların çarpıcı bir dramı....

UMUT (1970)

Kimi filmler anlatılmaz. Yalnızca izlenir... Umut'un anlatılması gereken her bir yanı peşine takılınan o yolculuğun içinde gizlidir. Her şeyiyle yabancıdır size ama, nedense kendinizden bir şeyler görürsünüz içinde; yoksulluğu dibine kadar paylaşır, çırpınırsınız kısırlanmışlığın içinde... İsyân duduklarımızda sessiz ve de ek-sik kalır... Memleket gibidir Umut.... Hem acısı, hem de isyanı vardır onca kuşatılmış çaresizlik içinde....

Kimi filmler anlatılmaz... Sinemadan çıkıp gittikten sonra da takılır peşinize.... Ömür boyu izlenir... Umut gibi....

SÜRÜ (1978)

Küçük Asya'nın kadim medeniyetlerden miras kalan bitmeyen çilesi... Siirt dağlarını mesken tutmuş Vey-sikan ile Halilan aşiretlerinin galibi olmayan, can alıp vermenin bitmeyen kavgası...

Bir yazarın dediği gibi "Sürü, Doğu Anadolu'nun bağırından kopup gelen büyük bir fırtına, bir acı çığlık, bir vahşi senfoni gibi insanı alıp götürüyor..." Doğa ile insan sertliğinin bir çeşit antolojisi... Anadolu'nun ne yakın, ne de pek uzak olmadığınız bir başka yüzü... Ya da sinemamızın bir döneme damgasını vuran destanı.

YOL (1982)

Ülkenin sancılı günlerinden bir kesit. İmralı cezaevinden izne çıkıp memleketlerinin yolunu tutan beş mahkumun öyküsü... Her birinin geride bıraktığı, yarım kalmış, tamamlanmamış bir hesaplaşması var. Her şey temizlenmesi şart olan namus uğruna... Bir tutsaklıktan, bir diğer tutsaklığa uzanan, bir acıyı insanın yüreğinin tam orta yerinde parça parça eden sancılı günlerin sancısını daha da ağırlaştırıp katlanılmaz yapan, kimileri için geri dönüşü olmayan bir yolculuğun öyküsü....

ADI VASFİYE (1986)

Vasfiye... Gerçekten yaşad mı böyle bir kadın. Yoksa kimi düşlerin ürünü mü? Kasaba gerçekçiliğinden fantastik sinemaya yelken açan deneyimli bir yönetmenin fantazileri... Herkes Vasfiye'nin peşinde... Herkes görmüş ve yaşamış ama o ortada yok. Düş mü yoksa gerçek mi? Sinema izleyen-

lerinin pek aşına olmadığı bir türde bir çok soru sorup da yanıtını bir türlü vermeye yanaşmayan bir çalışma. Nasıl okunursa okunsun sonuçta takılıp gidiyorsunuz Vasfiye'nin peşine....

ANAYURT OTELİ (1987)

Zebercet.... İstasyona yakın Anayurt Otel'i'nin katibi... Gölgesinin içinde kendini saklar, yürüdüğünde kaybolmak ister gibi... Ürkek, sessiz ama irkiltici... Belki birazın da üstesinde pinpirikli... Saplantılı bir bekleyişin umutsuzluğundan eksilip tükenir gibi.... Yabancılaşmanın somut bir örneği... Adı Zebercet, işi otel katibi. Gerisi bir garip hikaye... Hem de ne hikaye...

MASUMİYET (1997)

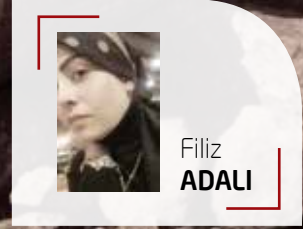
Salaş bir otel, lobide devamlı öksüren bir adam, bir kadın bir erkek, pezevenklerin gölgesinde düşük düzeyli pavyonlar, ölümcül bir ilişki, bir tutku, yoğun bir nefret, gidip gelen şiddet dalgası ve bunlar gibi olumsuzluk içeren bir sürü şey. Ya da bu kadar da olmaz dediğimiz her bir şeyi hayat diye yaşamaya kalkışanlar. Ahşılmış Yeşilçam melodramlarının oyununu ters yüz eden bir film. Her şey yaşamdaki kadar, ne fazlası var ne de noksanı....

BİR ZAMANLAR ANADOLU (2011)

Bir ölü... Bir zanlı... Ve olayın peşinde savcı, polis şefi, görevli doktor ve diğerleri. Gece boyu süren bir araştırma ve araya sıkıştırılmış yuvarlanıp giden anlam yüklenmeye çalışılan bir elma. Sade, kimi zaman tek düze, ama yine de peşine takılıp gitme, sonuna dek izleme hevesi. Bir ölmüşün, öldürülmüşün peşinde herkesin bir gece boyu memleketin gerçekleri eşliğinde, hem kendilerini arayıp hem de kendilerini sorgulamanın yolculuğu...

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Arkeoloji

“Toprağın üstündekilere ne kadar sahip çıkıyorsak, toprağın altındakilere de o kadar sahip çıkmalıyız.”
Mustafa Kemal Atatürk

Arkeoloji tarih bilimine katkıda bulunan en önemli kaynaktır. Geçmişten günümüze kalan kültür zenginliğini ortaya çıkarıp inceleyen bir bilim dalıdır. Arkeolojide her şey somut şekilde gözler önündedir ve bu haliyle objektiftir. 12. yüzyıldan itibaren Avrupa’da eski eser toplama ve inceleme başlamış ancak bunlar bilinçli olmayan yetersiz faaliyetler olarak kalmıştır. Rönesans’la beraber eski eserlere ilgi artmış, beraberinde koleksiyonculuk sonrasında müze oluşumunu hazırlamıştır.

Osmanlı Devleti’nde arkeoloji ve müzecilik alanlarında yetersiz de olsa ancak Tanzimat’ın ilanından sonra konuya bilimsel anlamda yaklaşılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, atılmış önemli adımlardan olan Asar-ı Atika Nizamnameleri, Müze-i Hümayun’un kurulması ve Türk arkeolojisinin yapı taşlarından biri olan Osman Hamdi Bey’in katkıları bilimsel bir çaba içerisinde.

Sadrizam İbrahim Edhem Paşa’nın oğlu olan Osman Hamdi Bey; Osmanlı kültür, sanat ve bilim hayatında son derece önemli bir rol oynamıştır. Bugün İstanbul Arkeoloji Müzeleri’ni oluşturan Müze-i Hümayun’un müdürü Alman Dr. Philip Anton Dethiér’nin ölümünden sonra, 4 Eylül 1881 yılında II. Abdülhamid tarafın-

dan müzeye müdür olarak atanır ve Türk müzeciliğinde yeni bir dönem başlar. Osman Hamdi Bey’in 1910 yılına kadar devam eden müdürlüğü zamanında kurum, dünyanın sayılı müzeleri arasına girmiştir. Resim alanında Oryantalist akımın önde gelen sanatçılarından biri olan Osman Hamdi, eski eserler konusundaki başarılarından başka Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi’ni, (Güzel Sanatlar Akademisi) kuran kişi olarak da Türk kültür yaşamında çok seçkin bir yere sahiptir. Osman Hamdi, Avrupalı bir dünya görüşüne sahip olduğu ve bütün ülkelerin arkeologlarıyla çok yakın dostluklar kurduğu halde, yurdunun ulusal çıkarlarını hep ön planda tutmuştur.

Sanatçının müdür olarak işe başladığında devraldığı Müze-i Hümayun, 600-700 kadar eserle, depo niteliğinde bir eski eser yığını görünümündedir. O, bir taraftan varolan eski eser koleksiyonlarının bilimsel bir tarzda sınıflandırılması ve düzenlenmesiyle uğraşmakta, öte yandan da yabancı arkeologlar getirterek, onlara eserlerin kataloglarını hazırlatmakta ve arkeolojik konularda fikirlerini almaktadır. Ancak, ülkede sanat eserlerine karşı ilgi ve sevgi yaratılmadan eski eser tahribatını önlemenin mümkün olmayacağını gayet iyi bilmektedir. Bu nedenle Çinili Köşk’ün yanına şimdiki Eski Şark Eserleri Müzesi olan Sanayi-i Nefise Mektebi

Ali'sini yaptırarak 1883'te hizmete açar ve müze müdürlüğü yanı sıra bu okulun da müdürlüğünü üstlenir. Bu okul, Osmanlılara, yurt dışına gitmeksizin estetik ve sanat teknikleri alanında eğitim alma imkânı vermiştir. Böylece tarihi eserlerin toplanması ve korunması konusunda entelektüel birikime sahip yeni bir sanat eliti yaratılmaya başlanır.

Bu dönemde yine Osman Hamdi Bey'in öncülüğünde gerçekleştirilen Sayda kazılarında çıkan lahitler için büyük bir müze binasına ihtiyaç duyulmuş ve Mimar Vallury tarafından yapılan yeni müze binası, 13 Haziran 1891 yılında padişahın onayıyla açılmıştır. Osman Hamdi, 1903 ve 1908 tarihlerinde binaya yeni ilaveler yaptırarak görkemli bir müze binası yaratır. Asar-ı Atika Müzesi adını alan bu yapı ilk Türk müzesi olmanın yanı sıra, 19. yy sonlarında dünyada müze binası olarak tasarlanıp yapılan ilk sekiz - on yapı arasında yer almıştır. 13 Ocak 1892'de yayımlanan bir yazıda, Osman Hamdi Bey, arkeoloji bilimini öğrenmeyi kolaylaştırmak amacıyla bir kütüphane kurulması çalışmalarının yürütüldüğünü, kütüphanenin yakında açılacağını, ayrıca müzenin üst katında bir doğa tarihi müzesinin kurulmasına başladığını belirtir. Neo klasik üsluptaki İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin alt katta yirmi, üst katta da on altı olmak üzere toplam otuz altı teşhir salonu vardır. Yeni binada kütüphane, fotoğraf laboratuvarı ve model atölyesi bulunmaktadır. Ancak müzenin toplumla ilişkisi henüz kurulmamış, işlevlerin belirlenmesinde yalnızca elit bir kesim ya da araştırmacılar göz önünde tutulmuştur.

Bu dönemde ilk kez İstanbul dışında Müze-i Hümayun'un birer şubesi olarak yeni müzelerin kurulduğu da görülmektedir. İlk müze 1901'de Kudüs'te, ikincisi 1902'de Konya'da, üçüncüsü ise 1904'te Bursa'da kurulmuştur. Bunun dışında eser depolanan yerler de mevcuttur. Bunların bir kısmı kazı yerlerindeki depolardır. Asur, Babil, Tel Halaf, Samerra, Bergama, Milet ve Efes'te bu türde kazı depoları vardır. Ayrıca Adana, Ankara, Kayseri, Konya, Çanakkale, Nablus, İstanköy, Sivas ve Selanik gibi kimi şehirlerde de eser toplanan yerler vardır. Bu depoların bazıları okulların bünyesinde yer alırken, bazıları ise valilik ve belediyelerin denetiminde sadece taş eserlerin toplandığı eski bir binadan oluşmaktadır. Bunlar bugünkü müzelerin çekirdeklerini teşkil etmiştir.

Türk müzesi adına yapılan milli kazının ilki şimdiki Adıyaman ili sınırları içinde kalan Nemrut Dağı'nda cereyan etmiş ve kazının başında da Hamdi Bey bizzat bulunmuştur. Burada Kommagene kralı Antiokhos'un büyük mezarı ve bazı arkeolojik kalıntılar keşfedilmiştir. Osman Hamdi Bey'in en önemli kazılarından biri de bir tesadüfün sebep olduğu Sayda kazısıdır. Sayda

civarındaki Aya mevkiinde Şerif Efendi namında birisi tarlasını kazarken içi toprakla dolu bir kapı meydana çıkmış, bunun gerisinde de iki tane lahit bulunduğu anlaşılmıştır. Olaya dair haberin İstanbul'a ulaşması Hamdi Bey'in Sayda'da kazı yapmak üzere harekete geçmesine sebep olmuştur.

1918 yılında Osmanlı Devleti'nin toprakları galip devletlerce paylaşıldığı için Müze-i Hümayun yetkililerinin çalışma alanı çok daralmıştır. Bu yıllarda kazıların çoğu işgal kuvvetlerinin askerleri ve yabancı bilim adamları tarafından gerçekleştirilmiştir. Leonard Wooley, ara verilen Kargamış kazısını devam ettirmek üzere 1919-1920 yılları arasında Gaziantep'e gelmiştir. Wooley, bazı eserleri British Museum'a aktarmıştır. Batı Anadolu'yu işgal eden Yunanlılar da arkeolojik kazılar yapmışlardır. Urla'da Klazomenia şehrini (1921-1922) kazmış, buluntuları Atina Milli Müzesi'ne götürmüşlerdir. Halil Ethem Bey, İstanbul Sarayburnu'nda bir işgal subayının yaptırdığı kazıyı durdurmuş ve buluntuları müzeye getirtmiştir. Bunlar, işgal kuvvetlerinin kısa egemenlikleri sırasında nüfuz bölgelerinde kazılar yaparak ülkeyi adeta yağmaladıklarını göstermektedir. Görüldüğü gibi Batı'ya nazaran daha geç bir dönemde eski eser anlayışının geliştiği bir devlet olan Osmanlı'nın, belki de en büyük talihsizliği çöküş sürecini yaşıyor olmasıdır. Nihayetinde vatansever idareci ve ilim adamlarının gayretleriyle kültür zenginliklerimize sahip çıkılmaya çalışılmıştır. Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanması, Türkiye Cumhuriyeti'nin askeri, sosyal, kültürel alanlarda ayağa kalktığı bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün tarihe ve eğitime verdiği önem şüphesiz gerek kendi sözleri gerek de yakın çevresindeki kişilerin aktardıkları ile açık ve anlaşılır. Yeni kurulan devlette eğitim son derece önemli bir konudur. Nitekim Ulu Önder 1925 yılında verdiği bir söylevde çağdaşlaşmanın birtakım devrimlerle olabileceğini söyler: Atatürk, tarihe kaynak olacak belgelerin müzeler, kütüphaneler ve arşivlerde toplanması lüzumunu çok önce düşünmüş ve 1920 yılında ilk açılan TBMM programında yer verdiği bir kültür müdürlüğünü Ankara'da kurmuştur. Bu müdürlüğün görevi, her türlü kültür eserinin, belgelerinin toplattırılması, müze, kütüphane ve arşivlerde korunmaya alınması, onların bilimsel yönden değerlendirilmesi, depolanmış arkeolojik eserler için yeni müzelerin açtırılması, eski müzelerin çağdaşlaştırılmasıdır.

Atatürk, Cumhuriyetin ilanından altı ay gibi kısa bir süre sonra, yıkılan Osmanlı İmparatorluğu'nun kültür ve tarih hazinelerini içinde saklayan Topkapı Sarayı'nın müze olmasını emretmiş ve İstanbul'a gelişinde çalışmaları izlemek için Saray'a gitmiştir. Çeşitli yerlere dağılmış sanat eserlerinin bir araya toplanması için

İstanbul'da açılan Resim ve Heykel Müzesi, Ankara'da Etnoğrafya Müzesi, bugün Anadolu Medeniyetleri Müzesi adını alan Hitit Müzesi hep Atatürk'ün direktifleriyle meydana gelen müzelerdir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, 1924'de T. Weigand tarafından yürütülen Didyma Apollon Tapınağı kazısı, 1925'de Maarif Vekaleti tarafından Ankara ve çevresindeki tümölüslerde hafriyat çalışmaları başlatılır. Sızma (Konya) kazısı David M. Robinson, Didyma'da arkeolojik kazılar ikinci dönemi tamamlanır. İlk devresi B. Hrozny tarafından tamamlanan Kültepe (Kayseri) kazılarına 1948'de tekrar açılana kadar ara verilir. 1925'de Topkapı Sarayı Ağalar Camii'si restore edilerek kütüphane haline dönüştürülür. Mısır Çarşısı, Gazanfer Ağa Medresesi, Fatih Cami ve külliyesi, 1930'da Azapkapı'da Mimar Sinan'ın eserleri, Sokullu Cami restore edilmiştir. Kalkınmaya ihtiyacımız bulunan bu dönemde, restorasyon için bütçeden para ayrılması önemlidir. Yine 1926'da Ankara Klemens Kilisesi kazıları G. De. Jarphanion başkanlığında yapılan kazılar 1927'ye kadar devam etmiştir. Bugün bütünüyle kaybolmuş olan yapıya ait plan, kesit

ve fotoğraflar 1928'de yayınlanmıştır. 1928'de Efes hafriyatı Maarif Vekaleti, Alman ve Avusturya hükümetlerinin katkılarıyla yürütülmüştür.

Cumhuriyet döneminde geçmiş değerleri koruma anlayışı, öncelikle Atatürk'ün çalışmalarıyla milletten kabul görmüştür. Türk sanatının özelliklerini taşıyan camiler, minareler, hanlar, hamamlar, türbeler, evler, saraylar ve kervansarayların ortaya çıkarılıp, onarılmasına da Atatürk öncü olmuştur. Türk milletinin müşterek malı olan abidelere ve sanat eserlerine devir farkı gözetmeksizin değer verilmiş, korumaya çalışılmıştır. Tarihi eserler, Anadolu yerli halkının eseri ve bugünkü nesil de onun gerçek varisi olarak görülmüştür. Atatürk'ün, "Cumhuriyet eserlerini korumak ve onarmak, onları yapmak kadar güç ve aynı zamanda şerefli bir iştir" sözleriyle koruyuculuk politikasını savunmuştur. Erken Cumhuriyet Dönemi'nin büyük ekonomik sıkıntıları olmasına karşın bütün bu yapılan işlerin oldukça sağlam atılan büyük adımlar olduğunu söyleyebiliriz. Günümüzde arkeolojide ve onun bir kolu olan müzecilikte geline noktanın başarısını Atatürk döneminin azimli ve hevesli çalışmalarına borçluuz.

antsanat

Mizah Yayıncılığımızın 100 Yıllık Serüveni

Cumhuriyetin 100. yılında mizah yayıncılığımızın 1923-2023 arasındaki 100 yıllık serüvenini özetlemeye başlamadan önce yayıncılığımızın başlangıç dönemine dair birkaç tarih bilgisi vermek de isterim. Zira mizah yayıncılığımızın başlangıcına dair biraz olsun bilgi sahibi olmak bu 100 yıllık serüveni de daha iyi anlamayı sağlayacaktır.

Batıda matbaanın keşfinden neredeyse 300 yıla yakın bir süre sonra matbaayla tanışabilen (tam sayı 291 yıldır!) Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan azınlıklar kendi matbaalarını Osmanlı'dan çok daha önce kurmuşlardı. Mizah yayıncılığındaki hızımız ise matbaadaki hızımızdan daha iyidir.

Cihan
DEMİRCİ

İlk mizah dergimiz, Fransa'da 1830'da yayınlanan ve ilk yayın kabul edilen "La Caricature"den sadece 39 yıl sonra, 23 Aralık 1869'da, Teodor Kasap ve Namık Kemal tarafından çıkarılan "Diyojen" mizah gazetesidir. Ancak mizah yayıncılığımız henüz 8 yaşlarında, daha yolun başında bir çocukken, 1978'de dönemin padişahı Abdülhamid'in basına baskı döneminden nasibini almış ve 1878-1908 arasında tam 30 yıl süren bir yayın yasağı dönemi yaşamıştır!..

2. Meşrutiyet'in ilan edildiği, basın özgürlüğünün yeniden geri geldiği 1908 yılı, 30 yıl boyunca yurt dışında basılıp Osmanlı'ya gizlice sokulmak zorunda kalmış mizah yayınlarının yeniden hayat bulduğu ve patlama yaptığı bir yıl olmuştur. Şimdi bu bilgiler eşliğinde gelelim 1923-2023 arasındaki 100 yıllık serüvene... Mizah yayıncılığımız Cumhuriyetin kuruluşunun hemen öncesindeki Kurtuluş Savaşı sırasında da ciddi bir canlılık içindedir. Ancak ilginç olan bu yayıncılık o dönem iki ayrı koldan yürümektedir. Yayıncılık dünyamızda çok özel ve öncü bir yeri olan karikatürcü kökenli gazeteci Sedat Simavi, önce 1918'de "Diken" mizah dergisini, ardından da 1921'de "Güleryüz" adlı mizah dergisini çıkarır.

İki zıt mizah dergisi: "Güleryüz" ve "Aydede"

1923'e dek yaşayan, 122 sayı çıkan, haftalık "Güleryüz" mizah dergisi, Kurtuluş Savaşı sırasında Mustafa Kemal'e ve Ankara hükümetine verdiği destekle tarihe geçer. Bu anlamda aynı dönemlerde çıkan "Aydede" ile iki zıt kutbun dergisi olur. 2 Ocak 1922'de Refik Halit Karay tarafından çıkarılan "Aydede" adlı mizah dergisi ise Kurtuluş Savaşı'na karşı İstanbul hükümetinden yana bir tavır sergiler. 30 Ağustos 1922'deki büyük taarruz zaferinden sonra rengini değiştiren "Aydede", Mustafa Kemal'e yönelik eleştirilerin yerine giderek övgüye başlar ve 9 Kasım 1922'de yayınına son verir.

55 yıl çıkan en uzun ömürlü dergi: "Akbaba"

1922 yılının 7 Aralık tarihinde bir yerde "Aydede" dergisinin devamı olarak Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Sey-

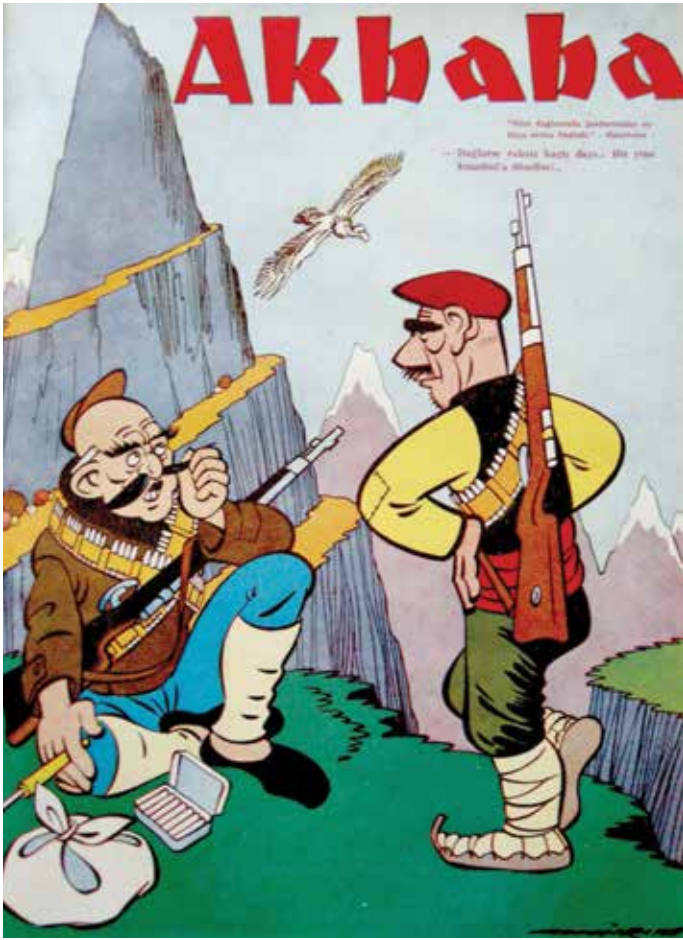
fi Orhon tarafından yayınlanmaya başlayan "Akbaba" dergisi, toplam 55 yıl süren yayın yaşamıyla mizah yayıncılığı tarihimizin bugüne dek en uzun ömürlü dergisi olmuştur. Yazının ağırlığını hissettiren, oldukça fazla yazara sahip bir dergi olan "Akbaba", neredeyse çıktığı dönemlerde Türk karikatürünün bütün büyük ustalarının çalıştığı bir dergi de olmayı başarmıştır. 1967 yılında Yusuf Ziya Ortaç'ın ölümünden sonra "Akbaba" dergisinin sahipliğini Yusuf Ziya'nın oğlu Ergin Ortaç üstlenmiştir. Son sayısı 28 Aralık 1977'de çıkan "Akbaba", yayın hayatına birkaç kez ara verip yeniden çıksa da toplam olarak 55 yıl yaşamıştır.

Çağdaş Karikatürün Kurucusu Cemal Nadir

Cumhuriyetin hemen öncesinde ilk karikatürcümüz olarak ortaya çıkan Cemil Cem, "Kalem" ve "Cem" dergileriyle var olmuştur. Cumhuriyetin başlangıç dönemlerinde, 1928'e dek karikatürleriyle ve dergileriyle öne çıkan Cemil Cem'in ardından mizah yayıncılığımızda iki önemli karikatürcü dergileriyle öne çıkar: "Amcabey" ile Cemal Nadir Güler ve "Karikatür" dergisiyle Ramiz Gökçe... Çağdaş karikatürümüzün kurucu ismi sayılan Cemal Nadir Güler'in yönetmenliğinde, ilk sayısı 5 Aralık 1942'de çıkan "Amcabey", başlangıçta gazete formuyla yayınlanır. İlk 33 sayısı gazete olarak çıkan "Amcabey" 34. sayıdan sonra "dergi" şekline dönüşür ve toplam 69 sayı yayınlanır. Dergiye ismini veren "Amcabey", Cemal Nadir Güler'in yarattığı bir çizgi kahramandır. Derginin son sayısı 25 Mart 1944'te çıkmıştır. Karikatürü ilk kez halka sevdiren, halkla bütünleştiren Cemal Nadir, hep ilklere imza atar. Yarattığı tiplmesiyle ilk çizgi bantı o çizer ve ilk kez amatör karikatürcülere kucak açan da odur; ama 45 yıllık kısacık ömrü, bunun daha ötesini yapmasına ne yazık ki izin vermez.

Muhallif Mizahın Efsane Gazetesi: Markopaşa

Bu 100 yıllık Cumhuriyet dönemi serüveninde mizah dergileri tarihinin en cesur ve en muhalif yayını diyebileceğimiz, başına en çok dert açılan mizah yayını "Markopaşa"nın ilk sayısı 25 Kasım 1946'da mizah gazetesi olarak çıktı. 22. sayısında kapatıldı. Daha sonra; "Merhumpaşa", "Malumpaşa", "Ali Baba", "Yedi Sekiz Hasan Paşa", "Hür Markopaşa" gibi başka başka adlarla çıktı. Aziz Nesin, Sabahattin Ali ve Rifat Ilgaz tarafından çı-

karılan gazetenin tek çizeri Mim Uykusuz'du. Toplamda 7 ayrı adla, 77 sayı çıktı. 8 kez patron, 10 kez yazışmaları müdürü, 10 kez adres ve 9 kez de matbaa değiştirdi. Toplam 3 yıl 4 ay, 28 günlük bu 4 sayfalık gazete hakkında 16 dava açıldı. Yazarları toplam olarak, 8 yıl, 2.5 ay hapis cezası aldılar. Bu durum mizah yayıncılığında benzeri bir daha yaşanmamış bir durumdur!..

Kadrosu Göz Kamaştırın Tef ve Diğerleri

1950'lerde Demokrat Parti iktidarının oluşma süreci sonrasında, siyasi eleştiri gücü öne çıkan mizah yayıncılığı parlak bir dönem yaşadı. Dönemin kilometre taşlarından "Tef" dergisinin ilk sayısı 7 Ağustos 1954'te çıktı. Çıktığı dönem itibarıyla mizah dergiciliğimize pek çok yenilik ve yeni bir heyecan getiren "Tef"i Ertem Eğilmez ile Refik Erduran birlikte çıkardılar. Çok zengin bir yazar-çizer kadrosuna sahip olan dergiden bazı isimler sayacak olursak; Bedri Koraman, Semih Balcıoğlu, Ferruh Doğan, Oğuz Aral, Turhan Selçuk, Ali Ulvi, Altan Erbulak, Mistik, Yalçın Çetin, Sinan Bıçakçılı, Nihat Bali, Selma Emiroğlu, Eflatun Nuri, Nihar Tüblek, Suat Yalaz, Suavi Süalp... 1954-1955 yıllarında 1 yıl süren yayını kağıt sıkıntısı nedeniyle noktalayan "Tef", 1960 yılında 2. kez yayın hayatına dönüş yaptı. İlk sayısı 5 Ocak 1956'da çıkan "Dolmuş", 28 sayfa ve fiyatı da 60 kuruştur. "Tef" in kapanmasıyla çıkan "Dolmuş"ta "Tef" kadrosundaki pek çok mizahçı yer alıyordu. Dergiyi İlhan ve Turhan Selçuk kardeşler çıkardılar. 1958 yılının Eylül ayına dek yaşadı.

Efsane Dergi: "Gırgır"

Mizah dergiciliği tarihimizin en çok satan, en çok ilgi gören, en fazla iz bırakan dergisi olan "Gırgır"ın ilk sayısı 13 Ağustos 1972'de Oğuz Aral'ın yönetmenliğinde, Günaydın gazetesi patronu Haldun Simavi'nin sahipliğinde yayımlandı. Derginin 1972 Ağustos ayında yayınlansından sadece 2 ay önce çıkan, tek bir kişinin hem yazıp, hem de çizerek hazırladığı "Salata" mizah dergisinden bahsetmez ve yaratıcısı Suavi Süalp'in en azından adını anmazsak ayıp olur!.. Süalp'in komikliği öne çıkaran, absürt mizahı "Gırgır"a da rehberlik etmiş, Suavi Süalp 1973'te Oğuz Aral tarafından "Salata"dan "Gırgır"a transfer edilerek derginin ilk mizah yazarı olmuştur.

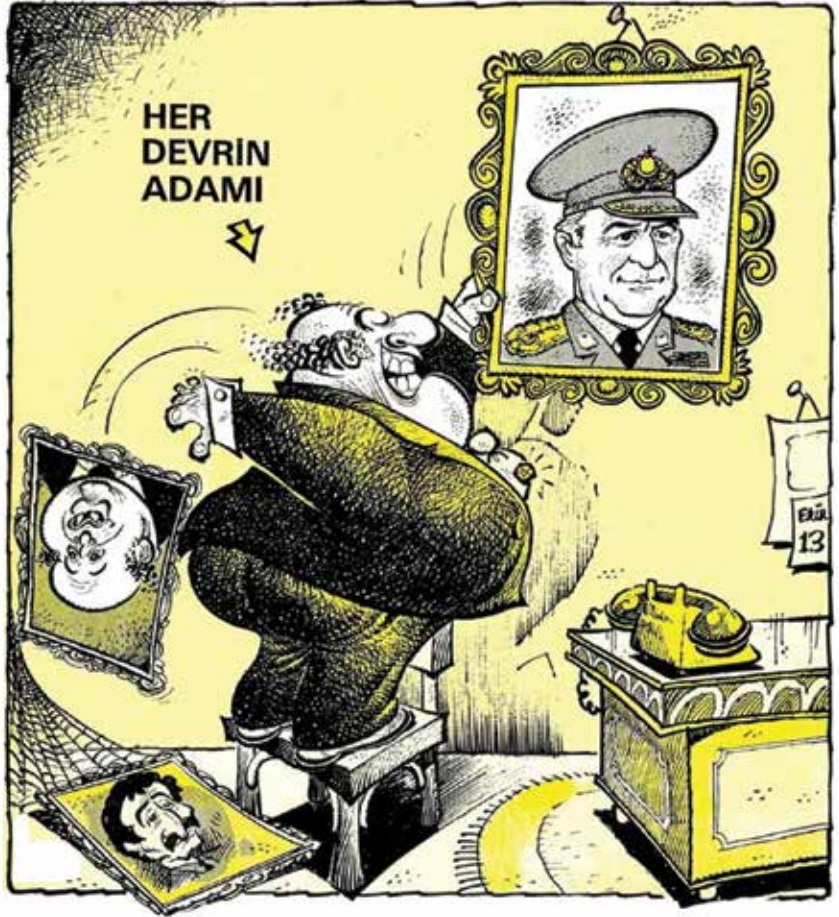
"Gırgır", hem o sıcak sarı rengi, hem de kendinden önceki dergi anlayışına getirdiği yeniliklerle, 8 yaşındaki çocuktan 80 yaşındaki bir yaşlıya seslenen yapısıyla, 16 sayfalık yeni bir dergi anlayışının da öncü örneği oldu. Dergi öncesinde "Gün" gazetesinde bir mizah köşesi olarak yayımlandı. 1973 yılında, henüz birinci yaşındayken 45 bin satan "Gırgır", her yıl artan tirajıyla 1980'lere 400 binleri bulan tirajla girdi. 1981-1983 yılları arasında ise derginin tirajı 500 bine kadar çıktı.

İlk dönemlerinde kadrosunda; Oğuz Aral'ın yanı sıra;

Tekin Aral, Oğuz Alplaçın, Eflatun Nuri, Mim Uykusuz, Ferit Öngören, Suavi Süalp, Aziz Nesin, Nuri Kurtcebe, Aydın Aliustaoglu gibi isimler vardı. Sonrasında Oğuz Aral'ın öğretmenliğinde kendi çizimini yetiştiren bir dergi oldu. 1989 yılının Ağustos sonlarında 17. yaşını bitirip 18. yaşına yeni adım attığı bir dönemde, artık Oğuz Aral'ı Gırgır'ın başında istemeyen patron Haldun Simavi tarafından Ertuğrul Akbay'a satıldı ve dergi adeta zorla el değiştirdi. Bu değişimin aylar öncesinde "Gırgır"dan büyük bir kopma oldu ve bu kopan grup, çıkış döneminde 300 binleri aşan bir tiraja ulaşan "Hıbrı" dergisini çıkarttı. Oğuz Aral'ın dergisi olmaktan çıkan, başka bir dergiye dönüşen "Gırgır" bu arada aynı isimle 2017 yılına dek yayımını sürdürdü, mahkemelik olan bir karikatür sonrasında 2017 yılı Şubat ayı içerisinde yayıncısı tarafından kapatıldı. "Gırgır" dergisi 1989'da elinden alınan Oğuz Aral, daha sonra; "Dıglı" ve "Avni" dergileriyle, "Fırt" elinden alınan kardeşi Tekin Aral da "Fıfır"la mizah dergisi serüvenlerini sürdürse de bu dergiler öncülleri kadar ilgi göremedi!..

"Gırgır" sonrasında "Leman"a ve Bugüne "Gırgır"ın fırtına gibi estiği yıllar, mizah dergiciliğimizin renklendiği yıllardır. Bu dönemde ilk sayısı 17 Aralık 1975'te yayınlanan ve 17 yıllık bir ömrü olan, elle renklendirilmiş çalışmalarını ve kaliteli basmasıyla "Çarşaf" ve 1976'da gene "Gırgır" ekibince biraz da "Çarşaf"a rakip olarak, tamamı renkli halde çıkarılan, 13 yıllık bir ömür yaşayan "Fırt" da mizah yayıncılığımızda iz bıraktılar. Tabii; 70'lerdeki "Mikrop", "Çivi" gibi, 90'lardaki "Pişmiş Kelle", "Deli", "Öküz" dergilerini de unutmamak gerekir. 90'lı yılların başlarında bölüne bölüne, daha az satan mizah dergilerinin yanına, bir de o dönemin ruhuna uygun olarak yaşanan, günümüzde yaşanması artık mümkün olmayan erotik mizah dergisi furiasını da eklemeliyiz!..

"Leman" dergisinin ilk sayısı 20 Kasım 1991'de çıktı. 1986'da çıkan ve sıkı bir muhalefet yapan "Limon" dergisinin devamıdır. Cüneş gazetesince çıkarılan "Limon" olarak yayımına devam etme durumu kalmayan dergi, 1991 sonlarında "Leman" adına dönüşmek zorunda kaldı ve çizimlerinin patronluğunda çıktı. 90'lı yılları oldukça parlak geçiren dergi içinden de pek çok dergi çıkarıp, zamanla bu gücünü yitirdi. Küçülmüş boyutuyla 2023 yılında 32. yılını geride bırakan "Leman" halen yayımını sürdüren haftalık tek mizah dergisi durumundadır!..

"Penguen" mizah dergisinin ilk sayısı 23 Eylül 2002'de çıktı. "Leman"dan kopan, daha önce aylık dergi "Lombak"ı yayımlayan bir grup çıkardı. 15 yıl kadar çıkan Penguen, 2017 yılı Nisan ayında, "Basılı dergiciliğin artık bittiğini" ileri sürerek yayımına son verdi. Günümüz dergiciliğinin en genç mizah anlayışı diyebileceğimiz "Uykusuz" mizah dergisinin ilk sayısı ise 5 Eylül 2007'de çıktı. "Uykusuz"u 2007'de Yiğit Özgür'ün yönetiminde, "Penguen" dergisinden kopan bir grup çizimci çıkardı. 2023 yılına dek 16 yıl yayınlanan, son dönemin en çok ilgi gören dergisi olan "Uykusuz", mizah yayıncılığına hem baskının arttığı, hem de okur ilgisinin azaldığı bir dönemde sadece mizah yayıncılığı yapmanın, "Leman" dergisi gibi başka ticari alanlara yatırım yapmamanın bedelini ödeyerek, ne yazık ki Cumhuriyetin 100. yılı olan 2023'te, 25 Ocak 2023 tarihinde çıkan 801. sayısıyla, epeyce borç altında yayımına son vermek zorunda kaldı!

2023 yılında 154 yılı bulan mizah yayıncılığı tarihimizde elbette burada saydıklarımızdan başka yüzlerce dergi daha çıktı. Kısıtlı bir alan içerisinde sizlere bazı-

larını özetle anlatmaya çalıştım. Tabii mizah yayıncılığı sadece dergilerle var olmadı, bu ülkede uzun yıllar gazetelerin mizah ekleri verdiği, mizah sayfalarına sahip olduğu, mizah kitaplarının çok sattığı, gazetelerin pek çok çizer ve mizahçı barındırdığı parlak yıllar da yaşandı. Bu parlak yıllar özellikle 70'ler, 80'ler ve 90'larda gazetelerde zirve yaptı ama 2000'lerle birlikte mizah gazetelerde de adım adım yok oldu!..

1869 sonlarında çıkan "Diyojen"le başlayan ama asıl temelleri 1908'deki özgürlük ortamında atılan, 1946'lardan sonra yeni bir canlanma yaşayan, 1972'lerde "Gırgır"la çok başka bir boyuta geçen, 1990'larda "Leman" ve ardından gelen diğer dergilerle biraz marjinalleşen, 2000'lerle birlikte oluşan ağır ortam nedeniyle daha zor çıkan ve giderek çok daha az bir okur kitlesinin okuduğu köklü mizah dergiciliğimiz, dönemin yarattığı ağır baskı ortamının ötesinde dijital çağın da ciddi etkisiyle, Cumhuriyetin 100. yılında artık basılı yayın anlamında ne yazık ki son demlerini yaşar gibi duruyor!.. Mizah yayıncılığımızın 100 yıllık serüvenini özetlemek istersek, Cumhuriyet yıllarına yepyeni bir heyecanla adım atan bu serüven özellikle 40'lı, 50'li yıllarda mizah yayıncılığının parlak günlerine tanık oldu, 60'ların sonlarına doğru esen rüzgar, 70'lerin başında mizah yayıncılığımızda rekorlar kıran, 500 bine ulaşan tirajıyla dünyanın en çok satan üçüncü mizah dergisi olan "Gırgır"ı gördü ve 90'lara dek bu parlak dönem yaşandı. 90'lı yılların başlarında "Leman"la 100 bini aşan tirajları görüp yeniden canlanan mizah yayıncılığı, 90'ların ikinci yarısından sonra parçalanıp ve başka boyutlara geçen mizah dergileriyle, ustamız Oğuz

Aral'ın bıraktığı "Karikatürçü-mizahçı yetiştiren bir okul" olma vasfını da sürdürmedi, internetin-dijital çağın 2000'lerde patlamasıyla birlikte giderek sosyal medyaya sıkışan ve geriye giden bir mizah anlayışına, okuma yerine cepten ve internet üzerinden seyretmeye adeta yenik düştü!..

Son 100 yıllık serüvenin öncesinde de 50 yılı aşan bir deneyime sahip olan, mizah yayıncılığımız bundan sonrasında dönemin ruhuna uygun, yepyeni atakları, genç bir soluğa ve çağın teknolojisine uygun hamleleri bekliyor; zira mizah da toplumlar geri düştükçe onlarla birlikte geri düşebilir; ama insanın yaratıcı zekası yok olmadığı sürece asla yok olmaz. Yaratıcı insan var oldukça var olacak bir soluk alma, özgürleşme, karşı çıkma, gözden kaçanları gösterme, gülerak rahatlatma, silkinme ve benzersiz bir eleştiri alanıdır mizah!..

O halde, 100 yıllık bu uzun serüvende, mizah yayıncılığına sadece dergi, gazete anlamında değil kitap, sinema, tiyatro ve kültürün-sanatın her alanında emek vermiş, mizahı tüm zorluklara inat ayakta tutmuş tüm mizah ustalarına, mizah emekçilerine ve mizah tutkunlarına buradan yüz selam olsun: Yaşasın Sanat!

Deniz
YILDIZ

Tatsız Cin TuTip

“Uçurumda Açan Çiçek” Solmayacak

Türkiye gibi ülkelerin modernleşmesi bir geç modernleşmedir. Bu geç modernleşmenin birbiri ile çelişir görünen özgün bir dinamiği vardır. Bu ülkelerin, bazen trajiğine bazen de destanına dönüşen bir dinamiktir bu: Geç modernleşenler, bir yandan ilk ya da öncü modernleşenlere benzemek, onların arasına katılmak ve onların hizasında olmak isterken öte yandan da bu istem ve çabalarını, aralarına katılmak, hizalarında olmak istediklerine rağmen -onlarla çatışarak- hayata geçirmek zorundadır.

Ferruh
TUNÇ

Benzemek ve Kendisi Olmak

Türkiye'nin öncüsü olduğu geç modernleşen ülkelerin seçtikleri yol; bütün güçlüğüne rağmen yaşadıkları zamandaki uygarlık bireşimine ya da ağına orada olanların hizasından ve onlarla dahil olmak, özlerini koruyarak varlıklarını geleceğe taşıyabilmek ve sonra da dünya uygarlığının geleceği hakkında sorumluluk yüklenmek şeklinde ifade edilebilir.

Bünyesinde taşıdığı 'onlara benzemek' ve 'onlara rağmen' çelişkinin doğal bir sonucu olarak modernleşme sürecimiz, belirli süreler ve dönemler için, modern içerik ve biçimlerle anakronik ya da keyfi/seçici diyeceğimiz türden ilişkiler kurmuş olsa da özellikle sanat-edebiyat alanında hem 'modern' hem de 'kendisi' olmayı başarabilmiştir. Yalnız Türkiye'ye ve Türk edebiyatına özgü olmayan bu durum bugün kalkınma iktisadi literatüründe 'çevre' ya da 'güney' ülkeleri olarak andığımız geç modernleşen ülkelerin önemli sayılacak bir kesimi için de geçerli bir durumdur.

Moderni Yeniden Doğurmak

Türkiye'nin de dahil olduğu geç modernleşen çevre ülkeleri, bir yandan öncü modernlerden farklı tarihsel ve toplumsal yapılar sahip olmaları, öte yandan da modernleşmeyi bir bakıma öncü/tarihsel modern ülkelere rağmen ekonomik, siyasal ve kültürel bir bağımsızlık yolu olarak görmeleri yüzünden 'modern sanat'ı farklılaştırmak ya da yeniden yaratmak zorunda kalmışlardır.

Bu yönleri ile bu ülkelerin modernleşme süreçleri, kendileri için değerli olmanın ötesinde, küresel olarak da önemli anlamlar taşımaktadır: Bugün, edebiyat-kültür alanını da kuşkusuz kapsayan bir 'modernlik' olgusundan söz edilecekse, ayrı ayrı vurgulanmadıkları sürece, tarihsel-öncü modernleşme ile ona geç kalanların modernleşmesi ikiliğini ve ilişkisini bir arada kapsıyor olmalıdır.

Edebiyatımızın Başardığı

Bunların ışığında; Çağdaş Türk Edebiyatının modernleşmiş, ergin, evrensel nitelikte bir edebiyat olduğuna; Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlaşma, modernleşme ülküsünün hayata geçirilebildiği alanlar arasında en başlarda sayılması gerektiğine inanıyoruz. Cumhuriyet'in bu alandaki başarısı ile sayıları az olmayan başarısızlık alanları birlikte düşündüğümüzde, edebiyatımızın öteki alanlarla basit bir bileşik kaplar ilişkisi içinde olmayı aşabildiğini görüyoruz. Türk edebiyatı, Cumhuriyet'in siyasal alanda 'kendinin taklidi'ne dönüştürülerek tarihsel-özgün kimliğinin belirsizleştirilmesine, ekonomik bağımsızlığının yok edilmesine, kültürel çoklu bütünlüğünün ve zenginliğinin parçalanmasına, hasılı yeniden sömürgeleştirilemiyorsa yok edilmesine karşı kendini var ederek direnebilmiş ve Kurtuluş ile Kuruluş'un çağdaşlaşma ülküsü ile bağıni kesmemiş olanlara umut ve dayanak olabilmıştır. Bu bağlamda edebiyatımız, özellikle şiirimiz, Cumhuriyet çağdaşlaşma ve modernleşmesinin -Cemal Süreya'ya ait "Uçurumda Açan" şiirine atıfla- "uçurumda açan çiçeği"dir. Solmayacaktır!

8. Antalya Edebiyat Günleri

16-19 Kasım 2023 tarihleri arasında sekizincisini gerçekleştireceğimiz Antalya Edebiyat Günleri, bir yandan Cumhuriyet'in yüzüncü yılına bir şükran ifadesi iken öte yandan bu yüzyılın verimi olan çağdaş edebiyatımızı farklı bakış açıları ile yeniden tanıyarak yeni yüzyılda onun daha gümrah olmasının yollarına alçakgönüllü de olsa tohumlar serpmek niyetindedir. Hamaset ve gündelik siyaset ötesi bir yöntemle ülkenin değerli sanatçı ve bilim insanlarının buluşup görüş ve değerlendirmelerini sunacağı bu buluşmanın ülkemiz ve şehrimiz kültür hayatı için büyük bir potansiyeli temsil ettiğini etkinlik programından anlamak zor değildir.

8. ANTALYA EDEBİYAT GÜNLERİ

16 KASIM 2023 PERŞEMBE

Saat : 17.00 SERGİ AÇILIŞI: “Sanat İnsanları”
Küratör : İbrahim Karaoğlu
Yer : Türkan Şoray Kültür Merkezi

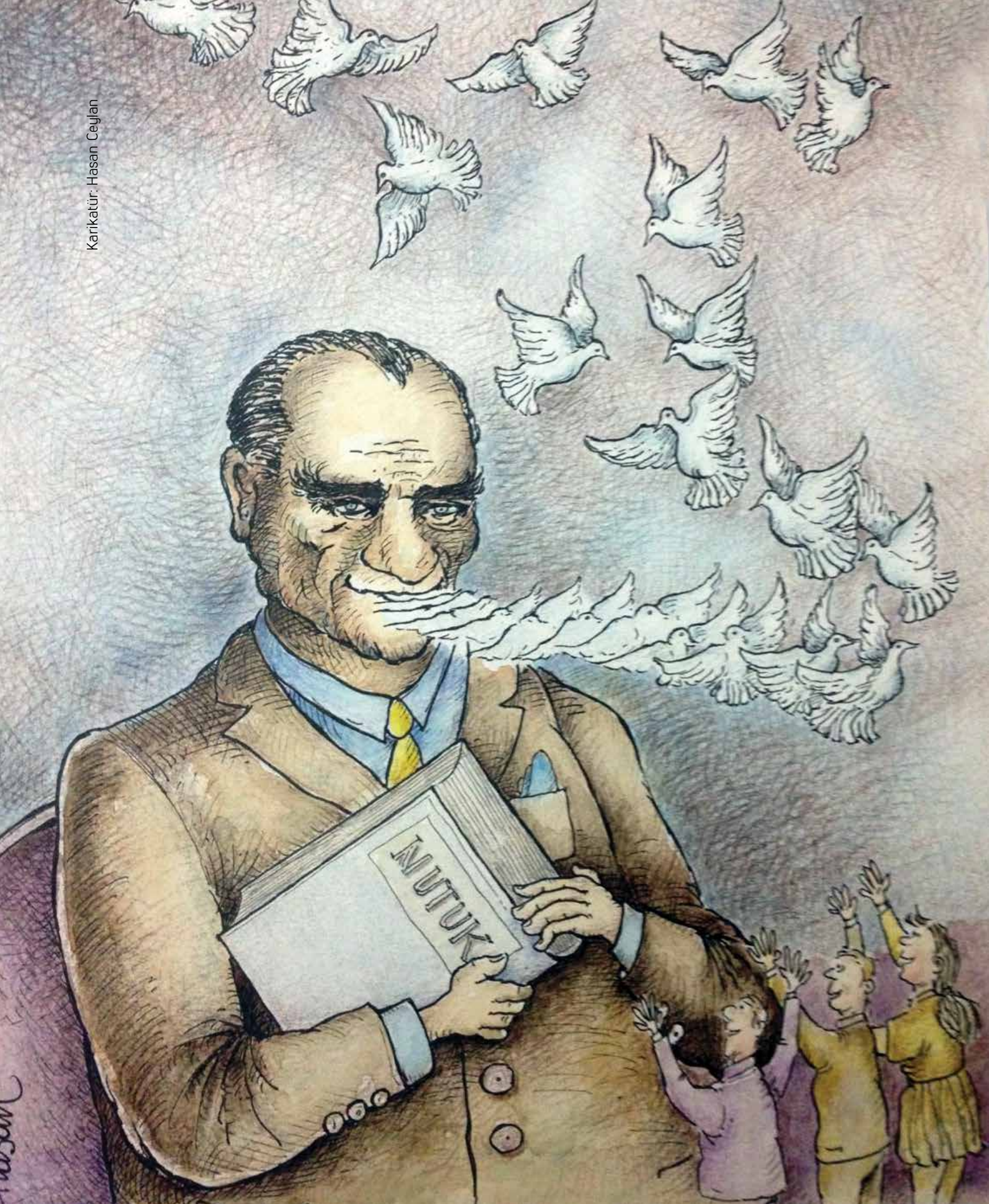
17 KASIM 2023 CUMA

Saat: 10.30 – 11.00 AÇILIŞ
Saat: 11.00 – 12.00 ŞİİR OKUMA
Nazmi Ağıl, Erdal Alova, Ahmet Telli
Saat: 14.00 – 15.15 PANEL: 1. OTURUM
“Çağdaşlaşma – Modernleşme - Sanat (Edebiyat)”
Konuşmacılar: Hasan Aksakal, Murat Ergin, Sibel İrziç
Saat: 15.30 – 16.45 PANEL: 2. OTURUM
“Modernleşme ve Çağdaşlaşma (Şiir)”
Yönetici: Ahmet Telli
Konuşmacılar: Erdal Alova, Ali Cengizkan, Hüseyin Ferhad, Ferruh Tunç
Yer : Erdal İnönü Kent Parkı
Saat: 20.00 ÖDÜL TÖRENİ VE KONSER
Vedat Sakman
Yer : Türkan Şoray Kültür Merkezi

18 KASIM 2023 CUMARTESİ

Saat: 11.00 – 12.00 SÖYLEŞİ
“100. Yılda Sinema - Edebiyat Etkileşimi”
Konuşmacılar: Atilla Dorsay, Tuncer Çetinkaya
Saat: 14.00 – 15.15 PANEL: Öykü / Roman 1
“Öykü ve Romanımızda Modernleşme – Çağdaşlaşma”
Konuşmacılar: Aydın Afacan, Semih Gümüş, Ömer Türkeş
Saat: 15.30 – 16.45 PANEL: Öykü / Roman 2
“Öykü ve Romanımızda Modernleşme – Çağdaşlaşma”
Konuşmacılar: Erendiz Atasü, Sezer Ateş, Oktay Yivli
Saat: 16.45 – 17.45 KİTAP İMZA
Yer : Erdal İnönü Kent Parkı

“sorun çözücü”

TURUNCUMASA

www.turuncmasa.com

444 8 007

CUMHURİYETİMİZİN
AYDINLIK
100'Ü

26-29 EKİM
OCTOBER
ANTALYA

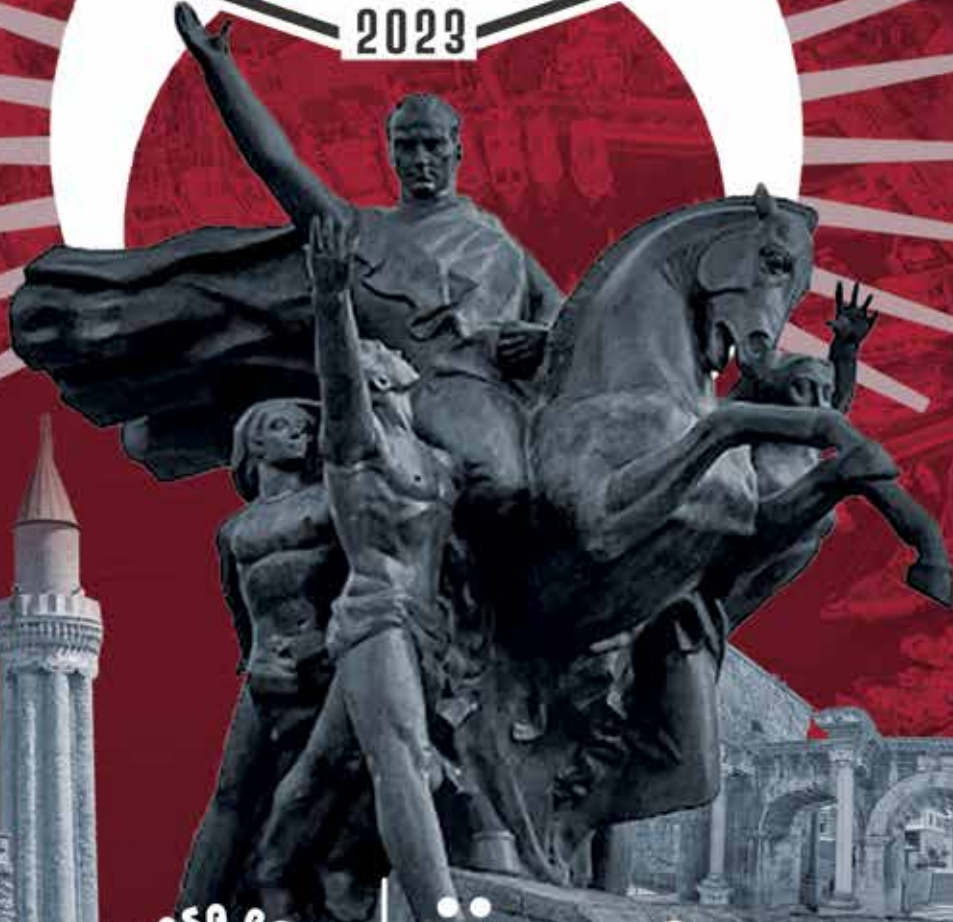
8. m

KALEİÇİ

OLD TOWN

Festival

2023

MURATPAŞA BELEDİYESİ

ANTALYA

Ümit
nyşal
BELEDİYE
BAŞKANI